

Duchovní traktáty I

**Jan Amos
Komenský**

Jan Amos Komenský

**Jan Amos
Komenský**

Duchovní traktáty I

Labyrint světa a Lusthauz srdce /
Centrum securitatis / Renuntiatio mundi

ČESKÁ KNIŽNICE

Vydávají Nadační fond Česká knižnice, Ústav pro českou literaturu AV ČR, v. v. i.,
a vydavatelství Host

www.kniznice.cz

Ústav pro českou literaturu
Akademie věd ČR

Institute of Philosophy
Filosofický ústav AV ČR

Vychází s finanční podporou Akademie věd ČR a Ministerstva kultury ČR.

Tato publikace vznikla v rámci výzkumné činnosti Oddělení pro kmenologii
a intelektuální dějiny raného novověku Filosofického ústavu AV ČR.

Při práci na publikaci byly využity zdroje výzkumné infrastruktury Česká literární
bibliografie (kód ORJ: 90136).

Ediční příprava a komentář Tomáš Havelka

Vědecká redakce Jan Linka

Editor © Tomáš Havelka, 2022

Commentary © Tomáš Havelka, 2022

Cover photo © Rijksmuseum, Amsterdam, 2022

Pictures: s. 16 — Národní knihovna České republiky, sign. XVII E 75

s. 135 a 137 — Public domain (originál v Biblioteka Uniwersytecka Wrocław,
sign. M. 1356)

© Nadační fond Česká knižnice, 2022

© Ústav pro českou literaturu AV ČR, v. v. i., 2022

© Host — vydavatelství, s. r. o., 2022

(elektronické vydání)

ISBN 978-80-275-1584-4 (PDF)

LABYRINT SVĚTA A LUSTHAUZ¹ SRDCE,

to jest

Světlé vymalování, kterak v tom světě
a věcech jeho všechněch nic není, než
matení a motání, kolotání a lopotování,
mámení a šalba, bída a tesknost a napo-
sledy omrzení všeho a zoufání: ale kdož
doma v srdci svém sedě s jediným Pánem
Bohem se uzavírá, ten sám k pravému
a plnému mysli upokojení a radosti
že přichází

Léta Kristova 1623

¹ letohrádek, altánek, tedy dům určený k rekreaci

Předmluva

Jeden každý, i nerozumný tvor, přirozeně k tomu se nese, aby libé a pohodlné¹ věci sobě liboval a jich žádostiv byl: ovšem² tedy člověk, v němž rozumná jemu přistvořená moc takovou tu k dobrému pohodlnému chtivost vzbuzuje. A nejen vzbuzuje, ale i na to vede, aby což více dobré, libé, pohodlné jest, to sobě více liboval a srdnatěji po tom dychtil. Odkudž dávno mezi moudrými³ otázka byla, kde a v čem by vrch dobrého (*summum bonum*) bylo, na němž by se žádost lidská stavovala:⁴ to jest jehož by dosáhna člověk myslí svou tu odpočívati mohl a musel, čeho víc žádati nemaje.

Chtěli-li bychom pak na to dáti pozor, najdeme, že nejen mezi filozofy ta otázka a pečlivé, jak by spravena⁵ býti měla, vyhledávání bylo a jest, ale že každého vůbec člověka myšlení tam jdou, kde a jak co nejplnějšího potěšení dojíti: a shledáme, že všickní téměř lidé ven z sebe vybíhajíce, v světě a věcech jeho, čím by mysl kojili a pokojili, hledají, tento v statku a v zboží, onen v rozkošech a líbostech, jiný v slávě a vzáctnosti,⁶ tento opět v moudrosti a umění, jiný v veselém tovaryšství etc., a tak summou⁷ všickní po věcech, kteréž vně sou, v nich dobrého svého hledajíce, zevlují.

Ale že ono tam nalezeno nebývá, nejmoudřejší z lidí, Šalomoun, svědkem jest, kterýž také odpočinutí myslí své hledaje a všecken svět projda a prohlédna, naposledy pověděl: „Mrzí mne ten život. Nebo mi se žádná věc nelíbí pod sluncem, protože jen všecko marnost jest a bída.“ (*Eccles. 2,17*) Pravé pak myslí upokojení, doptav se ho potom, vyhlásil, že v tom jest, aby člověk světa tím, čímž jest, býti nechaje, samého sobě Pána Boha hledal, jeho se bál a příkázání jeho ostříhal. Nebo (pry) na tom jediném všecko záleží. (*Eccles. 12,13*) Podobně vyšetřil David, že nejšťastnější jest člověk, kterýž svět z očí a myslí pustě Boha se jen drží, a jej za podíl svůj maje, s ním v srdci svém přebývá. (Žalm 73)

¹ prospěšné ² tím spíš ³ tj. mezi filozofy ⁴ uspokojovala ⁵ rozřešena ⁶ důstojnosti
⁷ úhrnem, zkrátka

Milosrdenství Boží budiž pochváleno, kterýž i mně mé oči otevřel, abych mnohotvárnou nádherného toho světa marnost a mizernou pod zevnitřním bleskem¹ všudy se kryjící šalbu² znamenati, pokoje pak a bezpečnosti myslí jinde hledati se naučil. Což místněji³ sobě sám před oči předeštíti i jiným ukázati chtěje, zamyslíl sem sobě tuto pouť aneb vandr do světa, kdež jaké sem věci buď spatřil potvorné, neb se s nimi potkal; a kde naposledy a jak žádaného a v světě nadarmo hledaného potěšení se doptal, vše to v přítomném traktátu sem jako vymaloval. Jak vtipně,⁴ nedbám: dejž Bůh aby jen prospěšně, mně i bližním mým.

Není básně,⁵ čtenáři, což čísti budeš, ačkoli básně podobu má: než jsou věci pravé, jimž vyrozuměje, sám poznáš. Průvodčí moji a každého, kdož v světě tápá, vpravdě sou dva: drzost myslí,⁶ všeho ohledující, a zastaralý při věcech zvyk, pravdy barvu šalbám světa dávající. Půjdeš-li za nimi s rozumem kdokoli, bídné motaniny pokolení svého spolu se mnou uhlédáš. Pakliť se jinak zdáti bude, věz, že obecného zmámení bryle, skrze něž vše naopak vidíš, na nosu tvém strmí.

Co se prohlédání⁷ radostného způsobu Bohu oddaných srdcí dotýče, to *in idea*⁸ více vypsáno jest, nežli aby se to tak plně při všechných vyvolených nalézalo. Nenedostává se však Pánu Bohu i takových vypulerovaných⁹ duší, a každý upřímně pobožný to čta, téhož dokonalosti stupně sobě žádati bude povinen.

Mějž se dobře, křesťane milý, a vůdce světla, Duch svatý, ukažiž tobě lépe, než já mohu, i světa marnost, i vyvolených s Bohem spojených srdcí slávu, potěšení a radost. Amen.

¹ pod vnějším leskem, tj. okázalostí ² šálení, mámení ³ náležitěji, přesněji

⁴ důvtipně ⁵ smyšlenky, výmyslu ⁶ štouravost, zvidavost ⁷ poznávání ⁸ v představě

⁹ zušlechtěných, vytříbených

I. Příčina v světě putování

Když sem v tom věku byl, v kterémž se lidskému rozumu rozdíl mezi dobrým a zlým ukazovati začíná, vida já rozdílné mezi lidmi stavy, řady, povolání, práce a předsevzetí, jimiž se zanášejí, zdála mi se toho nemalá býti potřeba, abych se dobře, k kterému bych se houfu lidí připojiti a v jakých věcech život trávití měl, rozmyslil.

Na kterouž věc mnoho a často pomýšleje a s rozumem svým pilně se radě, na tom mi se ustanovovala mysl, abych sobě takový života způsob, v kterémž by co nejmén starostí a kvaltování,¹ co nejvíc pak pohodlí, pokoje a dobré mysli bylo, oblíbil.

Než tu mi se opět nesnadné zdálo, které a jaké by to takové povolání bylo, poznati: a s kým se o to dostatečně poraditi, nevěděl sem; aniž mi se hrubě chtělo s někým se raditi, mysl, že mi každý svou věc chváliti bude. Sám také kvapně k něčemu sáhnouti, abych nepřebíral, boje se, nesměl sem.²

Ač přiznám se, jednoho, druhého i třetího tajně chytati sem se počal, ale každé hned zase pustil; proto, že sem při každé věci i nesnadnosti, i marnosti (jakž mi se zdálo) něco znamenal. Mezi tím bál sem se, aby mi má neustavičnost³ hanby nepřinesla. I nevěděl sem, co dělati: až natrápě se a navrtě dosti sám v sobě, toto mi na mysl přišlo, abych já nejdřív všecky lidské věci, co jich pod sluncem jest, prohlédl, a teprv jedno s druhým rozumně srovnávaje, jistý sobě stav vyvolil a své sobě věci k užívání pokojného na světě života pěkně nějak spořádal. Načež čím sem myslil více, tím mi se ta cesta líbila lépe.

II. Poutník dostal Všudybuda za vůdce

I vyšel sem od sebe sám a ohlédati se počal, mysl, odkud a jak začítí. Vtom ihned nevím kde se tu vezme člověk jakýsi křepkého chodu, obratného vzhledu a řeči hbité, takže mi se nohy, oči, jazyk, vše na

¹ uspěchanost, namáhání (z německého *Gewalt*) ² neodvažoval jsem se

³ roztěkanost, nestálost

obrtlíku¹ míti zdál. Ten přivina se ke mně, odkud a kam bych mířil, dotazoval se. Já, že sem z domu svého vyšel a v světě se provandro-
vati a nětco zkusiti umysl mám.

Schváliv mi to, „Kde pak vůdce jakého máš?“ řekl. Já odpověděl: „Žádného nemám, Bohu a svým očím se dověřuji, že mne nezavedou.“ „Nezpraviš nic,“ řekl on.

Svět labyrintem „Slychal-lis kdy co o kretenském labyrintu?“ „Sly-
chal cosi,“ díím. On zase: „Zázrak světa byl, stavení z tak mnoha pokojů, příhrad,² průchodišť vzdělané,³ že kdo se bez průvodčího do něho pustil, vždycky sem a tam chodě a motaje se, nikdá ven netrefil. Ale to žert byl proti tomu, jak sám světa tohoto labyrint, zvláště nyní, spořádán jest. Neradímť, věř mně zkušenému, samotně se tam pouštětí.“

„A kde pak takového vůdce vzíti mám?“ řekl sem. Odpověděl: „Já sem na to, abych takové, kteří něco shlédnouti a zkusiti žádají, prováděl a jim, kde co jest, ukazoval: protož sem tobě také vstříc vyšel.“ Já podivě se: „I kdož si ty,“ řekl sem, „můj milý?“ Odpověděl: „Jméno mé jest Všežvěd, přijímím⁴ Všudybud, kterýž všecken svět procházím, do všech koutů nahlídám, na každého člověka řeči a činy se vpytávám: co zjevného jest, vše spatřuji, co tajného, vše slídím a stíhám,⁵ summou beze mne nic se díti nemá, ke všemu dohlídati má jest povinnost: a ty půjdeš-li za mnou, uvedu tě do mnohých tajných míst, kamž by ty sic nikdá netrefil.“

Já slyše řeči takové, počnu sám v sobě vesel býti, že sem takového vůdce našel: a prosím ho, aby tedy práce sobě nevážil mne skrze svět provésti. Odpověděl: „Jak jiným v tom rád sloužím, tak i tobě,“ a ujav mne za ruku, „Poďmež“ řekl. I šli sme; a já řekl: „Nu rád se podívám, jaký jest světa toho běh, a také-li v něm co jest, čehož by se člověk bezpečně držeti mohl.“ To slyše tovaryš můj, zastavil se a řekl: „Příteli, jdeš-li ty tím umyslem, ne aby věci naše spatře oblíboval, než aby

¹ nějaké zařízení na otáčení se kolem osy: pant ² příček ³ zbudované ⁴ jménem, příjmením ⁵ zkoumám

o nich dle rozumu svého soud vynášel, nevím, jak by s tím královna naše Její Milost spokojena byla.“

„I kdo je to královna vaše?“ díím já. Odpověděl: „Ta, kteráž všecken svět a běh jeho řídí, od konce až do konce: slove Moudrost, ač někteří mudrlanti Marnost ji říkají. Pravímť tedy časně, když tam choditi a prohlídati budeme, nemudruj nic: sic by sobě tu i jinde ledcos utřil, a já třeba vedlé tebe.“

III. Mámení se přitovaryšilo

O to když on se mnou mluví, hle teď po straně jakýsi — nevěděl sem, muž-li či žena (nebo divně jaks zakuklený byl a okolo něho jako mha se dělala) — k nám se přiloudě,¹ dí: „Všudybude, kam s tímto pospícháš?“ „Do světa ho vedu,“ dí on, „prohlédnouti jej žádostiv jest.“ „A proč beze mne?“ (řekl onen zase): „víš, že tvá prováděti, má ukazovati, co kde jest, jest povinnost. Nebo Její Milosti královny vůle není, aby kdo do království jejího vejda sám sobě, co vidí a slyší, dle líbosti vykládal a něco tu mudroval: než aby se jemu, co a k čemu která věc jest, povědělo, a on na tom přestal.“²

Odpověděl Všudybud: „Zdaž každý tak drzý jest, aby s jinými zároveň na řádech našich přestati neměl? Než tento³ tuším uzdy potřebovati bude: dobře, podiž!“ Takž se k nám připojil, a šli sme. Já pak sobě na mysli: „Bodež bych já jen tuto zaveden⁴ nebyl: titot se na mne o jakous uzdu smlouvají.“ I díím k novému tomu tovaryši: „Příteli, neměj za zlé, rád bych tvé jméno také věděl!“ Kterýž řekl: „Já sem tlumočník královny světa Moudrosti, kterýž sobě to poručeno mám, abych jak se čemu v světě rozuměti má, vyučoval. Protož já všechněm, co jich v světě uhlédáš, starým i mladým, urozeným i neurozeným, hloupým i učeným, všechno, co k pravé světské moudrosti přináleží, v mysl vkládám a je k veselosti a k dobromyslnosti přivodím: ješto by beze

*Fascinum
adsuetarum
opinionum⁵*

¹ přimotal, přitočil ² a tak to přijal ³ tento ⁴ sveden ⁵ umanutí (fascinace)
navyklými názory (navyklým způsobem myšlení)

mne i králové, knížata, páni a všickni nejstkvoستnější lidé v divných tesknostech byli a smutně na světě čas trávilí.“

Na to já: „Šťastně by mi tě Bůh za průvodčího dal, milý příteli, jestliže to pravé jest. Nebo já se proto do světa pouštím, abych sobě vyhlídl, co by v něm nejbezpečnějšího a nejpotěšenějšího bylo, toho abych se chytil: tebe tedy takového rádce maje, snáze sobě vybrati moci budu.“ „O tom nepochybu,“ řekl on. „Nebo ač v království našem všecko znamenitě a ušlechtilě spořádané a veselé uhledáš, a že se všechněm královny naší poslušným dobře vésti může, porozumíš: však vždy, pravdat jest, jedno povolání a obchod¹ nad druhý víc pohodlí a zvůle² má: budeš sobě ze všeho, co budeš chtítí, vybrati moci. Ját všecko, co jak jest, vyložím.“ I dím: „Jak pak tobě říkají?“ Odpověděl: „Jméno mé jest Mámení.“

IV. Poutník uzdy a brylí dostal

To já slyše, zhrozím se; a co sem to k hříchu za tovaryše dostal, sobě myslím: První onen (tak sobě to mysl má rozbírala) o jakés uzdě mluvil, tento se Mámením jmenuje, královnu svou Marností mi (ač neopatrným tuším vybleknutím) jmenoval: co pak to? A když já tak mlče a sklopě oči jdu a nohy mi nechťivě jaksi pokračují, Všezevd: „Co, vrtochu,³“ dí, „tušímť se nazpět chut dělá?“ A než já co odpovím, anť⁴ mi na krk uzdu jakous vhodí, jejíž udidla pojednou mi se do ust vklouzla; a on: „Nu, již mi povolně půjdeš,“ dí, „kams začal.“

Uzda
všetečnosti

I pohledím sobě na tu uzdu, a aj sšita byla z řeme-
ní všetečnosti, a udidla její byla z železa urputilosti
v předseztetích, a porozuměl sem, že k prohlédání
světa ne jako prvé dobrovolně půjdu, ale těkavostí a neukojitedlností
mysli své násilně tažen budu.

Bryle
zastaralého
zvyku

Vtom druhý vůdce z druhého boku: „A já tobě
tyto *ocular*“,“ dí, „daruji, skrze něž se na svět dívati
budeš.“ I vstrčil mi bryle na nos, skrze něž já hledě,

¹ zaměstnání ² volnosti, výhody ³ váhavče, pochybovači ⁴ tu (on) již, zatím již

hned všecko před sebou jinak vidím. Měly zajisté tu moc (jakž sem potom mnohokrát zpruboval),¹ že skrze ně hledícimu věc daleká blízka a blízka daleká; malá veliká a veliká malá; mrzutá krásná a krásná mrzutá; černá bílá a bílá černá etc. se zdála. I porozuměl sem, žeť sobě ne zle Mámení říkati dá, když takové bryle dělati a lidem vstavovati umí.

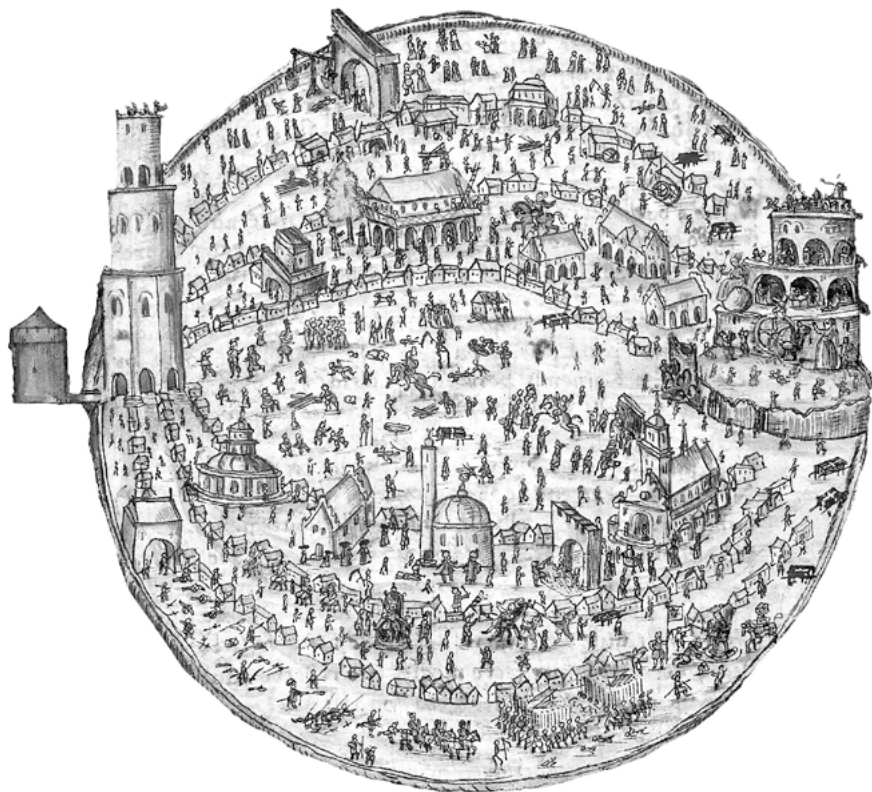
Byly pak bryle ty, jakž sem potom vyrozuměl, z skla domnění vykroužleny; a rámcové, v nichž byly ufasované, byli z rohu, jenž zvyk slove.

Vstrčil mi je pak, na mé štěstí, křivě jaksi: takže mi plně na oči nedoléhaly a já hlavy přizdvihna a zraku podnesa, čistě přirozeně na věc hleděti sem mohl. Čemuž sem rád byl a sám v sobě myslil: „Ač ste mi usta sevřeli a oči zastřeli, věřím však svému Bohu, že mi rozumu a myslí nesvážete. Půjduť a podívám se, co pak ten svět jest, na nějž paní Marnost chce, aby se hledělo, avšak vlastníma očima aby se nehledělo.“

V. Poutník se z vysoka na svět dívá

To když já přemýšlím, anť my se, nic nevím jak, na jakés náramně vysoké věži octneme, takže sem sobě se pod oblaky býti zdál; z níž já dolů pohlédna, vidím na zemi město jakési, na pohledění pěkné a stkvělé a široké velice, však jehož sem vždy termíny a meze² ze všech stran znamenati mohl: a bylo okrouhle vystavené, zdmi a valy opatřené, a místo příkopy hlubina jakási tmavá, ani břehu, ani dna, jakž mi se zdálo, nemající. Nebo jen nad městem světlo bylo, za ohradou čirá dále tma. Město pak samo rozdělené sem viděl na nesčíslné ulice, ryňky,³ domy a stavení, větší i menší, a všudy plno lidu jako hmyzu. K východní straně viděl sem stojící bránu jakous, z níž ulička šla do jiné brány, vše již k západu hledě: a z té druhé brány teprv se do rozličných ulic města vcházelo: kterýchž ulic nej-přednějších sem šest počítal, vše od východu k západu vedlé sebe

¹ vyzkoušel ² přece hranice a konce ³ náměstí

běžících; a uprostřed nich byl plac aneb ryňk velmi veliký, okrouhlý; a nejzáke k západu stál na skalnatém příkrém pahrbku vysoký jakýsi stkvělý zámek, na nějž se nejvíc všickni města obyvatelé ohlédali.

I dí mi můj vůdce Všudybud: „Nu tu máš, poutníče, milý ten svět, na něž se podívati žádostiv byl. Proto sem tě nejprve na tuto vysokost uvedl, aby sobě naň z cela nejprv pohleděl a jeho spořádání vyrozuměl. Tato hyn východní brána jest Brána života, skrze níž všickni, kdo se na svět dostávají k bydlení, procházejí. Tato pak druhá, bližší brána, jest Brána rozchodu, z níž jedenkaždý, jak komu los padne, k tomu neb jinému povolání se obrací. Ulice zajisté, kteréž vidíš, jsou rozdílní stavové, řádové a povolání, v nichž se lidé usazují. Vidíš hlavních ulic šest: v oné ku poledni¹ bydlí domovní stav, rodičové, dítky a čeládky: v vedlejší řemeslníci a všickni s živnostmi se obírající: v třetí této nejbližší ryňku bydlí stav učených, s pracemi myslí zacházejících. Z druhé pak teď² strany jest stav duchovní, k nímž jiní náboženství konati vybíhají. Za tím stav vrchností a zprávčů světa: nejzáz pak k půlnoci³ stav rytířský, s věcmi válečnými zacházející. Aj jak to ušlechtilé: onino všecky plodí; tito všecky živí; tito všecky učí; tito se za všecky modlí; tito všecky soudí a před neřády zachovávají; tito za všecky bojují: a tak všickni sobě slouží a všecko v svém glejchu⁴ stojí.

Hrad pak onen k západu jest *arx Fortunae*, hrad Štěstí, na němž zvláštější lidé bydlí, bohatství tam, rozkoší a slávy užívající. Ryňk prostřední pro všecky jest. Nebo se tu ze všech stavů lidé scházejí, a co potřebí, zpravují.

I líbilo mi se to zpořádání pěkné, a počal sem Pána Boha chváliti, že stavy světa tak ušlechtilé rozdělil. Než to mi se nelíbilo, že sem ty ulice na mnoha místech jako protržené viděl, takže leckdes jedna do druhé vbíhala: což mi se snadného zmatení a zblouzení znamením zdálo. A k tomu když sem na tu okrouhlost světa hleděl, patrně sem cítil, že se hýbal a v kolo točil, až sem se závratu bál.

¹ k jihu ² zde ³ k severu ⁴ v rovnováze (z německého *Gleich*)

I dí mi tlumočník můj, Mámil: „Vidíš, můj milý člověče, jak rozkošný jest ten svět, jak všechno v něm ušlechtilé? A to zdaleka jen na něj hledě: co pak díš, potom jej po částkách s rozkošemi jeho prohlédaje? I komuž by na něm býti milo nebylo?“ Já řekl: „Z dalekať mi se líbí, nevím, jak potom bude.“ „Všelijak dobře,“ dí, „jen věř, a již podme.“

Brána života Všudybud dí: „Počkej, ještě mu odtud ukáži, kamž potom nepůjdem. Ohlédni se teď nazpět k východu: vidíš-li, jak se tu z té tmavé brány cosi čmýrá¹ a sem leze?“ „Vidím,“ řekl sem. A on zase: „To jsou lidé vnově se na svět, sami odkud nevědouc, dostávající, aniž se ještě znají, a aby lidmi byli, vědí: protož jest okolo nich tma a nic, jen vřesku a pláče trochu. Ale když tou ulicí jdou, pomalu se jim šerí a světlí, až teď do této pod námi brány přijdou: tu co se děje, podme, pohledíme.“

VI. Osud rozděljuje povolání

I zejdeme po jakéms tmavém šneku² dolů, a aj, v té bráně veliká síň plná lidu, a po pravé straně sedící zůřivý³ stařec a držící v ruce veliký měděný hrnec. I viděl sem, an k němu všickní od Brány života přicházející přistupovali, a každý do toho hrnce sáhna a cedulku s nějakým písmem vytáhna, hned do některé ulice města, jeden s radostí a výskáním běžel, jiný s zámutekem a stýskáním krouť se a ohlédaje, šel.

I přistoupím blíž a nahlédnu některým do těch cedulek a vidím, že tento vytáhl „Panuj“, jiný „Služ“: tento „Rozkazuj“, jiný „Poslouchej“: tento „Piš“, jiný „Oř“: tento „Uč se“, jiný „Kopej“: tento „Sud“, jiný „Bojuj“, etc. I divím se, co to jest. Všežvěd mi dí: „Tu se povolání a práce rozdělují, k čemu se kdo v světě potřebovati dáti má. Ten pak zprávce nad losy slove Osud, od něhož každý do světa vcházející instrukcí tím způsobem vzíti musí.“ Vtom mne Mámil z druhé strany drbne, abych také sáhl, návěští dávaje. Já prosil, abych nucen nebyl jednoho něčeho hned bez prohlédnutí prv se chytiti a ovšem⁴ tak slepému štěstí, sedni mi co sedni, se poručiti. Ale povědino mi, že to

¹ hrabe, plazí ² po tmavých točitých schodech ³ přísný, hrozivý ⁴ natož

bez vědomí a dovození pana regenta,¹ Osuda, býti nemůže: takž já k němu přistoupě, pokorně žádost svou přednáším, já že sem tím úmyslem přišel, abych sám všecko prohlídl, a teprv, co by mi se líbilo, sobě vybral. On odpověděl: „Synu, vidíš, že toho jiní nečiní, ale co se jim podá neb naskytne, toho se drží. Však poněvadžs toho tak žádostiv, dobře,“ a napsav cedulku „*Speculare*“, to jest „Hléd“, aneb „Zpytuj“, dal mi a pustil mne.

VII. Poutník prohledaje ryňk světa; vidí

I dí mi můj vůdce: „Poněvadž všecko prohlídati máš, nejdřív jděme na ryňk,“ i vyvede mne. A aj, nezčíslné zástupy vidím jako mha. Nebo tu ze všeho světa jazy-

1. Lidu
rozličnost

ků a národů, všelijakého věku, zrostu, pohlaví, stavu, řádu a povolání byli. Na něž nejprv hledě, vidím předivné sem tam jich se motání, jako při rojení včely, a mnohem divněji. Nebo jedni chodili, jiní běhali, jiní jezdili, jiní stáli, jiní seděli, jiní leželi, jiní vstávali, jiní zas léhali, jiní se rozličně vrtěli; někteří byli samotní, jiní po houfích větších neb menších. Kroj a křtalt² přerозličný byl na nich, někteří číre naří, s divnými všickni posuňky. Potkali-li se kteří, rozličného tu bylo kejklování, rukama, usty, koleny a jinak k sobě se toulení a choulení, summou rozličné třeť.³ I dí mi můj tlumočník: „Tu, hle, máš to ušlechtilé pokolení lidské, ten rozkošný, rozumem a nesmrtností obdařený tvor, kterýž jak neskonaleho⁴ Boha obraz a k němu podobnost v sobě nosí, z rozličnosti těchto jejich neskonalých⁵ činů poznati se může: tu jako v zrcadle spatříš důstojnost pokolení svého.“

Hledím tedy sobě na ně ostřeji, a spatřím nejprv, že každý v houfu mezi jinými chodě, larvu⁶ na tváři nosí, odejda pak, kde by sám neb mezi sobě rovnými byl, ji smyká;⁷ a do houfu maje, zase připíná. I zeptám se, co to znamená? Odpověděl

2. Pokrytství
při všech

¹ vladaře ² vzhled, podoba, úprava (z německého *Gestalt*) ³ divné, směšné jednání

⁴ nekonečného, nekonečného ⁵ zde ve významu nekonečných ⁶ masku (z latiny)

⁷ snímá, stahuje

mi: „To jest, synu milý, lidská opatrnost, aby se ne všechněm každý, co jest, zjevoval. Sám u sebe může člověk býti, jakýž jest, před lidmi pak lidsky se ukazovati a věcem svým tvárnost¹ dávatí sluší.“ Takž mi se chut udělá, abych pilněji, jací pak bez toho uličeného přikrytí jsou, pohleděl. A maje na to pozor, vidím, že všickní nejen v obličejí, ale i sic na těle rozličně jsou zpotvoření. Nařád² byli trudovití,³ prašiví či malomocní: a mimo to některý měl svinský pysk, jiný psí zuby, jiný volové rohy, jiný osličí uši, jiný baziliškové oči, jiný liščí ocas, jiný vlčí pazoury: některé sem viděl s pávovým vysoko vytaženým krkem, jiné s dedkovým naježeným chocholem,⁴ některé s koňskými kopyty etc., nejvíc pak bylo podobných opicím. I zděsím se a řeknu: „Však pak já toto potvory jakési vidím.“ „Co“ (pry) „všetýčko, pravíš, potvory?“ dí tlumočnick a hrozí mi pěstí. „Hleď jen skrze okuláry dobře, spatříš, že lidé jsou.“ Někteří pak z mimo jdoucích zaslechli, že sem je potvorami nazval, a zastavíc se reptali a na mne se také potrhovali. Takž já srozuměv, že tu mudrovati darmo, umlkl sem, pomysle sobě: „Když pak lidmi býti chtějí, nechť jsou: já však co vidím, vidím.“ Báł sem se pak, aby mi brylí lépe nepřitlačil a mne nezmámil; protož sem uložil mlčeti a tiše raději na ty tak bystré⁵ věci, jakýchž sem tu začátek spatřil, se dívati. I hledím znovu a vidím, jak někteří uměle s těmi larvami zacházeli, hbitě je zsmykajíce i vstavujíce, takž v okamžení sobě, kde viděli potřebu, jinou tvárnost dáti uměli. A tu sem již začínal běhu světa toho vyrozumívati; ale mlčel sem.

3. Nedorozumění
společná při všech

Pozoruji také a slyším je k sobě rozličnými jazyky mluviti, takž na větším díle nic sobě nerozuměli, ani neodpovídali, aneb o jiném, než řeč byla, odpovídali, každý jinak. Někdy jich celá hromada stála, všickní třebaš mluvíli, každý své, a žádný žádného neposlouchal, ačkoli i trhali jedni druhými vyslechnutí chtěice, však ho nebylo, spíše rvanice a pračky. I řekl sem: „Ale pro Bůh, což pak toto v Babyloně sme? Tutoť každý svou hude:⁶ můž-liž větší směsice býti?“

¹ tvar, vnější vzhled, formu, podobu ² kdekdo ³ s trudovitou pletí ⁴ s chocholem dudka ⁵ povedené ⁶ vede

Málo¹ pak tu byl kdo zahálivý, všickní se prací nějakou zanášeli: než kteréž práce (a tohoť bych se byl nikdá nenadál) nic nebyly než aneb hříčky dětinské, aneb leda pachtování.² Někteří zajisté zbírali smeti a rozdělovali mezi sebe: někteří se s kládím a kamením sem a tam váleli aneb je po škřipcích³ zhůru leckams táhli a zpouštěli zase: někteří kopali zemi a převáželi neb přenášeli z místa na místo: ostatek lidu se zvonci, zrcadly, měchýři,⁴ hrkávkami⁵ a jinými titěrkami zacházeli: někteří i s svým stínem hráli, jej měřice, honice a lapajíce. A to vše tak usilně, až mnozí stonali⁶ a potili se, někteří se i přetrhovali.⁷ A byli všudy teměř úředníci jacísi, kteříž takové věci poroučeli a rozměřovali s velikou srdnatostí, jiní zase s nemenší srdnatostí poslouchali. I řekl sem s podivením: „Ale ach, k tomu-liž jest člověk, aby ostrost nebeského vtipu svého na tak marné špatné věci vynakládal?“ „Co marné?“ řekl tlumočník. „Zdaž se tu jako v zrcadle nespátřuje, jak hle všecho vtípem svým lidé přemáhají? Jeden dělá to, jiný jiné.“ „Ale všickní,“ řku já, „věci neužitečné a na tak slavnou vyvýšenost svou nepřipadající.“ „Nemudruj příliš,“ řekl zase: „vždyť ještě v nebi nejsou; než na zemi, s zemskými věcmi zacházeti musejí. Vidíš mezi tím, jak pořádně všecho jde.“

4. Neužitečnými věcmi se zanášení

Já pak hledě opět, vidím, že nic nespořádanějšího vymyšleno býti nemohlo. Nebo když se někdo s něčím motal a namáhal, jiný přijda pletl se mu v to: tožť svády, rvačky a pračky: pak se mířili,⁸ a po chvíli opět táhali. Někdy se jich jedné věci chytilo několik, z toho nechali ji všickni, a běžel každý v svou stranu. Kteří sic pod mocí těch úředníků a dohledáčů byli, ti jakž takž k tomu, co se jim poroučelo, stáli, protože museli: však i tu spleteků⁹ mnoho sem viděl. Někteří se z řádu vyráželi¹⁰ a prchali pryč: jiní šafářům¹¹ odbreptávali, tak činiti, jak oni poroučeli, nechtíce: jiní

5. Neřády hrozné

¹ nemnohý ² pachtění, marné namáhání (z německého *Pacht*) ³ po kladkách
⁴ měchuřinami (sloužily ke hrani) ⁵ hrkačkami ⁶ sténali ⁷ ztrhávali, tj. zničili se (prací) ⁸ smiřovali se ⁹ zmatků, nejasností ¹⁰ pouštěli pořádek, tedy utíkali (míněno jistě zbihání z panství) ¹¹ správčům

se jim kyjů chytali a je vydírali:¹ a sic všechno hakmak² bylo. Však sem již, poněvadž to řádem slouti chtělo, nic říkati nesměl.³

6. Pohoršení
a zlých příkladů
plno

Uhlédal sem také jiný neřád, slepotu a bláznovství. Celý ten ryňk (jako potom i ulice) pln byl jam, dolů a výmolů jakýchsi, též kamení a kládí příčkem a na kříž lecjaks ležícího a jiných zavazadel:⁴ žádný však ničeho neodložil, nezapravit, nespořádal, žádný také ničemu nevyhýbal a neobcházel; než tak mání⁵ chodili, a jednák ten, jednák onen ustrčil se,⁶ padl, neb zabil, neb stloukl, až mi srdce trnulo na to hledě. Z nich však žádný žádného nepamatoval,⁷ než když kdo padl, smáli se mu. Já tedy vida stonek,⁸ neb kládu, neb jámu, na níž někdo slepě lezl, počal sem některých pamatovati: ale nedbal žádný, někteří mi se smáli, jiní láli, jiní bítí chtěli. Některý padl až nevstal, jiný vstana šel zase a zase kotrlce metal, třebaš jedno za druhým: mozolů a modřin každý měl dosti, a žádný nic nedbal: takže sem se tuposti té vynadiviti nemohl, že vlastních pádů a stlučenin tak málo vážili: ješto⁹ jiný dotkl-li se ho (jinde sem to spatřil), hned zhůru a do zbraně a k boji.

7. Nestálost
a vrtkavost
lidskou při všem

Spatřil sem také k novinám a proměňám velikou při nich chut, v šatstvu, stavení, řeči, chodu a jiných věcech. Některé sem viděl, že nic nedělali než převlékali se, jiný a jiný kroj na sebe berouce: jiní vymýšleli nový způsob stavení, a po chvíli bořili to zase: v pracech toho i jiného se chytali, a všeho nechávali, vše s jakousi neustalostí. Nebo jestliže kdo od svého břemene, s kterýmž se natáhal, umřel neb je opustil, hned se jiných několik našlo, kteříž se o ně táhali, vadili, rvali, soudili, až ku podivu. Mezi tím žádný ze všech nebyl, kterýž by něco promluvil, učinil, postavil, aby mu toho jiní nevysmáli, nezopálali,¹⁰ nezbořili. Někdo něco s znamenitou prací a nákladem vzdělal, znamenitě sobě se v tom zalibuje, anť mu to přijda jiný skácel, zbořil, zkazil: takže sem neviděl, aby kde kdo co v tom světě udělal, čehož by

¹ vytrhovali je ² halabala, ve zmatku, smíchat na jednu hromadu ³ nemohl

⁴ překážek ⁵ jak je napadlo, nazdarbůh ⁶ udeřil se ⁷ nevaroval ⁸ pařez, kmen

⁹ kdežto; neboť když ¹⁰ nepomluvili

zase někdo nezkazil. Někteří ani na jiné nečekali, bořili hned po sobě sami: až sem se té bláznivé vrtkavosti a daremnímu kvaltování divil.

Viděl sem též, jak mnozí na vysokých trepkách chodili, někteří sobě i chůdy aneb štenclé (aby nade všechny vyzdvížení jsouce, na všechny z vysoka hleděti mohli) zdělali, a tak se procházeli. Ale čím kdo vyšší měl, tím snáze se zvrátil, aneb jemu od jiných (z závisti, za to mám) nohy podraženy: s čímž se nejedni potkávali a z sebe obecný smích udělali: takových příkladů mnoho sem viděl.

8. Pýcha a zpínání se nad sebe vespolek

Item,¹ uhlédal sem nejedny, ani se s zrdcadly nosí a v nich, s jiným mluvíc, i vadíc se, i rvouc se, i klatí válejíc, i na těch štenclích² chodíc, předce³ se vzhlédali:⁴ a to popředu, pozadu i po stranách na se nahlédající a nad svou krásou, zrostem, chodem, činy svými ckajíce,⁵ i jiným, aby se na ně podívali, zrdcadel svých podávajícíe.

9. Nadýmání a zalibování se sobě

Naposledy, spatřil sem Smrt mezi nimi všudy se procházející: ana kosou ostrou, lukem a střelami zaopatřena byvší, všechněch hlasem, aby se smrtnými býti pamatovali, napomínala. Ale jejího volání žádný neposlouchal, každý svého bláznovství a neřádu předce hleděl. Takž ona střely dobývající, po nich na všechny strany házela: kteříž, jak koho v houfu, mladého, starého, chudého, bohatého, učeného, neučeného, bez rozdílu trefila, tak se káceli. Kdo trefen byl, křičel, řičel, řval: jiní okolo chodící, když ránu uhlédali, prchali pryč, a hned zase nedbali nic. Někteří přijdouc podívali se na raněného chroptajícího, a když nohy stáhna dýchati přestal, svolající se, zpívali sobě okolo něho, jedli, pili, výskali: někteří přitom trošku se přišklebujícíe. Potom se ho chytili, vlékli a vyhodili jej přes ohradu do tmavé té jámy, kteráž okolo světa jest. A vrátivše se odtud, hýřili opět, Smrti žádný nevyhýbal, pílne toliko, aby na ni nehleděl (ačkoli se o ně otírala),

10. Smrt všechny bídne hubící a lidé nic na to nedbající

¹ rovněž, také ² na chůdách ³ před sebe ⁴ stále se zálibně prohlízejí, pozorují
⁵ pomlaskávající

šetře.¹ Viděl sem pak, že ne všickní, které prostřelila, hned se káceli, některé poranila toliko, pochromila, oslepila, ohlušila neb omráčila. Někteří se po její ráně oduli jako puchýř, jiní uschli jako tříška, jiní se trásli jako topol etc., takže větší díl lidí poraněných, s hnijícím břichem, hlavou etc., než zdravých chodilo. A spatřil sem nemálo běhajících a prodávajících na ty rány flastry, masti, traňky.² I kupovali to od nich všickní, výskajíce a Smrti trucujíce. Ale ona nedbala nic, házela a kácela předce, i samy ty prodavače. Což mně lítostivé bylo divadlo, hleděti, jak k nesmrtedlnosti připravený tvor tak žalostně, tak nenadále, tak rozličnými smrtmi hyne. Zvláště když sem vyšetřil, že téměř nařád, když se kdo nejvíc živ býti strojí, přátely sobě shledává, živnost pořádá, domy staví, peníze shání a jinak se sobí³ a tuží, vtom šíp Smrti přiletě učiní všemu konec, a kdo sobě na světě byt stlal, vlečen bývá z něho, a stroje⁴ jeho v nic: na něž když nastupuje jiný, přihází se mu totéž; třetímu, desátému, stému jednostejně. Vida pak já tu, že té nejistoty života žádný souditi a k srdci připustiti nechce, než jako by nesmrtedlností jistí byli, tak sobě všickní, v hrdle smrti stojíce, počínají, div lítostí srdce ve mně nepuklo: chtěl sem povýšiti hlasu, napomínati a prositi, oči aby otevřeli, na Smrt šípy nakládající aby hleděli a jim nějak vyhybali: však rozuměl sem, poněvadž sama Smrt svým neustalým voláním, svým ustavičným na oči jim v dosti hrozné postavě lezením nic zpravit nemůž, že ovšem mé špatné mluvení daremné bude. Řekl sem však tiše: „Ach žel buď na věky Bohu, že my bídní smrtedlní lidé tak k neštěstí svému slepí sme!“ Odpověděl mi tlumočník: „Můj milý, byla-liž by to moudrost, myšlením na smrt trápiti se? Zvlášt poněvadž každý ví, že jí neznikne, lépe jest nehleděti na ní: než hleděti svého a dávati sobě dobrou mysl; když přijde, přijde, v některé hodině odbude se toho, a někdy třeba v okamžení. Proto-liž by, že někdo umře, jiní veselí býti přestali? Však se jich na místo jednoho kolik zase narodí.“ Na to sem řekl: „Záleží-liť v tom moudrost, tedyť já tomu zle rozumím,“ a mlčel sem.

¹ dbaje ² nápoje; zde míněno léčivé čaje apod. (z německého *Trunk*) ³ zvelebuje se

⁴ přípravy

Nechť tohoto nezatajuji, že když sem tak nesčíslné létajících Smrtí střel množství spatřil, na mysl mi přišlo: „Kde pak ta Smrt těch šípů tak mnoho bere, že se z nich nikdá nevystřílí?“ I hledím, a spatřím čistě patrně, že ona žádných svých šípů neměla než luk toliko: šípy pak od lidí brala, každý od toho, kterého ním trefiti měla. A viděl sem, že lidé šípy takové sami strojili a připravovali, někteří je všetečně a opovázlivě i sami ji vstříc nosíce: takže ona sotvá co jich zhotovených viděla, bráti a do srdce jim vstřelovati postačovala. I řekl sem: „Již vidím, že pravé jest *Et mortis faber est quilibet ipse suae*: vidím již, že žádný neumírá, kdo by nestředmostí, nezdrželivostí, všetečností aneb naposledy nešetrností hliz,¹ pryskýřů, ran vnitřních i zevnitřních (nebo to sou šípové Smrti) sám na sebe nepřipravoval.“ Když pak já tak pílňe na tu Smrt a její po lidech se shánění hledím, trhne mnou Mámil a dí: „Co pak, nemoudrý, mrtvých raději hledíš než živých?“

VIII. Poutník prohlédá stav a řád manželů a vidí

I vedou mne a přivedou k ulici, v níž pravili, že manželé bydlí a toho rozkošného života způsob že mi pěkně ukáže. A aj, tu stála brána, o níž řekl, že slove Snoubení: před níž byl široký plac a na něm zástupové lidu obojího pohlaví, kteříž procházejíce se jeden druhému v oči nahlédali: a nejen to, ale ohledoval jeden druhému uší, nosu, zubů, krku, jazyka, rukou, noh a jiných oudů: měřil také jeden druhého, jak dlouhý, široký, tlustý neb tenký jest. Tu jeden k druhému jednáč přistupoval, jednáč odstupoval, jednáč po předu, jednáč po zadu, jednáč po pravém, jednáč po levém boku, naň sobě pohlídaje a všeho, což při něm viděl, ohleduje: zvláště pak (toho sem nejvíc viděl) měšců, vačků a tobol jeden druhému ohledoval, jej, jak dlouhý, jak široký, jak odutý, jak tuhý neb slabý jest, měře a váže. Někdy sobě jich několik na jednu

¹ nádorů, vředů

ukazovalo, z toho¹ zase žádný: pakli jeden druhého odháněl, vadili se, tloukli, rvali: i vraždy tu sem spatřoval. Některý jiného odstrče, hned zase od jiného odstrčen byl: některý jiné odežena, sám také pryč běžel. Někdo zase nic se s examinováním² nemeškaje, pochytil, co nejbliž mohl: pak se za ruce kams do té brány vedli. Takových já tu tretů³ plno vida, ptal sem se, co ti lidé dělají? Odpověděl mi tlumočník: „To jsou, kteříž by do ulice manželské rádi: ale poněvadž tam skrze bránu žádný samotně nebývá puštěn, než po páru, musí sobě každý tovaryše vybrati. Pak to vybírání tu se děje, a každý, co by příhodného proň bylo, sobě hledá: kdo najde, jde, jakž vidíš, s pobočníkem svým k bráně.“ „A což to vybírání nějak snáze nemůže býti?“ řekl sem: „jaks to hrubě pracno.“ Odpověděl: „Ne práce to, rozkoš. Či nevidíš, jak sobě při tom vesele počínají, smějí se, zpívají, výskají? Žádný života způsob není veselejší, věř mi, jako tento.“ Takž pohledím a vidím sic některé smáti se, výskati; ale vidím take jiné sklopě hlavu s kornelem choditi, vrtěti se, sem i tam potrhovati, zase coufati, trápiti se, nespáti, nejísti, třeštiti se take. I dím: „Co pak tito?“ Odpověděl: „I to jest rozkoš.“ „Nechť jest tedy,“ řekl sem: „podme, co se tamto dál dělá.“

2. Velikou
nejistotu, jak
sedne⁴

Takž skrze ty houfy se protlačíc, přijdeme k samé bráně, a aj, než se do ní vešlo, vidím zavěšené váhy jakési ze dvou košů udělané a okolo nich lidi stojící.

I vsadili každý ten pár na váhu naproti sobě do košů a dívali se, rovná-li váha: kdež několikero bylo jich se sstupování a rozstupování, váh potřásání a ustanovování. Takž dlouho se s nimi navážíc, teprv do brány dál pouštěli. Ale ne každému se jednostejně svezlo.⁵ Nebo někteří, propadnouc skrze koš, strápali smích⁶ a museli se s hanbou sbíratí a odtud kliditi, jimž ještě k tomu kuklu jakous či pytel na uši cpali a kratochvil z nich měli. Na to já se dívaje, ptal sem se: „Co se pak tu dělá?“ Odpověděl mi: „Zasnoubení, když na jisto býti má.

¹ a hned ² se zkoumáním ³ nerozumného počínání ⁴ jak to dopadne ⁵ se poštětilo

⁶ sklidili posměch

Ukáže-li váha rovnost, že by rovné za podobné¹ stálo, pouštějí je k tomu stavu, jakž vidíš: pakli nerovnost, rozchází se.“ „I co se tu za rovnost šetří?“² řekl sem. „Však já vidím, že některé věkem, stavem a jinak sobě všelijak podobné váha ukazuje, a oni předce jednoho skrže koš pouštějí: jiné zase převelmi nerovné, kmetě s mladící, jinocha s babou, sázejí, jeden strmí zhůru, druhý dolů, a předce praví, že můž býti: jak pak to?“ Odpověděl: „Ne všecko ty vidíš. Pravdať jest, některý by kmeť neb babka za funt hrachoviny nevážil: ale když při sobě buď mastný pytlík má, neb klobouček, před kterýmž se jiní kloboučkové smykají, aneb podobného něco (nebo takové věci všechny také na váhu jdou), tím jest, že se to ne podlé tvého soudu vyrazí.“³

Vejdouc my za těmi, kteréž do brány pouštěli, užírám mezi branami kováře jakési, ani každý ten pár lidí do hrozných pout spínají a spaté teprv dál pouštějí. Při kterémž jich zakovávání mnoho lidí bylo, naschvál (jakž pravili) k tomu sezvaných, aby svědkové byli: kteříž jim hráli, zpívali a dobré myslí býti veleli. Já pak hledě pilně spatřil sem, že ta pouta ne jako na jiných věznicích zámekem zamykali, ale hned je skovali, svařili a zaletovali: tak aby dokud jejich na světě života, ani se rozpíti,⁴ ani roztrhnouti nemohli. Čehož sem se ulekl a „Ó ukrutnějšíhož⁵ vězení!“ řekl, „do něhož kdo se jednou dostane, na věky k vysvobození naděje nemá.“ Odpověděl tlumočník: „Ovšem žeť jest to svazek ze všech svazků lidských nejtuzší: ale není se proč báti. Nebo sladkost toho stavu ráda to jho podniká:⁶ spatříš to sám, jak to milý život jest.“ „Podměž tedy mezi ně, ať spatřím,“ řekl sem.

Vejdeme tedy do ulice: a aj množství těch lidí, vše po páru, než mnoho, jakž mi se zdálo, velmi nerovně spřeže, hrubých s malými, pěkných s mrzutými, mladých s starými etc. A hledě já pilně, co pak dělají a v čem by taková ta toho stavu sladkost záležela, vidím, ani na sebe hledí, s sebou mluví, někdy jeden druhého pohladí, někdy

3. Neproměnitelnost mezi tím jakkoli sedne

4. Špatnou rozkoš, i když se nejlíp zdraží

¹ obojí si odpovídalo ² jaká rovnost se zjišťuje ³ dopadá, vychází ⁴ rozepnout se

⁵ nejkrutější ⁶ podstupuje, snáší

i políbí. „To, hle, vidíš,“ dí mi tlumočník: „když se zdaří manželství, jak čistá věc jest!“ „Tedy když se nejlép zdaří,“ dím já, „to summa všeho?“ „Ovšem,“ řekl on. A já zase: „Dostiť to málo rozkoše, kteráž stojí-li za ta pouta, já nevím.“

Hledím sobě mezi tím na ně dále, a vidím, jak mnoho ubozí práce a kvaltování měli. Měli zajisté na větším díle páteře plodu¹ okolo sebe, uzdami k sobě zpřipínaných, kteříž jim křičeli, vřeštěli, smradili a nešvařili, stonali a mřeli: ať mlčím, s jakými bolestmi, pláčem a nebezpečností vlastního života na svět jich dostávali. Odrostlo-li které, byla s nim dvoje práce: uzdou je při sobě zdržovati; a ostrohou po sobě hnáti; an často ani uzdy ani ostrohy netrpíc, divného pachtování natropili,² až do unavení a do pláče rodičům. Pakli je po vůli pouštěli aneb se zodtrhovali,³ i hanba, i smrt rodičům odtud pocházela. I blažil jsem neplodné, některé tu vida: ale oni tesknili, a že bez potěšení jsou, sobě stýskali: takž sem vyrozuměl, že i míti, i nemíti plodu v manželství bída jest. K tomu každý ten pár lidí teměř pro posloužení sobě a svým cizí při sobě a okolo sebe měl, jichž často víc než sebe a svých šetřiti⁵ a mezi tím dosti s nimi nepohodlí pocítiti musel. Nadto bylo tu jako i v onom ryňku mnoho zavazadel a ustrkadel,⁶ dříví, kamení, jam: zavadil-li jeden, potkl se,⁷ padl, ranil, druhý od něho nemoha, s nim rovně osrkovati,⁸ plakati a bolesti nésti pomáhati musel: takže sem to poznal, že každý v stavu tomto místo jedné péče, starosti, nebezpečností tolikernásobní péči, starost, nebezpečností má, s kolika spjatý chodí. A znelíbil mi se stav ten. Ovšem pak, když sem na některé v tom houfu pohleděl, tragedii sem spatřil. Byli zajisté nejedni spjati nejednostejných chutí, jeden chtěl tak a druhý onak: jeden sem, druhý tam: pak se nensadnili,⁹ vadili a hryzli. Tento žaloval mimo jdoucím to, onen

5. Bídu
a lopotování všech
vesměs manželů

*Familia reliqua*⁴

6. Hroznou
tragedii
v nepodařilém
manželství

¹ řady potomků ² způsobili nesnáze ³ utíkali od nich, odtrhli se ⁴ ostatní členové rodiny ⁵ pečovat, dbát o ⁶ překážek, nástrah ⁷ klopýtł ⁸ naříkat, sténat ⁹ hádali se

ono: tož, když nebyl, kdo by rozhodl, vpeřili se do sebe¹ sami, pš-ťovali se a knytlovali? škaredě: smířil-li je kdo, po chvíli v sobě byli zas. Někteří se dosti dlouho slovy táhali, hat-li či tihe: a když se každému, kam upřel, chtělo, tož se jeden mocí na svou stranu vrhl, druhý také na svou: pak byla táhanice a divadlo, kdo koho přetáhne. Někdy vítězil muž; a žena ač se země, trávy, a čeho mohla, chytala, však za nim tažena byla předce: někdy pak muž za ženou, čemuž se jiní smáli: ale mně se to politování věc hodnější nežli smíchu zdála. Zvlášt když sem viděl, jak někteří v tom trápení slzeli, vzdychali, k nebi ruce zpínali, že by se zlatem, stříbrem z té vazby vykoupili, se ohlašující. I řekl sem k tlumočnicku svému: „A což pak jim pomozeno býti nemůže? Nemohou-liž rozvázáni a od sebe puštění býti, kteříž tak srovnávati se nemohou?“ „Nemůž to býti,“ řekl on: „dokud živi, tak býti musejí.“ „Ach ukrutnějšíž této poroby,“ řekl sem, „však to nad smrt horší.“ A on zase: „A proč se taková lépe prvé nerozmyslili? Nezhod na ně!“³

Vtom pohledím, a aj, Smrt šípy svými někte-
ré zproráží a zporáží, a pouta hned se každému
rozmekla.⁴ I přál sem jim toho: mysle, že sobě i oni toho přejí
a z toho vysvobození srdečně se radovati budou. Ale aj oni každý
teměř v pláč a kvílení, jakéhož sem jinde v světě sotvá slyšel, se
vydávali, rukama lomíc a příhody své toužíc.⁵ O těchč, kteréž sem
prvé pokojné spolu spatřil, rozuměl sem, že jich opravdu jednoho
po druhém teskno: o druhých pak myslil sem, tak se to oni pro lidi
stavějí: než budouť se uměti káti, slíbil bych,⁶ a jiným, jak se pout
vystříhati, raditi věděti. Aniž pak než já zvím, protrouc sobě oči, před
bránu zas⁷ běželi a v poutech znovu se vraceli. I řekl sem s hněvem:
„Ó potvorníci,⁸ nejste politování hodní!“ A k svému vůdci: „Podme
odsud: já v tomto stavu více marností než čeho vidím.“

7. Dobrovolné
otroctví

¹ pustili se do sebe ² bili se kyji, klacky, holemi (z německého *Knütel, Knüttel*)

³ dobře jim tak ⁴ uvolnila, spadla ⁵ nařikající na své neštěstí ⁶ soudil, předpokládal
bych ⁷ znovu ⁸ v podobě potvory, přetvařující se

8. Poutník se
s příhodou potkal

Mezi tím (ať příhod svých nezatajuji), když my se k Bráně rozchodu vracíme, a já předce po světě speculovati¹ umysl mám, toť vůdcové moji, jak Všudybud, tak Mámil, tuze mne namlouvati začnou, abych toho stavu sám také zkusil, že lépe, co jest, porozumím: já, že sem mladý, že mne příkladové straší, že sem všeho ještě neprohlédl, etc. Ale nic: přeloudili² oni mne, a já se jako z žertu na váhu a odtud do pout dostal, a brzy sám čtvrtý spjatý chodil: jiných pak (pravili, že k službě a pro počestnost) páteř mi přidali,³ že sem je sotvá za sebou vláčiti mohl, dychtě⁴ a chroptě. Vtom nenadále jakýs udeří vicher, blýskání, hřímání a krupobití: i rozprchá mi se to všecko pryč kromě zpřipínaných mých,⁵ s nimiž já také v kout běže,⁶ toť šípové Smrti zporázejí mi všech tré mých: a já žalostně osaměl, nic hrůzou jako zmámený, co dělati nevěda. Vůdcové moji, abych sobě toho na ten čas vážil, že mi utíkatí snáz bude. A já: „Proč ste mi pak prv radili?“ Oni, že není čas vazení,⁷ abych uhýbal.⁸ Takž sem pospíšil. Ale znikna toho,⁹ nic předce nevím, co vlastně o tom stavu pověditi: více-li v něm potěšení, když se zdaří (jakož se domnívám, že mně tak bylo sedlo¹⁰), či žalosti z přerozličných příčin. To pamatuji¹¹ toliko, že i bez něho, i v něm teskno bývá: a i když se nejlép zdaří, sladké s hořkým se mísí etc.

IX. Poutník prohlédá stav řemeslníků: a vidí, že

Takž jdouce, dostaneme se do ulice, kde se živnosti provodí, kteráž zase na mnoho menších uliček a plácků rozdělená byla, a všudy rozličných síní, dílní, výhni, verštatů,¹² krámců, boud s přerozličným potvorným nádobím¹³ plno: okolo nichž se rozličně lidé

¹ dále po světě rozhlížet, zkoumat; připomínka údělu vybraného v bráně Osudu
² přemluvili, svedli ³ řadu mi dali ⁴ lapaje po dechu ⁵ kromě těch, kteří byli
bezprostředně při mně (míní svou rodinu) ⁶ uchyluje se do ústraní ⁷ čas hádek
⁸ šel pryč ⁹ když jsem unikl ¹⁰ povedlo se mi ¹¹ připomínám ¹² pracovních míst,
dílenských stolů (z německého *Werkstatt*) ¹³ podivným, bizarním vybavením

zatačeli,¹ vše s třískáním, boucháním, vrzáním, škřípáním, hvízdáním, pískáním, foukáním a šoustáním² rozmanitým. Viděl sem tu, jak se někteří v zemi kutali: buď po vrchu ji párajíce, aneb se skrze vnítrnosti její jako krtice prorývajíce. Jiní se máchali v vodě, na řekách i na moři; jiní párali³ v ohni; jiní zevlovali do povětří; jiní zápasili s zvířím; jiní s dřívím a kamením; jiní ledcos sem a tam přenášeli a převáželi. I dí mi tlumočník: „Hle jak to bystré a veselé práce! Medle⁴ coť se tu nejlép líbí?“ Já řekl: „Můž býti, že tu veselosti jest něco: já však mnoho při tom natáhání⁵ vidím, mnoho stonání slyším.“ „Ne všeckoť jest těžké,“ řekl: „nahlédněme blíž do těch některých věcí.“ I vodili mne skrze ně pořád,⁶ a prohlídal sem všecko: ale všeho vypisovati na tomto místě ani nemohu, ani nechci. Než co sem tu veřejně

1. Všickni
obchodové?
sou kvalitování⁸
nebezpečná

všetřil, toho nezatajím. Předně,⁹ spatřil sem, že všickni ti lidští obchodové jen práce jsou a kvalitování, a každý nějaké své nepohodlí a nebezpečnoství má. Viděl sem tu zajisté, že kteří zacházeli s ohněm, byli jako mouřenínové osmahlí a očadlí, jimž břínekot kladiv vždycky v uších vzněl a půl sluchu zaměstknával, záře ohně vždycky se jim v očích blyštěla a kůže s připálením tytýž se potkávala.¹⁰ Kteří obchod vedli v zemi, s temnostmi a hrůzami bylo tovaryšství jejich:¹¹ a nejednou se přihodilo, že se zapadli. Kteří u vodách pracovali, mokli co doch,¹² drkotali zimou co osika, vnítrnosti jim surověly¹³ a nemalý jich díl hlubinám se za podíl dostával. Kteří se s dřívím, kamením a jinými hmotnostmi¹⁴ zaneprazdňovali, plní byli mozolů, stonání a ustání.¹⁵ Viděl sem zajisté, jak někteří oslovské¹⁶ práce měli, s nimiž se až do potu, a do ustání a do upadu, a do urazu, a do přetržení¹⁷ natáhali a namáhali: ješto¹⁸

¹ obraceli se, otáčeli ² šoupáním, šustěním ³ zabývali se ohněm ⁴ nuže, tedy
⁵ lopocením, dřívím ⁶ po pořádku ⁷ zaměstnání ⁸ namáhání ⁹ zejména ¹⁰ tu a tam
byla propálena ohněm ¹¹ důvěrně se setkávali ¹² došek, sláma určená k pokrytí
střechy ¹³ hrubly, ztrácely přirozenou jemnost ¹⁴ těžkými předměty ¹⁵ únavy
¹⁶ hrubé, těžké jako pro osly ¹⁷ ztrhání ¹⁸ a oni

tím svým bídným pachovstvím¹ chleba sotvá obhájití mohli. Viděť sem jiné, takť jest, že se lechčeji a zišťněji² živili: ale zase, čím méně kvaltování, tím víc nepravosti a fortelů³ tu sem spatřil.

2. Kvaltování
ustavičná
Druhé, viděť sem, že všecka práce člověka jest pro usta jeho. Nebo co kdo uhнал, vše to sobě a svým do úst vecpal; řídké vymíníc,⁴ kterež ustům utrhajíce, díl do pytlíků kladli. Ale ti na větším díle dřeraví byli, co se nasypalo, přšelo zas, a jiní zbírali; aneb někdo přijda utrhл mu jej; aneb sám někde zavadě jej sobě odčesl,⁵ neb protrhl; neb vždy jinou nějakou příhodou zmrhal. Takže sem to patrně viděť, že se těmi lidskými zaměstknáními jen voda přelívá, dobývají se peníze a odbývají zas: s tím toliko rozdílem, že snáze odcházejí než přicházejí, buď že skrz usta, aneb skrze truhly⁶ přehánějí. Protož sem také více všudy nuzných než možných⁷ spatřil.

3. Kvaltování
těžká
Třetí, spatřil sem, že každá ta práce celého člověka vyhledává.⁸ Ohlédal-li se kdo a drobet váhavě sobě počínal, hned zustával vzádu, hned mu všecko z rukou lezlo, a než zvěděł, na korábu se octl.⁹

4. Kvaltování
nesnadná
Čtvrté, všudy sem mnoho nesnadností znamenal. Než se kdo do obchodu vpravil, dobrý díl života mu minul: a vpravě se, nedal-li velmi bedlivého na sebe pozor, hned mu zase všecko zpět šlo: nýbrž¹⁰ i při nejbedlivějších sem shlědl, že se tak často se škodou jako s ziskem potkávali.

5. Kvaltování
závist rozněcující
Páté, viděť sem všudy (zvlášť mezi podobnými sobě v obchodu) plno závisti a nepřizně. Navalovalo-li se komu víc práce aneb se od něho víc nosilo,¹¹ sousedé hned škaredě hleděli, zuby škřipěli, a mohli-li jak, jemu to zkazili: odkudž různice, nevole, hřešení¹² pocházelo: a některi

¹ pachtěním ² s větším ziskem ³ lstí, ulehčování, podvodů (z německého *Vorteil*) ⁴ vyjímaje nemnohé ⁵ utrhл ⁶ peníze se projí, anebo utrati

⁷ zámožných ⁸ vyžaduje ⁹ obrazně: přišel na mizinu (podle nejistého údělu na

palubě lodi) ¹⁰ dokonce ¹¹ když měl někdo hodně práce, anebo velký odbyt

¹² lání, proklínání

z netrpělivosti nádobí¹ od sebe házíc, v zahálku a dobrovolné korábnictví jiným navzdoru se dávali.²

Šesté, shlédl sem mnoho všudy falše a šalby. Co kdo dělal, zvlášt' jinému, vše na odbyt,³ ledabylo dělal: práci svou mezi tím, jak nejvýš mohl, velebě a nadsazuje.

6. Kvaltování
hříšná

Šedmé, našel sem tu mnoho zbytečných marností: nýbrž větší díl těch zaměstknání, že nejsou než sama pouhá marnost a neužitečné bláznovství, poznal sem jistotně. Poněvadž zajisté lidské tělo skrovničkým a prostičkým jídlem a pitím se přechovati;⁴ skrovničkým a prostičkým rouchem přioditi; skrovničkým a prostičkým staveničkem přichrániti dá: patrné jest, že maličké a skrovničké o ně péče a práce potřebí, tak jakž za starodávna bývalo. Toho pak tuto shledal sem, že svět souditi neb neumí, neb nechce; poněvadž k vycpávání a nalívání břicha tak mnoha a tak neobyčejných věcí užívati zvykli, že k shledávání jich veliký lidu díl po zemi i po moři kvaltovat⁵ se a sílu i život všanc⁶ sázeti musí: na kterýchž přestrojování⁷ opět obzvláštní místi býti musejí. Podobně se s shledáváním šatstvu a stavením rozličných materií⁸ a s dáváním jim rozmanitých potvorných křtaltů⁹ nemalý lidu díl zanepražďňuje: což vše zbytečné a marné, často i hříšné jest. Tak podobně řemeslníky sem spatřil, jejichž všecko umění a práce jest dětinské titěrky¹⁰ aneb také jiné hříčky k strojení kratochvílí a maření času dělati. Jiné nadto, jejichž práce byla nástroje ukrutnosti, meče, tulichy,¹¹ čekany,¹² ručnice¹³ etc., vše na lidi, strojiti a množiti: jakýchž všech živností s jakým lidé svědomím a s jak potěšenou myslí hleďeti mohou,¹⁴ já nevím. Než to vím, kdyby se z těch prací jejich, co nepotřebného, zbytečného a hříšného v nich jest, vyníti a odmísiti¹⁵ mělo, že by větší díl lidských obchodů klesnouti musel. Protož pro tuto i výš připomenuté příčiny nic sobě tu oblíbíti nechtěla mysl má.

7. Kvaltování
marná a zbytečná

¹ nářadí ² začali zneužívat vlastní nuzoty k vymáhání pomoci, almužen apod.

³ nepořádně, ledabylo ⁴ se vyživit, uchovat ⁵ spěchat ⁶ v sázku ⁷ na jejichž upravování ⁸ látek, materiálů ⁹ podivných, bizarních tvarů, podob (z německého *Gestalt*) ¹⁰ dětské hračky ¹¹ dýky ¹² čekany; ruční zbraň s toporištěm a těžkou hlavicí v podobě sekery ¹³ palné zbraně, pušky ¹⁴ věnovat se ¹⁵ vyjmout a oddělit

Zvláště pak, naposledy, když sem viděl, že se tu jen tělem a tělu pracuje:¹ ještě by člověk, přednější věc v sobě máje, duši, tu nejpředněji v práci zavoditi,² té zisku nejpředněji hledati měl.

X. Poutník stav učených prohlédá: nejprv veřejně;³ kdež vidí

I řekl ke mně vůdce můj: „Již já myslí tvé rozumím, kam tě táhne: mezi učené s tebou, mezi učené, to pro tebe vnada,⁴ to lehčejší, to pokojnější, to myslí užitečnější život.“ „Ba tomuť jest tak,“ dí tlumočník. „Nebo co rozkošnějšího býti může, jako aby člověk, nechaje a nedbaje hmotného toho světa kvaltování, s samým zpytováním všelijakých ušlechtilých věcí zacházel?⁵ Toť vpravdě jest, což smrtedlné lidi nesmrtedlnému Bohu podobné, a teměř rovné činí, aby jako vševědoucí byli, co na nebi, na zemi, v propastech jest, neb bylo, neb bude, všechno znajíce, všemu rozumějící: ač ne všechněm v jednostejné dokonalosti, pravdať jest, toho se dostává.“ „Veďtež mne tam, proč meškáte?“ řekl sem.

1. Tuhý před nimi
examen⁶

I přijdeme k bráně, kterouž mi *disciplinam*⁷ jmenovali: a ta byla dlouhá, úzká a tmavá, plná zbrojných strážných, kterýmž se každý, kdo do ulice učených chtěl, opověditi⁸ a průvodu žádati musel. I viděl sem, že houfové lidu, zvláště mladého, přicházeli a byli hned na rozličné trpké exámeny bráni. Nejprvnější exámen při každém byl, jaký měšec, jaký zadek,⁹ jakou hlavu, jaký mozek (což z vozhera¹⁰ soudili) a jakou kůži přináší. Byla-li hlava ocelivá a mozek v ní z rtuti, zadek olověný, kůže železná a měšec zlatý, chválili a hned dále ochotně vedli: neměl-li kdo toho paterého, aneb mu kázali zpět, aneb špatně tušíc,¹¹ tak na zdařbůh přijímali. I řekl sem, divě se: „Co pak jim tu na tom paterém kovu záleží, že se tak pilně na to vše dobývají?“ „Ba mnoho,“ dí tlu-

¹ slouží svému tělu, pracuje jen k materiálnímu užítku, bez nábožnosti a duchovního rozměru ² starat se především o duši ³ obecně, přehledně ⁴ lákadlo ⁵ zabýval se zkoumáním různých vzácných jevů ⁶ nejprve přísná zkouška ⁷ kázeň; učení (z latiny) ⁸ ohlásit ⁹ jak dlouho snesou vyseďávání v lavici ¹⁰ ze soplu, z hlenu z nosu (byl považován za výměšek mozku) ¹¹ pochybuje o výsledku

močník. „Nemá-li kdo ocelivé hlavy, rozpuke se mu: nemá-li v ní tekutého mozku, nebude z něho míti zrcadla: nemá-li plechové kůže, nevytrpí formací:¹ nemá-li olověného sedadla, nevysedí nic, roztrousí všecko: a bez zlatého měšce, kde by nabral času, kde mistrů, živých i mrtvých?² Či mníš, že tak veliké věci darmo³ přicházeti mohou?“ I porozuměl sem, kam se to směřuje, že se k tomu stavu *Valetudo*, *Ingenium*, *Assiduitas*, *Patientia* a *Sumptus*⁴ přináseti musejí: a řekl sem: „Takť se tedy opravdu říci můž: *Non cuivis contingit adire Corinthum*. Ne každému se dřevu dostane býti fladrem.“⁵

I vejdemo dále do brány, a vidím, an každý ten strážný, jednoho neb více jich na práci vezma a s nim se veda, do uší mu cos dmýchá,⁶ oči protírá, nos a chřípě vyparuje,⁷ jazyk vytahuje a obkrajuje, ruce a prsty skládá a rozkládá, a nevím co víc nedělá. Někteří se i hlav provrtovati a cos nalévati pokoušeli. Nad čímž tlumočnick zděšeného mne vida, „Nediv se,“ řekl: „učení ruce, jazyk, oči, uši, mozek a všechny vnitřní i zevnitřní smysly jinakší než hloupý lidu obor⁹ míti musejí: protož se tu přeformovávají, a to bez práce a odporosti býti nemůž.“ Vtom pohledím a spatřím, jak neboží mnoho od toho přeformování dávati museli. Ne o měšci, než o kůži, již museli nastavovati, pravím. Tytýž¹⁰ zajisté pěst, rafije,¹¹ ferule,¹² metla na líci, na lebu, na hřbetě, pod sedadly¹³ se octla, až krvavou cedili, a nařád téměř prouhů, šrámů, modřin, mozolů plní byli. Což někteří vidouc, dřív než se jim dali, jen do brány nahlídnouc, prchali pryč: jiní formovatelům těm z rukou se vydrouc, zutíkali tolikéž: menší jich počet dotrval, až na prostranno¹⁴ puštění: až i já také, do toho stavu chut maje, formací tu sem, ač ne bez nesnadností a trpkostí, vystál.

2. Nesnadné
a bolestné k nim
vcházení

*Memoria
artificialis*⁸

¹ přetváření, formování výchovou ² učení žijících i zemřelých autorit ³ zbyhhdarma, jen tak ⁴ zdraví, vtip (nápaditost), vytrvalost, trpělivost a náklad ⁵ ne každé dřevo je vhodné k ječné práci ⁶ dýchá, šeptá mu do uší ⁷ čistí, paří ⁸ uměle vycvičená paměť ⁹ houf, skupina, dav ¹⁰ často, opětovaně ¹¹ ukazovátko ¹² prut, rákoska ¹³ na zadnici ¹⁴ na svobodu

Z brány když vycházíme, vidím, že každému tomu ponabroušenému cejch dávají, po němž by, že mezi učené přináleží, poznán býti mohl, kalamář za pás, za ucho péro a do ruky prázdnou knihu k shledávání umění: i dostal sem toho také. Tu pak dí mi Všezevď: „Nu již máme čtvero rozcestí,¹ do filozofie, medicíny, *juris prudentiae*² a *theologie*: kam nejdřív chceme?“ „Jak soudíš,“ řekl sem. On zase: „Dojdeme nejprv na plac, kdež se všickni scházejí, aby se na ně zespolka³ podíval; potom *auditoria*⁴ porůznu procházeti budeme.“

3. I mezi nimi
nedostatky

I uvede mne na nějaký rynek, a aj tu oblakové študentů, mistrů, doktorů, kněží, mládenců i šedivců:⁵ z nichž někteří po hromadách se drželi, spolu rozmlouvajíc a disputujíc: jiní se do koutů tiskli, jiným z očí. Někteří (což sem dobře vyšetřil, ale sem jim toho tam mluvití nesměl⁶) měli oči, a neměli jazyka; jiní měli jazyk, a neměli očí, někteří toliko uší, bez očí a jazyka etc.; takž sem porozuměl, že i tu nedostatkové přebývají. Vida pak já, že všickní tito odkuds vycházejí, a zase tam vcházejíce, jako včely z oule a do oule se motají, pobídnou, abychom tam také vešli.

4. Práci a neřád
v študování

Takž vejdemo: a aj, tu síň veliká, již sem ani konce neznamenal, a v ní po všech stranách plno polic, příhrad, škatulí a krabic: že by jich na sta tisících vozů neodvozil, a každá měla svůj nápis a titul. I řekl sem: „Do jakéž sme pak toto apatéky vešli?“ „Do apatéky,“ řekl tlumočník, „kdež se lékové proti neduhům myslí chovají: a ta vlastním jménem bibliotéka slove. Pohleď, jací tu neskonali skladové moudrosti!“ Hledě tedy já, vidím učenců páteře⁷ přicházejících rozličně se okolo toho zatáčeti. Někteří, nejpěknější a nejsubtilnější⁸ vybírajíce, po kusu z nich vytahovali a do sebe přijímali, povlovně sobě žvýkajíce a zažívajíce. Já přistoupe k jednomu, táži se, co to dělá. Odpověděl mi: „Prospívám.“⁹ „A jaká v tom chut?“ díím já. On zase: „Dokud se to v ustech žvýká, náhořkost neb nákyselest čítí, potom se obrací v sladkost.“ „A nač pak

¹ tj. čtyři fakulty tehdejších univerzit ² právní vědy ³ společně ⁴ posluchárny

⁵ starců ⁶ netroufal, neodvážil se ⁷ řady učenců ⁸ nejjemnější, nejvybranější

⁹ dělám pokroky, zdokonaluji se

to?“ řekl sem. Odpověděl: „Lehčeji mi to přichází vnitř nositi a jsem tím jistší: a co, užitku nevidíš?“ I hledím na něj pilněji a vidím jej tlustého a tučného, barvy krásné, oči se mu jako svíce stkvěly, řeč byla pozorná¹ a všecko při něm cíle. I dí mi tlumočník: „Ovšem pak² tito.“

I pohledím, a aj, někteří tu velmi lakotně s tím zacházejí, pořád, co jim k rukám přišlo, do sebe cpajíce. Na něž pilněji hledě, nevidím nic, aby jim barvy, neb těla, neb tuku co přibývalo, kromě samého břicha oduť a rozecpání: a vidím, že co do sebe nacpali, zase to vrchem i spodkem nezažitě z nich lezlo. Někteří z těch takových i v závrat upadali a s smyslem se pomýjeli: někteří od toho bledli, schli i mřeli. Což jiní vidouce, na ně sobě ukazovali, a jak nebezpečno s knihami (nebo tak krabicím těm říkali) zacházeti, sobě vypravovali: někteří prchali pryč: jiní, aby jen opatrně s nimi zacházeli, napomínali se. Protož toho dovnitř nepřijímali, než zředu i zadu pytlíků a mošen sobě navěsíc, do těch ty škatule (nejvíc, na kterých napsáno viděli Vokabulář, Dikcionář, *Lexicon*, *Promptuarium*, *Florilegium*, *Loci communes*, Postile, Konkordancí, Herbář etc. každý, jak k své věci býti soudil) cpali: a ty nosíc, když co promluvíti neb napsati bylo, z kapsí vytahovali a odtud do ust a péra brali. Já znamená to, řekl sem: „Tito tuším v kapsích umění nosí?“ Odpověděl tlumočník: „*Memoriae* to *subsidia*;³ čis neslychal?“ Slyšel sem pak od některých ten způsob chváliti, že ti pry jen usezené⁴ věci vynášejí. A můžeť býti: než já sem jiné tu nepohodlí znamenal. Přihodilo se při mé přítomnosti, že někteří své škatule roztrousili a některým, když jich poodložili, oheň zejma se,⁵ popálil. Ach jakého tu běhání, rukama lomení, naříkání, na retu⁶ volání! Nechtěl žádný po tu chvíli víc disputovati,⁷ psáti, kázati; než zvěša hlavu chodil, choulil se, rděl, u koho věděl, prosbou i penězi zase nádobíčko shledávaje: ješto kteří vnitř zachystáníčko měli, takové příhody ne tak se báli. Já mezi tím opět jiné spatřím, kteříž ani ne do kapsí sobě ty škatule dávali, než nosili do pokojíků kamsi: za nimiž vejda, vidím, ani pěkná na ně pouzdra strojí, rozličnými

¹ jasná, srozumitelná ² což teprve ³ pomůcky na zapamatování, podpory paměti

⁴ obecně uznané, nepochybné ⁵ oheň vznav se ⁶ o pomoc ⁷ vést učené rozpravy

barvami líčí, někteří i stříbrem a zlatem obkládají, do polic pořádají a zase vytahují na ně hledí: pak zase skládají a rozkládají, přistupující a odstupující, sobě i jiným, jak to pěkně stojí, ukazující, vše po vrchu: někteří také časem na titule, aby jmenovati uměli, nazírali. I dím: „Co pak tito laškují?“ Odpoví tlumočnick: „Milý brachu, pěkná věc jest pěknou míti biblioteku.“ „I když se ji neužívá?“ dím já. A on: „I ti, kdož biblioteky milují, mezi učené se počítají.“ Já sobě na mysl: „Jako někdo, kladiv a klíští hromady maje, a k čemu jich užívati nevěda, mezi kováře.“ Říci však toho, abych sobě něco neutřil, nesměl sem.

5. Neřád v knih spisování

Než vyjdouc my zase na síň, uzřím já, že těch apatykářských nádob vždy víc a víc po všech stranách přibývá, a hledím, odkud je pak nosí. I vidím, že z jakéhos zastření: za kteréž já také vejda, spatřím mnoho soustružníků, ani teď jeden nad druhého pilněji a křtaltovněji¹ z dřeva, kosti, kamení a rozličných materií škatule ty formují, a mastí či dryákem² naplníc, k obecnému užívání dávají. A tlumočnick mi dí: „Tito jsou ti chvály a všelikého zvelebování hodní lidé, kteříž nejužitečnějšími věcmi pokolení svému slouží, že pro rozmnožení moudrosti a umění žádné práce, žádného úsilí nelitujíce, slavnými dary svými s jinými se zdělují.“ I udělá mi se chut podívati se, z čeho a jak se to (co tak dary a moudrosti nazval) dělá a strojí. A spatřím jednoho tuším či dva, kteříž vonná koření a byliny shledávajíce, krájeli, třeli, vařili a distilovali a rozkošné³ dryáky, ledkváře,⁴ sirupy a jiná životu lidskému užitečná lékařství⁵ strojili. Naproti tomu jiné spatřím, že jen z jiných nádob vybírali a do svých překládali: a těch bylo na sta. I řekl sem: „Titoť vodu přelívají.“ Odpověděl mi tlumočnick: „I tak se umění množí. Nebo zdaž se jedno a též jinak a jinak přestrojiti nemůže? A k prvnějším věcem vždy se něco přidati a přiopraviti můž.“ „A zkaziti také,“ řekl sem já s hněvem, vida patrně, že se faleš provádí. Některý zajisté cizí nádoby dopadna, aby svých několik naplnil, rozřídil, jak mohl, leda pomyj přiléváním: jiný zase přidáváním leccakés matlaniny, třeba prachu a smetí, zahustil, jen aby se nové zadělání

¹ vzhledněji, ozdobněji ² lékem ³ lahodné ⁴ na kaši zpracované léky ⁵ léky

zdálo. Mezi tím nápisy nádhernější než onino přivěšovali, a nestydatě jako jiní dryáčníci¹ každý své velebil. Kdež mi i divno, i hněvno bylo, že (jakž sem prv navrh²) řídký kdo³ vnitřní podstatu examinoval,⁴ než všecko pořad aneb aspoň bez rozdílu brali; a pakli kteří vybírali, jen zevnitřního křtaltu⁵ a nápisů hleděli. A tu sem porozuměl, čím to jest, že jich tak málo k vnitřní čerstvosti mysli přichází: nýbrž čím kdo těch léků více do sebe hltal, tím že se více dávil, bledl, vadl a chřadl. Spatřil sem pak převeliký díl milých těch dryáků, jimž se nikdy k žádnému lidskému užívání přijíti nedostalo, než jen molům a červům, pavoukům a mouchám, prachu a plesnivosti, naposledy smutným škřinkám⁶ a zadním koutům za podíl byly. Čehož bojíce se někteří, jak brzy dryák svůj dostrojili (ba někteří dřív, než dobře strojiti začali), hned po sousedech *praefací*,⁷ veršů, *anagrammat* pro síce, běhali: hned patrony, kteříž by novým strojům⁸ jména a měšce půjčili, shledávali: hned titule a nápisy jak nejzodbněji líčili: hned rozličných figur⁹ a kupřstyků¹⁰ květováním jak nejkadeřavěji přemovali:¹¹ sami to také lidem vstříc nosili, podávali a jako řka bezděk¹² cpali. Ale viděl sem, že naposledy ani to již nepomáhalo: protože to přespříliš přemnoženo bylo. I litoval sem nejedněch, že mohou čistý míti pokoj,¹³ beze vši potřeby a užítku, nýbrž všanc sázením jména svého a se škodou bližních v to dryáčnictví se dávají. O čež když sem návěští dával, nenávist sem získal, jako bych obecnému dobrému překážel. Mlčím již, jak někteří z věcí naprosto jedovatých ty své *confekci*¹⁴ strojili: takže tak mnoho se trávenin¹⁵ jako lékařství prodávalo, a nelibě sem ten neřád nesl; ale nebyl, kdo toho napravití.

Takž zase na plac učných vyjdeme: a aj, svády, různice, rvačky, shon mezi nimi. Řídký¹⁶ tu byl, kdož by s někým táhanice neměl: nejen mladí (což by se nedospělého věka drzosti přičísti mohlo), než i ti starci vespolek se drancující. Nýbrž

¹ výrobci léků ² uvedl ³ málokterý ⁴ zkoušel, zkoumal ⁵ vnější podoby ⁶ snad nádobám na smetí ⁷ doporučujících předmluv významných spisovatelů ⁸ dílům, výtvorům ⁹ obrazů ¹⁰ mědirytin (z německého *Kupferstich*) ¹¹ vyzdobovali ¹² bezděky, proti vůli ¹³ mít klid ¹⁴ husté lektvary ¹⁵ jedů ¹⁶ málokdo

čím kdo za učenějšího aneb sám sebe držel, aneb od jiných jmín byl,¹ tím více různic začínal a na jiné vůkol šermoval, sekal, házel a střílel, až hleděti hrozno bylo; pochvalu a slovoutnost v tom sobě zakládaje. I řekl sem: „Ale což to, pro milý Bůh? Však jsem já myslil, a také mi od vás slibováno, že toto nejpokojnější stav jest: já pak tak mnoho různic nacházím.“ Odpověděl tlumočník: „Synu, nerozumíš ty tomu: však se to oni brousí.“ „Co brousí?“ řekl sem. „An já rány vidím a krev a hněv a vražedlnou jedněch k druhým nenávisť. Však sem podobného nic v žádném stavu řemeslníků nespatriil.“ „Bezpochyby,“ řekl on: „oněch umění jsou řemeslná, otrocká, těchto svobodná. Protož čeho se oněm nedovoluje, aniž by se při nich trpělo, toho těmto plná svoboda.“ „Ale jak to řádem slouti má,“ řekl sem, „já nevím.“ Zbroj sic jejich na pohledění strašného se nezdálo nic. Nebo kopí, kordy a tulichy,² jimiž na sebe sekali a bodli, kožení byli: jichž nedrželi v rukou, než v ústech. Střelba pak jejich byla z třtin a písku, kteréž prachem vodou rozpuštěným³ nabíjejíce, papírovými štáfy⁴ na sebe házeli. Nic, pravím, to, po vrchu hledě, hrozného se nezdálo: já však vida, jak když někdo mírně trefen byl, sebou trhal, křičel, vinul, utíkal, snadné mi porozuměti bylo, že to ne žert, než opravdový boj jest. Na někoho jich mnoho dotíralo, až všecko od mečů okolo uší bříňkalo, a kulí papírových jako krupobití naň padalo: někdo, statečně se bráně, obrátil se a všecky odbůjce své rozehnal: jiný, ranami sa přemožen, padl. A viděl sem tu neobyčejnou jinde ukrutnost, že ani poraženým již a mrtvým neodpouštěli, nýbrž tím víc a nelítostivěji na ně sekali a flekali,⁵ každý na tom, který se mu již nebránil, nejraději rekovství dokazuje. Někteří s sebou mírně-

7. Velikou jejich
zapletenost

ji zacházeli, však hádek a nedorozumění prázdní nebyli. Vtom se někteří v ty nesvornosti vkládali a ku pokoji raditi začali: čemuž sem já se zradoval.

Povstala i pověst, že všecky rozepře k porovnání přijíti mají: a byla otázka, kdo to konati bude? Odpovědino, že povolením královny Moudrosti ze všech stavů nejsoudnější vybrání býti mají, jimž se

¹ byl pokládán ² dýky ³ inkoustem ⁴ kusy zmačkaného papíru ⁵ šlehali

moc dá, aby vyslychající odporných stran při každé věci smysly, rozeznání činili, a co pravějšího jest, vyhlašovali. I shluklo se nemálo těch, kteříž soudcové býti měli a chtěli: a shluklo se před ně těch, kteříž mezi sebou pro smyslů rozdílnost¹ různice měli, množství veliké: mezi nimiž sem také viděl *Aristotelesa* s Platonem, *Cicerona* s *Sallustiem*, *Scota* s *Aquinátem*, *Bartola* s *Baldem*, *Erasma* s sorbonisty, *Rama* s *peripatetiky*, *Copernika* s *Ptolomeem*, *Theophrasta* s *Galenem*, *Husa*, *Lutéra* a jiné s papežem a jezuity, *Brentia* s *Bézou*, *Bodina* s *Wierem*, *Sleidana* s *Suriem*, *Hoë* s *calvinisty*, *Fratres Rosaeos* s filozofastry a jiných bez počtu etc. Jimž když *conciliatores*² žaloby a stížnosti, důvody a odvody³ v co nejkratší slova pojaté psané sobě podati poručili, oni takové knih haldy nakladli, že by k přehlédnutí jich šest tisíc let nestačovalo: žádající, aby to summovní smyslu jejich ponavržení⁴ na ten čas⁵ přijato bylo: dále pak potom, jak by potřeba ukazovala, šířeji to vysvětliti a provésti, aby jim plná svoboda zůstávala. I začali nahlídati do těch knih: a kam kdo nahlédl, hned se odtud napiv, toho zastávati počal, a znikly mezi pány ubrmany⁶ a smlouvci⁷ veliké roztržitosti,⁸ když toho ten, onoho onen zastával. A tak nespravíc nic, rozprchli se; a učení k hadruňkům⁹ svým se navrátili: čehož mi do pláče líto bylo.

XI. Poutník přišel mezi filozofy

I dí mi tlumočník: „Nu již tě ale mezi samy filozofy, jejichž práce jest k napravení nedostatků lidských prostředků vyhledávati, a v čem pravá moudrost záleží, ukazovati, uvedu.“ A já řekl: „Tuť se snad bohdá jistému něčemu naučím. Poďmež.“ Ale jakž mne tam uvedl a já množství starců¹⁰ a divné jejich činy spatřil, strnul sem. Tu zajisté *Bion* tiše seděl, *Anacharsis* se procházel, *Thales* létal, *Hesiodus* oral, *Plato* v povětří *ideas* honil,

1. Veřejně

¹ různost názorů ² smírcí soudcové ³ protiargumenty ⁴ úhrnné vyjádření (jejich názorů) ⁵ okamžitě ⁶ rozhodčími (z německého *Obermann*) ⁷ smiřovateli ⁸ roztržky ⁹ svárům, hádkám ¹⁰ mudrců (podle tradiční představy)

Homerus zpíval, Aristoteles disputoval, Pythagoras mlčel, Epimenides spal, Archimedes Země odstrkoval, Solon práva a Galenus recepty spisoval, Euclides měřil síň, Cleobulus budoucí věci zpytoval, Periander povinnosti rozměřoval, Pittacus válčil, Bias žebrol, Epictetus sloužil, Seneca mezi tunami zlata sedě chudobu vychvaloval, Socrates o sobě každému, že nic neumí, povídal, Xenophon naproti tomu každého všemu naučiti sliboval, Diogenes z sudu vykukuje všechny mimo jdoucí haněl, Timon všechněm zlořečil, Democritus všemu tomu se smál, Heraclitus naproti tomu plakal, Zeno se postil, Epicurus hodoval, Anaxarchus pravil, že to všechno nic není, jen že se to tak zdá. Jiných drobnějších filozůfků mnoho bylo, a každý obzvláštního něco provodil: čehož sem ani nespamatoval všeho, ani mi se připomínati nechce. Dívaje se pak na to řekl sem: „Ale to-liž sou ti mudrcové, světlo světa? Ach ach, jáť sem se jinakších věcí nadál. Však tu jako sedláci v krčmě, každý vyje, a každý jináč.“ Řekl mi tlumočník: „Tys bloud, ty těm tajemstvím nerozumíš.“ Já slyše, že tajemství sou, počnu o nich bedlivě přemýšlovati, a tlumočník počne mi je vykládati. Vtom aj přistoupí jakýsi, také v filozofském habitu¹ (jmenoval se Pavlem Tarsenským), pošeptal mi do ucha: „Zdá-li se sobě kdo moudrým býti v tomto světě, budíž bláznem, aby moudrým učiněn byl. Moudrost zajisté světa tohoto bláznovství jest u Boha. Nebo psáno jest: Zná Pán přemýšlování moudrých, že jsou marná.“ S kterouž řečí, poněvadž sem viděl, že co mé oči a uši vidí a slyší, se srovnává, ochotně sem na tom přestal² a „Podme někam jinam,“ řekl. Tlumočník pak můj nadal mi bláznů, že maje já se od moudrých něčemu naučiti, od nich utíkám. Ale já šel mlče předce.³

2. Přišel mezi gramatiky

I vešli sme do *auditorium*⁴ jakéhosi, kdež aj plno jich s rafíčkami,⁵ mladých i starých, malujících litery, čárky a puňktíky: a když jeden jinak než druhý napsal aneb vyslovil, jednáť se sobě vysmívali, jednáť vadili. Zatím rozvěšovali po stěnách slova a hádali se o ně, co které kterému přijde etc., a tu je skládali, rozkládali, přestavovali rozličně. Načež já

¹ šatu, oděvu ² to přijal ³ dále ⁴ posluchárna ⁵ s písátky k psaní na tabulce

nadívaje se a nic mimo to nevida, řekl sem: „Toť jsou dětinské věci: podme jinam.“

3. Mezi retoriky

Vešli sme tedy do jiné síně, kdež aj mnoho jich stálo s penžlíky,¹ smlouvajících se, jak by slova buď napsaná, aneb z ust puštěná do povětří na zeleno, černo, bílo, a jak by kdo chtěl, barvena býti mohla. I ptal sem se, nač by to bylo. Odpovědíno mi: „Aby se poslouchajícím tak i jinak mozek zabarviti mohl.“ A já zase: „K líčení-li pak pravdy či lži těch líčidel se užívá?“ On „Co přijde,“ řekl. „Tak mnoho tedy tu falše a marnosti, jak pravdy a užitků,“ dím já: a jdu odtud.

4. Mezi poéty

Takž vstoupíme jinam: a aj tu houf křepkých jakýchsi jonáčků, na vážkách odvažujících a na pídi odměřujících sylaby² a plésajících okolo toho a skákajících. I divím se, co to jest: a tlumočník mi dí: „Ze všech umění, která z liter povstávají, není řemeslnějšího³ a veselejšího nad toto.“ „A co pak jest,“ dím já. Odpověděl: „Co se prostým slov ulíčením⁴ zpravití nemůž, to se tím jich zfaldiváním⁵ zpraví.“ Vida pak já, že ti, kteří se tomu slov faldivání učí, do jakýchsi knih nahlédají, nahlédnu i já, a vidím tam: *de Culice*; *de Passere*; *de Lesbia*; *de Priapo*; *de Arte amandi*; *Metamorphoses*; *Encomia*; *Satyras*; summou frašky, básně, freje⁶ a všelikou bůjnost.⁷ Což mi všecku tu věc jaksi zošklivilo. Zvláště vida já, že kdo těm sylaboměrcům pochleboval, všecko umění na zvelebování jeho vynakládali; kdo se jim vhod neučinil, všelijakými naň odevšád uštípkami házeli: takže se toho umění jen aneb k pochlebování, aneb k štípání užívalo. Znamenav tedy já, jak to vášniví lidé, pospíšil sem od nich chutně.

5. Mezi dialektiky⁸

Jdouce tedy, vkročíme do jiného stavení, kdež dělali a prodávali *perspicilla*.⁹ I ptám se, co to jest, a odpovědí mi, že sou *notiones secundae*,¹⁰ kdo je má, že všecko uhlédá nejen po vrchu, ale i do vnitř věci: zvláště pak do mozku jeden druhému

¹ se šetěci ² slabiky ³ dovednějšího ⁴ ozdobením ⁵ poskládáním ⁶ oplzlosti, lascivity ⁷ nemravnost ⁸ mezi zastánci studia dialektiky ⁹ brýle, kukátka ¹⁰ druhotné pojmy

nahlédati a v rozumu jemu se přebíratí že můž. I přicházeli mnozí a kupovali ty bryle, a mistři je učili, jak nastrkovati, a kde potřebí, nakrucovati mají. Mistři pak, kteříž je dělali, obzvláštní na to byli, dílny své po koutech majíce: ale nedělali jednostejných. Někdo dělal hrubé, jiný malé; někdo okruhlé, jiný hranaté; a každý své chválil a kupce vábil, a hádali se neukojitedlně i házeli na sebe. Některý od každého koupil a všechny sobě k nosu zpřipínal, někdo jen jedny vybral a přilepil. Tu pak někteří pravili, že předce nemohou viděti tak hluboko: jiní pravili, že vidí, a ukazovali sobě až za mozk ještě a za všechny rozумы. Ale z těch nejedny sem viděl, že když postupovati začali, hned přes kamení a špalky a do dolů (o nichž sem prv pověděl, že jich všudy plno bylo) padali. I ptal sem se: „Jak pak to, poněvadž se skrze ty bryle všecko vidí, že těm ustrkům¹ nevyhýbají?“ Odpovědíno mi, že ne bryle, než ti, kdo jich užívati neumějí, vinni jsou. Mistři pak pravili, že není dosti bryle dialektiky míti, než že se zrak *collirium*² z fyziky a matematiky vyčísti se musí. Protož aby do jiných *auditorii* šli a zrak sobě propravovali.³ Šli tedy, jeden sem, druhý tam. A já svým vůdcům „Podměž i my,“ řekl.

6. Mezi fyziky⁴ I uvedli mne na nějaký plac, uprostřed něhož uzřím veliký rozložitý strom, na němž všelijaké listí a všelijaké ovoce (v škořepinách⁵ všecko) rostlo: pravili mu *natura*.⁶ Filozofů vůkol něho zástup byl, vzhledajících a ukazujících sobě, jak které ratolesti, listu a ovoci říkají. I řekl sem: „Tito, slyším, že se jmenovati těch věcí učí: ale aby přirození stíhati⁷ měli, ještě nevidím.“ Odpověděl mi tlumočník: „S to ne každý býti můž:⁸ než hled' na tyto.“ I vidím některé větroví ulamovati a listí i ovoce rozvínati,⁹ a kde na ořech přišli, zubami hrýzti, až jim troskotali: ale oni pravili, že to škořepiny praští: a přebírajíce se v nich chlubili se, že jádro mají, tajně jedni druhým, ale řídkým, ukazujíce. Já pak, nahlédaje také mezi ně pilně, patrně sem viděl, že zevnitřní sic šupinu a kůru zhmožděnou a rozmačkanou měli, nejtvrdí však škořepina, v níž zavinité jádro

¹ překážkám ² oční mastí ³ pročistili ⁴ přírodovědci ⁵ ve skořápkách ⁶ příroda

⁷ postihovat podstatu přirozenosti ⁸ tohle ne každý dokáže ⁹ rozebírat

leželo, ještě byla celá. Vida já tu tedy i marnou honosnost, i daremné kvaltování (viděl sem zajisté, jak někteří i oči sobě vyhleděli, i zuby vylámali), pobídl sem, abychom jinam šli.

Takž vstoupíme do nějaké síně, a aj tu páni fi-
lozofové krásy, osly, vlky, hady a všelijakou zvěř;
ptactvo, zeměplazy;² též dříví, kamení, vodu, oheň, oblaky, hvězdy
a planéty, až i anjely před sebou majíce, disputovali,³ jak by se kaž-
dému tomu tvorů to, co od jiných rozdílného má, odjítí⁴ mohlo, tak
aby všickní sobě podobní učinění byli. I svlékali z nich nejprv formu,⁵
pak materii,⁶ naposledy všecky případnosti, až holé
*ens*⁷ zůstalo. A tu se hádali, jsou-li všecky ty věci
jedno a též? jsou-li všecky dobré? a jsou-li všecky
vpravdě tím, čím sou? a podobných na sebe víc otázek dávali. Kte-
rýchž pozorujíc někteří, začali se diviti a vypravovati, jak vtip⁹ lidský
vysoko vyšel,¹⁰ že hle všecku bytnost¹¹ přesáhnouti a všech tělesných¹²
věcí tělesnost odlouštiti¹³ může a umí: až sem se i já v subtýlnostech¹⁴
těch kochati počal. Ale vtom jeden vystoupě, volal, že to sou jen
fantazie a bláznovství, aby toho nechali. I potáhl
některé po sobě:¹⁵ a jiní byli zhůru, za heretiky¹⁶ je
odsuzující, že od filozofie nejvyšší umění a jako hlavu *artium* odtítí¹⁷
chtějí. Kterýchž hadruňků¹⁸ já naposlouchaje se, šel sem odtud.

Vtom jdouce trefíme mezi jakési, kteříž plnou
sín cifer majíce, přebírali se v nich. Někteří berouc
z hromady, rozsazovali je; jiní zase přehršlím¹⁹ shrnujíc, na hromád-
ky kladli: jiní opět z těch hromádek díl ubírali a obzvlášť sypali:
jiní opět ty díly v jedno snášeli: a jiní zase to dělili a roznášeli, až
sem se tomu jejich dílu podivil. Oni mezitím vypravovali, jak v celé
filozofii jistšího umění nad toto jejich není, tu že nic chybiti, nic

7. Mezi
metafyziky¹

*Unum, verum,
bonum*⁸

(P. Ramus)

8. Mezi aritmetiky

¹ těmi, kdo se zabývají tzv. první filozofií ² plazy ³ diskutovali, probírali
⁴ odejmout ⁵ podobu ⁶ hmotu ⁷ nedělitelná objektivní podstata všech věcí
⁸ jedno, pravé, dobré ⁹ důvtip ¹⁰ vyspěl, vytříbil se, dosáhl vysoké úrovně
¹¹ podstatu, bytí ¹² hmotných ¹³ oddělit, oddisputovat ¹⁴ v drobnostech, jemných
detailech, důmyslnostech ¹⁵ přilákal některé k sobě ¹⁶ za kacíře ¹⁷ utít vrchol
umění ¹⁸ hádek, svárů ¹⁹ plnými dlaněmi

ujítí, nic nadbýti nemůž. „Nač pak to umění jest?“ řekl sem. Oni mé hlouposti se podivíc, hned jeden přes druhého divy mi vypravovati začnou. Jeden že mi poví, kolik husí v stádě letí, nepočítaje jich: druhý že mi poví, v kolika hodinách čisterna¹ pěti rourkami vyteče: třetí že mi poví, kolik v měsíci grošů mám, nenahlédaje tam etc., až se jeden našel, kterýž se písek mořský v počet uvéstí podvoloval a o tom hned knihu sepsal. Jiný příkladem jeho (ale větší subtilnosti dokázati chtěje) dal se v počítání v slunci létajícího prachu. I užasl sem se: a oni k srozumění mi chtíc posloužiti, ukazovali své regule, *trium*, *societatis*, *alligationis*, *falsi*; kterýmž sem jakž takž vyrozuměl. Než když mne do nejzadnější, jenž *algebra* aneb *cossa* slove, uvéstí chtěli, takových sem tam divokých jakýchsi klik a háků hromady uhlédal, že mne o málo² závrat nepopadl: a zavra já oči, prosil sem, aby mne odtud vedli.

9. Mezi geometry I přijdeme k jinému *auditorium*,³ nad nimž Οὐδεὶς ἀγεωμέτρητος εἶστω napsáno bylo: a já zastavě se, „Budem-liž tam moci,“ řekl sem, „poněvadž tam geometry jen pouštějí?“ „Pod předce,“ řekl Všudybud. I vejdem: a aj tu jich množství, kteříž čáry, háky, kříže, kola, kvadráty,⁴ puňkty⁵ psali, každý sobě sám tiše. Pak jeden k druhému přicházel, a ukazovali sobě: některý pravil, že jinak býti má, a tento, že dobře: tož se vadili. Vynalezl-li kdo novou nějakou čáru neb kliku,⁶ výskal radostí, a svolaje jiné ukazoval: kteříž ckali,⁷ prsty a hlavami točili, a v svůj každý kout běže, také sobě takovou psal: jeden trefil, jiný ne: takže všecka ta síň po zemi, *Praecipua apud geometras controversia, de quadrando circulo*⁸ po stěnách, po stropě plná byla čár, a nedali sobě na ně šlapati, ani se jich dotýkati.

Kteříž mezi nimi nejučenější byli, sstupovali se doprostřed a pokoušeli se oči velmi usilně, načěž viděl sem, že jiní všickní s otevřenými ústy očekávají: a bylo o tom řečí mnoho, jak by to nade všeho světa subtilnosti divnější bylo,

¹ nádrž ² málem ³ posluchárna ⁴ čtverce ⁵ body ⁶ křivku ⁷ pochvalně pomlaskávali
⁸ spor o kvadraturu kruhu

a kdyby se vynalezlo, že by již nic nebylo nemožného. Já tedy, co to jest, věděti žádostiv jsa, přistoupil sem a spatřil, že kolo mezi sebou mají, o něž otázka jest, jak by z něho kvadrát udělán býti mohl. A když se toho s nevypravitedlnou prací vyhledávalo, rozstoupili se zase, aby každý o tom přemýšleoval, sobě poručíc. Tožť po malé chvíli nenadále jeden vyskočí, volaje „Mám, mám tajemství odkryté, mám.“ I shlukli se k němu všickní, viděti a diviti se chvátajíce. A on vynesla velikou knihu *in folio*,¹ ukazoval jim. I stali se hlasové a prokřikování, jakéž po vítězství bývá. Ale tomu plésání jiný hned brzo přítrž učinil, co hlasu měl křiče, aby se mámiti nedali, že kvadrát není: a postaviv ještě větší knihu, všecky onoho domnělé kvadráty v kola obrátil, mocně to provodě, že oč se onen pokusil, toho člověku dovésti možné není. I sklopili všickní hlavy a navrátili se k čarám svým.

Joh. Scaliger

Joh. Clavius

10. Mezi geodéty²

My pak odtud do jiné síně sme přišli, kdež prsty, pidi, lokty, sáhy, váhy, měřice, sochory, hevery, škřipce³ a podobné nádobí⁴ prodávali a plno bylo měřících a vážících. Někteří samu tu síň měřili, a každý teměř jinak naměřil: pak se nesnadnili, a měřili znovu. Někteří stín měřili na dyl, na šíř, na tloušť: jiní jej na váhu vážili. Summou pravili, že nic není v tom světě ani krom světa,⁵ čehož by se oni doměřiti nemohli. Ale já trochu se na to jejich řemeslo podívaje, poznal sem, že více pochluby než potřeby bylo. Protož sem, hlavou pokyna, odtud šel.

11. Mezi muziky⁶

I přijdem do jiného pokoje, kdež plno hudeb a zpěvů, břinkání a hlučení rozličných nástrojův spatřím: a některé okolo nich stojící a z vrchu, z důlu, po stranách nazírající a uch nastavující, co to, kde, kudy a kam vzní, jak a proč co se čím vzní neb nevzní, vystihnouti chtějící. Někteří pravili, že již vědí, a plésali, pravice tu božského cosi býti a tajemství nad tajemství: protož to s velikou chutí a poskakováním rozbírali, skládali, překládali. Ale k tomu se jeden z tisíce nevydařil: jiní jen hleděli. Pakli kdo také

¹ foliovou, tj. největší ² zeměměřiči ³ kladky ⁴ náradí ⁵ ani mimo svět ⁶ mezi hudebníky (z latinského *musicus*, hudebník)

ruky přičiniti chtěl, škřípalo to a vrzalo, jako i mně. Takž já vida některé dosti, jakž se zdálo, vzáctné lidi za hříčku a maření času to míti, šel sem odtud.

12. Mezi
astronomy

Tedy vede mne Všudybud po schodech na jakés pavlače, kdež hromady uzřím lidí žebříky dělajících a k obloze přistavujících: pak lezoucích zhůru a lapajících hvězdy a roztahujících přes ně šňůry, pravidla, závaží, kružidla, a cesty běhů jejich měřících. O čemž někteří usadíc se regule¹ psali, kdy, kde a jak se které scházeti neb rozcházeti mají, vyměřující. I podivil sem se opovázlivosti lidské, že až do nebe se zpínati a hvězdám regule dávati smějí: Ale pilně na to hledě, čistě sem spatřil, že hvězdy jinak, než jim tito houdli, skákaly. Což i oni sami znamenavše, na *anomalitatem coeli*² naříkali, vždy jinak a jinak v řád je sobě uvěsti se pokoušejíce, až i místa jim měníce, některé dolů na zem strhující, Zemi pak zhůru mezi ně sázejíce:³ summou tak i jinak *hypotheses*⁴ vymýšleli, an dokonále nic se trefovati⁵ nechtělo.

Copernicus

13. Mezi astrologýe⁶

Někteří tedy nelezli tam více, než zdůlu toliko na ně vzhledající, k čemu se která strojila, šetřili:⁷ a spořádajíc *trigóny, quadráty, sextile, konjunkcí, oposicí* a jiné *aspekty*, vyhlašovali budoucí,⁸ buď veřejně světu, aneb soukromně jistým osobám, štěstí a neštěstí, *nativitety*⁹ a pranostiky¹⁰ píšíc a mezi lidi pouštějíc. Z čehož nejednou na lidech bázeň a strach, nejednou veselost se dělala, zvlášť některých: jiní nedbali nic, házeli tím v kout, zpílali z hvězd lhářů, pravíc, že oni i bez pranostiky dost mnoho snědí a vypijí. Na kterýž však postranní soud, zdálo mi se, že dbáti nesluší, jestliže jen umění samo v sobě jisté jest: ale čím sem na ně víc šetřil, tím sem jistoty méně znamenal: trefilo-li předpovídání jednou, pětkrát zato chybito. Rozuměje já tedy, že tu i bez hvězd

¹ pravidla ² na nepravidelnost nebes ³ Zemi umisťovali mezi hvězdy ⁴ domněnky

⁵ shodovat ⁶ mezi hvězdopravci ⁷ zjišťovali ⁸ budoucnost, budoucí události

⁹ nativita, předpověď osudu podle dat a aspektů při narození ¹⁰ předpovědi života podle stavu hvězd

třeba hádati nenesnadno, kdež uhodnouti pochvalu, chybiti výmluvu má, za marnost sem položil déle se s tím meškati.¹

14. Mezi historiky

I vyjdeme opět na jiný plac, kdež aj novou věc spatřím. Nebo tu nemálo jich stálo s jakýmis křivými, ohnutými trubami, jejichž jeden konec k očím sobě cpali a druhý přes rameno za hřbet sobě stavěli. Což co by bylo, když sem se ptal, odpověděl mi tlumočník, že sou *perspicille*, kterýmiž se za hřbet hledí. Nebo pry kdo člověkem býti chce, musí nejen, co před nohama leží, viděti, ale i na to, co již přešlo a za hřbetem jest, se ohlédati, aby z minulého přítomnému a budoucímu se učil. Takž já za novou to věc maje (nevěděl sem zajisté předtím, aby takové oklikovaté *perspicille*² býti mohly), prosil sem jednoho, aby mi trošku na pohlednutí zapůjčil. I podali mi jich několik: a aj potvorná věc, skrze každé jináč a jináč viděti bylo! Skrze jedno věc některá daleko se zdála; skrze druhé tatáž blíž; skrze jedno té, skrz jiné jiné barvy; skrz třetí toho třeba ani nebylo: takže sem to vypruboval, že se tu nač ubezpečiti³ není, že by tak, jakž se ukazuje, bylo, než jak které *perspicillum* přistrojeno, tak že věc očím barví. Z nich pak viděl sem, že každý své *perspektivě*⁴ věří; protož se o leccos dosti trpce hádali. Což mi se nelíbilo.

Když mne jinam vésti počnou, ptám se, „Brzy-li pak těm učeným konec bude? Však již až teskně mezi nimi se motati.“ „Nejlepší pozustává,“ řekl Všu-

15. Mezi etiky
a politiky

dybud. I vkročíme na nějakou síň, kteráž plná byla obrazů, po jedné straně pěkných a libých velice, po druhé straně mrzutých a přepotvorných: okolo nichž chodili filozofi, nejen na ně hledíce, ale i což oněm k kráse, těmto k mrzutosti barvami přidati mohli, přidávajíce. I ptal sem se, co to jest, a tlumočník mi dí: „Co nevidíš nápisů na čelích?“ A vodě mne ukazuje mi ty nápisy: *Fortitudo*,⁵ *Temperantia*,⁶ *Justitia*,⁷ *Concordia*,⁸ *Regnum*⁹ etc. a z druhé strany *Superbia*,¹⁰ *Gula*,¹¹ *Libido*,¹² *Discordia*,¹³ *Tyrannis*¹⁴ etc. Filozofi pak prosili a napomínali

¹ zdržovat ² zakřivené dalekohledy ³ spoolehnot ⁴ úhlu pohledu ⁵ statečnost

⁶ umírněnost ⁷ spravedlnost ⁸ svornost ⁹ vláda ¹⁰ pýcha ¹¹ obžerství ¹² smilstvo

¹³ nesvornost ¹⁴ tyranie

všech přicházejících, ty pěkné aby milovali, škaredé v nenávist brali, onyno jak nejvíc mohli schvalující, tyto jak nejvíc mohli hanějící a hyzdíce. Což mi se dobře líbilo, a řekl sem: „Nu tutoť již aspoň lidi nacházím, kteříž hodnou věc pokolení svého činí.“ Mezi tím uhlédám já, že ti milí napominatelé nic více sami k pěkným těm kontrfektům¹ než k druhým nelnuli, ani se těchto co víc než oněch oštádali: nýbrž nejedni velmi chutně okolo nich se omětali;² a jiní to vidouc také se tam obraceli a s těmi potvorami laškování a kratochvíle sobě strojili. I řekl sem s hněvem: „Tutoť já vidím, že lidé (jakž Ezopů vlk řekl) jiné mluví, a jiné činí: co usty chválí, od toho jim mysl letí, a co sobě jazykem oškliví, k tomu jim srdce lne.“ „A ty tuším anjelů mezi lidmi hledáš?“ řekl ofukna se³ tlumočnick. „Také-li pak se tobě kdy co líbiti bude? Všudy ty uhonu najdeš.“ Takž sem umlkl a hlavu sklopil: zvlášť vida, že i jiní všickní, kteří že jich pozorují, rozuměli, nelibě na mne vzhlédali. I šel sem nechaje tu jich ven.

XII. Poutník prohlídá alchymii

A Všudybud dí: „Nyní aspoň podř, uvedu tě tam, kdež vrch jest vtipu lidského a tak rozkošná práce, že kdo se k ní jednou obrátí, dokud živ, pustiti ji pro ušlechtilé kochání, kteréž myslí přináší, nemůže.“ I prosil sem, aby nedlil ukázati mi toho. Takž mne uvede do jakýchsi sklepů, a aj tu několiká řady stálo ohnišť, pícek, kotlů a sklenných věcí, až se všecko blyštělo. Lidé pak chodíc snášeli a podkládali roždí:⁴ tož dmýchali, pak hasili zas, nalévající cosi a přelévající rozličně. I ptal sem se: „Kdo sou to a co dělají?“ Odpověděl mi: „Nejsubtilnější⁵ filozofi, kteříž co slunce nebeské horkostí svou v střevách⁶ země za několik let zpraviti nemůž, dopravují,⁷ kovy všelijaké na nejvyšší stupeň vyvodíce, to jest na zlato.“ „A načíž je to?“ řekl sem: „však se víc železa a jiných kovů než zlata užívá.“ „Cos ty bloud,“ řekl on:

¹ podobám, obrazům (z francouzského *contrefait*) ² se otáčeli ³ osopiv se ⁴ roští, chrastí ⁵ nejjemnější, nejsostikovanější ⁶ podzemí, pod povrchem ⁷ dohotovují, dovršují

„vždyť jest zlato nejvzácnější věc, kdo je má, chudoby se nebojí. Nadto, věc ta, kteráž kovy v zlato mění, má i jiné předivné moci: jako i tu, že zdraví lidské až do smrti v celosti zachovává a smrti (leč po dvou neb třech stech let) nepřipustí. Nýbrž kdyby kdo toho užívati uměl, nesmrtdlného by se učiniti mohl. Není zajisté *lapis*² ten jiného nic než símě života, jádro a výtah všeho světa, z něhož zvířata, zrostliny, kovové i sami živlové bytnost berou.“ I ulekl sem se tak divné věci slyše, a „Tedy tito nesmrtdlní sou?“ řekl sem. Odpověděl: „Ne všechněm se toho najíti dostává. A i kteří dostávají, ne vždycky s tím dokonale zacházeti umějí.“ „Já bych se přičinil,“ řekl sem, „kdybych ten kámen měl, tak s ním zacházeti, aby ke mně Smrt nemohla, a zlata bych pro sebe i jiné dosti míti chtěl. A kde pak se ten kámen běře?“ Odpověděl: „Tu se strojí.“ „V těch kotlících?“ řekl sem. „Ano.“

*Lapis
philosophicus*¹

Takž já žádostivě sobě chodím, na všecko pohlédaje, co a jak se tu dělá: a vidím, že se jim ne všechněm jednotejně daří. Některý udělal příliš studený oheň, nedovařilo se mu. Jiný měl příliš prudký, rozpukly se mu nádoby a cosi vydmýchlo ven (on pravil, že mu *azoth* vyletěl, a plakal). Jiný přelívaje rozlil aneb zle ztemperoval.³ Jiný sobě vyčadil oči, nemohl k kalcinování⁴ a fixací⁵ dohlídati: aneb napustě je sobě kouřem, než je zase protřel, *azoth*⁶ mu vtom uletěl. Někteří také dymu se nalkajíc⁷ mřeli. A nejvíc jich bylo, kterýmž uhlí v měšci nestávalo, musili jinam vypůjčovati běhati; vtom vystydlo, a všecko v nic přišlo. A ta příhoda velmi tu byla častá, a teměř ustavičná. Neb ač žádného mezi sebe, leč s plným měšcem, nepouštěli, každému však velmi rychle jaksi vypráhl, že v něm nic nezustalo: a aneb *operací* tak nechati, aneb o vypůjčku jinam běhati musil.

Příhody
alchymistů

I řekl sem na ně se nadívaje: „Těch já tuto, kteří nadarmo pracují, dosti vidím: kteří by pak kamene dostávali, žádného nevidím. Zlato vidím, že tito vaříc a život škvaříc, oboje provařují a proškvařují: kde

¹ kámen mudrců ² kámen ³ špatně namíchal ⁴ k pražení kovů ⁵ převedení prchavé látky v pevnou ⁶ univerzální alchymické rozpouštědlo ⁷ nadýchající, nalokající se

pak sou ti s hromadami zlata a nesmrtností?“ Odpověděl mi: „Ved¹ se ti nezjeví, aniž bych jim radil: musí se taková drahá věc v tajnosti chovati. Sic kdyby se o kterém dověděl z potentátů někdo, chtěl by jej míti, a byl by tak mnoho jako věznem: protož se tajiti musejí.“

Vtom vidím, že se někteří z těch uškvařených sstupují; a já nastavě uší, slyším, že nedaření svého příčin mezi sebou vyhledávají. Jeden na filozofy, že příliš zavinitě² umění to popisují, vinu kladl: druhý na křehkost sklených nádob naříkal: třetí na nečasné a nevhodné planét aspekty ukazoval: čtvrtý na zemské kalnaté při Merkuriášovi přímisky se hněval: pátý na nedostatek nákladu žaloval. Summou příčin těch tak bylo mnoho, že nevěděli umění svému jak spomoci, viděl sem to. A tak když jeden za druhým ven vycházeli, šel sem i já.

XIII. Poutník se na Rose-cruceos dívá

FAMA

FRATERNITATIS³

A hned tu na placu slyším trouby zvuk, po němž ohlédna se vidím jezdicího na koni a svolávajícího filozofy: kteříž když se stádně odevšad valili, začal jim pěti jazyky „o nedokonalosti svobodných umění a celé filozofie“ vypravovati, a kterak někteří slavní, na to od Boha na to vzbuzení mužů takové všecky nedostatky již vyšetřili a doplnili a moudrost lidskou na ten stupeň, na kterémž v ráji před pádem byla, přivedli. Zlato dělati že mezi sta kusy nejmenší u nich jest: protože celá *natura* jim nahá již a odkrytá jest, kterému tvorů chtí, formu odnítí, a kterému chtí, dáti mohou dle líbosti. Jazyky všech národů že umějí, co se po všem okršlku zemském i na Novém světě⁴ děje, všecko vědí, a s sebou i vzdáleni jsou, by na tisíc míl bylo, rozmlouvati umějí. *Lapidem*⁵ že mají a jím všelijaké nemoci dokonale hojí, i dlouhověkost dávají. Nebo *Hugo Alverda*, jejich *praepositus*, že již 562 let stáří jest a *collegové* jeho nemnoho níž. A ač po tolik set let se tajili, sami toliko (sedm jich) v napravování filozofie pracující: nyní pak, poněvadž již k dokonalosti vše přivedeno a nadto vědí,

¹ však, ovšem ² nejasně, temně ³ Sláva bratrství ⁴ v Americe ⁵ kámen

že všemu světu *reformaci*¹ nastává, déle již tajiti že se nechťí. Nýbrž zjevně se ohlašující, s jedním každým drahými tajemstvími svými se zdělití hotovi jsou, kohož by jen hodného seznali. Ohlásí-li se jim kdo, v jakémkoli jazyku a národu, že jich všecko dojde a žádný bez laskavé odpovědi zanechán nebude. Pakli kdo nehodný bude, kterýž by z lakomství toliko neb z všetečnosti dojíti jich žádostiv byl, ten že se nedoptá nic.

To vypověda poštýř³ ten, zmizel: já pak po učeníých těch hledě, všecky je teměř novinou tou zděšené vidím. Počínají mezi tím pomalu hlavy snášeti a jedni pošepmo, jiní hlasem soud o tom vynášeti. Takž já, tu i tam přistoupě, poslouchám: a aj jedni náramně plésali, radostí kam se dítí nevědouce. Litovali předků svých, jimž se za jejich věku podobného nic nedostalo; sebe pak blahoslavili, jimž dokonalá filozofie již se plně podává: takže bez omylu všecko věděti, bez nedostatku všeho míti, bez nemoci a šedin kolik set let živ býti moci bude, kdo jen chtítí bude. A vždycky opětovali: „Šťastný, přešťastný náš věk.“ Jakýchž řečí já doslýchaje, počal sem i sám vesel býti, a že se i mně bohda toho, nač se jiní brousí,⁴ dostane, naději sobě činiti.

Ale spatřil sem jiné v hlubokých myšleních, kteříž co o tom smýšletí, hrubě na rozpacích byli: a by bylo pravé, což hlásati slyšeli, byli by rádi: ale se věci zatemnělé a rozum převyšující býti zdály. Jiní zjevně odpírali, šalbou a podvodem to býti pravice: byli-li pry od tolika set let, proč se prv nezjevili, jsou-li věcmi svými jistí, proč směle na světlo nevystoupí, než z kouta jen odkuds ze tmy co netopýřové hvízdají? Filozofia že jest dobře ustanovená a reformací nepotřebuje: dají-li sobě tu z rukou vyraziti, že nebudou míti žádné. Jiní nadto hrozně na ně láli a klnuli, za věštce, čarodějníky a vtělené dáblý je vyhlašující.

Summou, hluk byl na celém placu a každý teměř žádostí dojíti jich hořel. Protož nemálo jich

*Varia de Fama
Judicia*²

*Fraternitatem
ambientes*⁵

¹ obnova ² rozličné úsudky (o spise Fama Fraternitatis) ³ poštovní posel ⁴ chystají
⁵ uchazeči o přijetí do bratrstva

suplikací¹ spisovalo (jedni tajně, jiní zjevně) a odsílali jim: plésající radostí, že již také do spolku přijatí budou. Ale viděl sem, že každému suplikací jeho, všechny zběhavši kouty, bez odpovědi se vrátila, a veselá naděje obracela se v tesknost: nýbrž od nedověrců oněch smích měli. Někteří psali znovu, po druhé, třetí, i víc, skrze všechny *Musas*,² jak nejhloběji kdo mohl a uměl, prose, ba zaklínaje, aby duše umění žádostivé nezdržovali. Někteří odkladů netrpělivi sami osobně od jednoho kraje světa k druhému běhali, na své neštěstí naříkajíce, že šťastných těch lidí najíti nemohou. Čehož vinu jeden nehodnosti své, jiný nevhodnosti³ oněch připisoval: a odtud jeden sobě zoufal, druhý se ohlédaje a k vyslídění jich nových cest ohleduje,⁴ znovu se trápil, až mne samého konce se dočkati nemohoucího teskno bylo.⁵

*Continuatio Famae
Rosaeorum*⁶

Vtom aj opět začne se troubení: za kterýmž zvukem když jich mnoho běží, i já také, spatřím jakéhos, an krám rozkládaje, lidi k spatřování a kupování předivných tajemství nabízí, kteráž pry z pokladů nové filozofie vzatá jsou a všechněm tajné moudrosti žádostivým zadosti učiní. I byla radost, že tu již svaté Růžové bratrstvo zjevně se a štědre poklady svými zděluje; přistupovali a kupovali mnozí. Všecko pak to, což se prodávalo, zavinuté bylo v škatulích, kteréž malované byly a s všelijakými pěknými nápisy: *Portae sapientiae*;⁷ *Fortalitium scientiae*;⁸ *Gymnasium universitatis*;⁹ *Bonum macro-micro-cosmicon*;¹⁰ *Harmonia utriusque cosmi*;¹¹ *Christiano-cabalicum*;¹² *Antrum naturae*;¹³ *Arx primaterialis*;¹⁴ *Divino-magicum*;¹⁵ *Tertrinum catholicum*;¹⁶ *Pyramis triumphalis*;¹⁷ *Halleluia*¹⁸ etc. Každému pak, kdo kupoval, zapovídalo se odvírati. Nebo tajné té moudrosti že taková jest moc, že pronikáním operuje:¹⁹ ale kdyby se odevřela, že by vypáchla. Nicméně

¹ žádosti ² múzy ³ nechotě, nevlídnosti ⁴ pátraje ⁵ až mne jíjala lítost
⁶ pokračování o Famě růžových bratří ⁷ Brány moudrosti ⁸ Tvrz vědění ⁹ Škola veškerenstva ¹⁰ Dobro makro-mikrokosmické ¹¹ Souzvuk obojího světa ¹² Úvod do křesťanské kabaly ¹³ Jeskyně přírody ¹⁴ Hrad prahmoty ¹⁵ Úvod do božské magie ¹⁶ Trojnásobná trojice obecná ¹⁷ Pyramida vítězoslavná ¹⁸ Aleluja ¹⁹ působí vyzářováním skrz obal

všetečnější někteří nezdrželi se, aby otevřítí neměli: a naležše škatule své prázdné, ukazovali jiným, kteříž když také své zodvírali, nenašel žádný nic. I křičeli „Podvod, podvod,“ a zůřivě člověku tomu mluvili: ale on je pokojil, to nejtajnější tajností býti pravě, že věci ty kromě *filii scientiae*¹ nespatriředlné jsou, čehož jednomu z tisíce že se nedostane, on že tím vinen není.

*Eventus Famae*²

I dali se tím na větším díle všickní upokojiti:

za tím se on sklidil a diváci s nejednostejnými humory,³ jeden sem, druhý tam, se rozcházel: z nichž doptal-li se kdo tajností těch nových či nedoptal, nic posavád věděti nemohu. To vím toliko, že se všecko potom jaksi tišilo, i které jsem zprvu nejvíc běhati a těkati viděl, ty sem potom leckdes v koutě jako s zamčenými usty viděl seděti: buď že k tajnostem souce přípuštění (jak se o nich někteří domýšleli), přísahu mlčelivosti byli vykonati museli; aneb že (jakž se mně mimo bryle hledícimu zdálo) za nadějí a vynaloženou svou práci se hanbili. Takž se tedy všecko to rozcházel a tišilo, jako když se po bouři bez deště mračna rozcházejí. A já k průvodcím svým řekl: „A což z toho všeho nic býti má? Ach mé naděje! Jáť sem se, tu takové trošty⁴ vida, těšil, že hodnou myslí své pastvu najdu!“ Odpověděl tlumočník: „Kdo ví, ještěť se toho dostati můž: snad oni hodiny své vědí, kdy se komu zjeviti mají?“ „Já-li na to čekati mám?“ řekl sem, „nevida, aby se z tolika tisíc učenějších, než sem já, komu zdařilo, jedinkého příkladu? Nechci po tom déle zevlovati: poďme odtud.“

XIV. Poutník medicinu prohlídá

Takž mne mezi fyzickým a chymickým *auditorium*⁵

Anatomia

ulíčkami jakýmís provedouc, postaví na jiném placu, kdež sem hrozné divadlo⁶ spatřil. Rozpjali sobě člověka, a řežíc jeden oud za druhým, párali se mu ve všech vnitřnostech, s chutí sobě, co kde

¹ synům vědy ² výsledek Famy ³ s různou náladou, v rozmanitém rozpoložení

⁴ naděje, utěšování ⁵ posluchárnou ⁶ představení, (něco ke) zhlédnutí

našli, ukazující. I řekl sem: „Ale což toto za ukrutnost, s člověkem jako s hovadem zacházeti?“ „Musí to býti,“ dí tlumočník, „to jejich škola.“

*Bothanographia*¹ Oni mezi tím nechajíc toho, rozběhli se po zahradách, lukách, polích a horách, a co tam kdo rostoucích věcí našli, šklubali to, a nanesli takové hromady, že k přebírání a přehlídání toho toliko mnoho let nestačilo. A každý již z hromady, co se mu vidělo aneb trefilo,² uchytě, běžel k rozpáranému onomu tělu: a nad oudy jeho roztahujíc, jedno s druhým na dýl, na šíř, na tloušť měřil. Ten pravil, že se toto k tomu trefuje, onen že netrefuje: pak se o to s velkým křikem hádali: ba i o sama jména travin těch veliké byly nesnáze. Kdo jich nejvíc znal, měřiti a vážiti uměl, tomu z nich věnec upletouc, korunovali ho a kázali doktorem toho umění jmenovati.

*Praxis medendi*³ Vtom spatřím, an teď k nim všelijaké vnitř i zevnitř poraněné, hnijící a kyšící⁴ nosí a vodí: k nimž oni přistupujíc, do shnilin jim nahlédali, puchu od nich jdoucího čeníchali, v nečistotách vrchem i spodkem odcházejících se párali, až ošklivo: a tomu pravili průba.⁵ Pak vařili teprv, pařili, pražili, škvařili, prudili,⁶ studili, pálili, sekali, řezali, bodli, šili zas, vázali, mazali, tvrdili, měkčili, zakrývali, zalívali a nevím co víc nedělali. Mezi tím, mezi rukama předce jim hynuli: nemalý díl s naříkáním na ně, že od jejich buď neumělosti, buď nedbánlivosti scházejí. Summou, viděl sem, že ač milým těm hojičům umění jejich zisku něco přinášelo, přinášelo však také (ač chtěli-li povolání zadosti činiti) mnoho, a velmi mnoho usilné a na díle i ošklivé práce: naposledy nelíbsti tak mnoho jako přízně. I nelíbilo mi se to.

XV. Poutník spatřuje *juris prudentiam*⁷

*Finis juris*⁸ Naposledy tedy vedli mne do jednoho ještě širokého *auditorium*, v němž sem víc než kde znamenitých lidí uhlédal. Ti vůkol po stěnách malované měli zdi, sruby, ploty,

¹ rostlinopis (zejména z lékařského hlediska) ² hodilo ³ lékařská praxe ⁴ hnisající

⁵ vyšetřování, zkouška ⁶ nahřívání ⁷ jurisprudence, právníctví ⁸ účel práva

parkany,¹ šraňky,² příhrady a přívory:³ a zase skrze ně ty i jiné meze a díry, dvěře a vrata, závory a zámky, a rozličné k nim klíče, klíčky a háky. Na to vše ukazujíc oni sobě, kde se a jak přejíti můž neb nemůž, rozměřovali. I ptám se: „Co pak ti lidé dělají?“ Odpovědino mi, že vyhlídají, jak by jeden každý při svém v světě ostáti,⁴ aneb také z jiného na sebe něco pokojně převésti mohl, pro zachování řádu a svornosti. Řekl sem: „To je pěkná věc,“ ale podívav se trošku, zošklivil sem ji sobě.

A to předně proto, že do těch šraňků, jakž sem znamenal, ani duše, ani mysl, ani tělo člověka se nezavírá, než statek toliko, přibytá⁶ při člověku věc, na níž tak mnoho přenesnadné práce vážiti, jakouž sem tu viděl, nezdálo mi se, aby za to stálo.

*Jus circa quid
versetur⁵*

K tomu viděl sem, že všecko to umění jen na chuti některých založeno bylo, že se tomu neb onomu to neb ono za právo vidělo ustanoviti, tak toho jiní šetří: aneb (znamenal sem to tu) jak se kterému mozku zavrtí, hradbu neb mezeru dělá a boří. Protož tu mnoho bylo jednoho druhému právě na odpor: čehož v zpravování jiní divného subtilného hlav lámání užívati musili: až sem se podivil, že nad ledadrobnými⁹ věcmi, z nichž se některá v tisíci sotva letech přihází a za velmi málo stojí, tak se hřílí¹⁰ a potili: a to s nemalou hrdoostí. Nebo čím kdo více hradbu probořovati, leckdes mezeru protrhnouti a zase zatarasovati uměl, tím více sobě se líbil a jiní na něj ckali. Někteří však (i oni vtip protírajíce¹¹) vstupovali oněm na odpor, že to tak a ne onak¹² se hraditi aneb mezeřiti má, volajíce. Tož byly rozržitosti a hádky, a rozprostíce se maloval ten tak, onen onak, každý k sobě diváky vábě. A já laškování tomu se nadávaje a hlavou zatřasa, „Pospěšme odtud, již mne tu teskno,“ řekl sem. A tlumočník mi s hněvem: „Také-li se pak tobě v tom světě co líbiti

*Fundamentum
juris⁷*

Perplexitas juris⁸

¹ hradební ploty ² ohrady ³ závory ⁴ zachovat si majetek ⁵ čím se zabývá právo

⁶ druhořadá, nepodstatná ⁷ základ práva ⁸ zmatenost práva ⁹ nepatrnými

¹⁰ rozpalovali ¹¹ bystřice rozum ¹² tak a nejinak

bude? I nejušlechtilejším ty věcem, vrtkého mozku člověče, hanu najdeš.“ Všudybud mu odpoví: „Zdá mi se, že mu mysl nábožností páchá; povedme ho, snad sobě ale tam vnađu najde.“

XVI. Poutník se na promoci mistrů a doktorů dívá

Ale aj vtom trouby zvuk zavzní jako svolávajících se k slavnosti: a Všežvěd srozuměje, co bude, dí: „Navratme se ještě medle, tu se bude nač podívatí.“ „I což to bude?“ dí m já. On: „*Academia*¹ bude korunovati ty, kteříž nad jiné byvše pilnější, vrchu umění dosáhli: ti, pravím, jiným na příklad korunování budou.“ Já tedy věc tak zvláštní viděti jsa žádostiv a houfy zbíhajících se vida, vejdu za jinými také: a aj tu pod filozofským nebem² jakýsi stál s papírovým *sceptrum*,³ k němuž zprostřed houfu někteří přistupovali, svědectví⁴ vysokého umění žádajíce. On, žádost jejich, že slušná⁵ jest, schváliv, poručil, aby co umějí a nač stvrzení žádají, na cedulce poznamenané dali. I odvozovali⁶ jeden filozofie *summu*,⁷ jiný medicíny, jiný *juris prudentiae*: měšcem přítom, aby to hladčeji šlo, podmazujíce. On tedy jednoho za druhým bera, každému na čelo titul „toto jest svobodných umění mistr;“ „toto medicíny doktor;“ „toto práv obojích licenciát“⁸ etc. přilepil a pečetí přitvrdil, pod nemilostí bohyně Pallady všechněm přítomným i nepřítomným poroučeje, aby jich na potkání žádný jinak nejmenoval. A s tím je i zástupy rozpustil. I řekl sem: „Bude-liž co více?“ „A co tobě ještě není dosti?“ dí tlumočnick. „Či nevidíš-li, jak jim všickni ustupují?“ Jakož pak ustupovali. Nicméně já chtěje vždy, co pak dále z nich bude, viděti, hledím po jednom tom umění mistru, anť mu teď počítati cos poroučejí, on neuměl; poroučejí měřiti, neuměl; poroučejí hvězdy počítati, neuměl; poroučejí *sylogismy*⁹ dělati, neuměl; poroučejí cizími jazyky mluvití, neuměl; poroučejí

¹ vysoké učení, univerzita ² pod baldachýnem, pod nebesy ³ žezlem ⁴ potvrzení, doklad ⁵ náležitá, spravedlivá ⁶ dokazovali ⁷ souhrn, přehled ⁸ doktorand, dosud nepromovaný absolvent studia civilního (římského) i církevního (kanonického) práva ⁹ logický důsledek

svým jazykem řečnovati, neuměl; poroučejí naposledy čísti a psáti, neuměl. „Ký pak hřích,“ řekl sem já, „mistrem sedmera umění se psáti, a žádného neuměti?“ Tlumočník odpověděl: „Neumí-li ten, umí druhý, třetí, čtvrtý; nemůž všudy býti plně.“ „Tedy já rozumím,“ řekl sem, „že po strávení věku v školách, po vynaložení na to statku, po přivěšení titulů a pečeti naposledy zeptati se potřebí, učil-li se čemu? Bopomozi té správy.“¹ „Ty mudrlantství nepřestaneš,“ dí on, „leč sobě něco utříš, žvi jen předce,² přísahámť, že se s něčím potkáš.“³ „Inu tedy,“ řekl sem, „nechtě jsou třeba sedmdesátera sedmera umění mistrů a doktoři, a nech třeba všhecka umějí aneb žádného, říkati nic víc nechci: jen podme odtud.“

XVII. Poutník prohlédá stav nábožníků⁴

I provedou mne průchody jakýmis, a přijdeme na rynek, kdež množství na rozličnou formu stavených chrámů a kaplic stálo a vycházejících a vcházejících zástupové. I vkročíme do nejbližšího, a aj tu po všech stranách rytiny a slitiny⁶ mužů a žen, též všelijakých zvířat, ptactva, zeměplazů, stromoví a zrostlin: tolikéž Slunce, Měsíce a hvězd; až i dáblů mrzutých plno. Z přicházejících pak každý sobě, co se mu vidělo, vybera, před tím klekl, líbal, kadil,⁷ páčil.⁸ Kdež ač mi divná byla všech tu svornost, že každý téměř svou věc jinak konaje, trpěli sobě to však, a pokojně každý každého při jeho smyslu⁹ nechával (čehož sem jinde potom nespátřil): avšak mne i puch jakýsi smrdutý zarážel, i hrůza podjímala: takže sem ven pospíšil.

2. *Judaei*

Vejdem tedy do jiného chrámu, bílého a čistotného, v němž žádných kromě živých obrazů¹⁰ nebylo: ale ti jednáky hlavami klátíc tiše cos breptali, jednáky se vztyčíc a uši zacpajíc huby dokořen zodvírali, hlas vlčímu vytí ne nepodobný vydávajíce. Vtom

¹ proboha, to je pořádek ² jen si tlachej dál ³ něco slízneš ⁴ teologů ⁵ pohané

⁶ sochy vyřezané a ulité ⁷ podkuřoval kadidlem ⁸ přinášel zápalné oběti ⁹ názoru, rozumu ¹⁰ tj. lidí

*Talmudi figmenta*¹ sstupující se dohromady, nahlédali do jakýchsi knih: k nimž přistoupě i já, vidím divná malování: kupříkladu peřenou a křídlatou zvěř, nepeřená a bez křídel ptactvo; hovada s lidskými a lidi s hovězími oudy; jedno tělo s mnoha hlavami a zase jednu hlavu s mnoha těly. Některá ta potvora měla místo ocasu hlavu a místo hlavy ocas; některá oči pod břichem a nohy na hřbetě. Některá očí, uší, ust, noh bez počtu, jiná nic toho: a vše to divně zpřestavované, stočené, zpřehýbané, skřívené a v veliké nerovnosti; jeden oud pídi, druhý sáhy zdýlí; jeden prstu, druhý sudu stlouští: summou, potvorně všecko, víc než se věřiti můž. Oni však pravili, že to historie² sou, a chválíce, jak to vše ušlechtilé jest, ukazovali starší mladším za tajemství. A já řekl: „Ale kdož by se nadál, aby lidé byli, kteříž sobě takové nechutné věci chutnati mohou. Nechme jich, jděme jinam.“ A vyjda, spatřím je mezi jinými také se procházeti: tak však, že všechněm omrzlí³ byli a jen smích a hříčku sobě z nich strojili. Což mne, abych jimi pohrdl, připonuklo.

3. *Mahumetani*⁴ Takž vkročíme do jiného chrámu, kterýž okrouhlý byl a neméně onoho vnitř švárný, bez ozdoby kromě některých po stěnách liter a po podlaze koberců. Lidé pak v něm byli tiše a nábožně sobě počínající, bíle přistření a čistoty velice milovní, nebo se vždycky umývali, a almužny dávali, takže mi se tvárností⁵ tou milost k nim dělati počala. A řekl sem: „Jaký pak oni těch věcí základ mají?“ Odpověděl mi Všezvěd: „Onino jej pod sukni schovany nosí.“ I přistoupím a viděti žádám. Oni, že toho jiným kromě vykladačů viděti nesluší. Já předce viděti chci, dovolení od pana Osuda předstíraje.⁶ I dobytá⁸ jest a ukázána mi tabule, na níž stál strom kořenem zhůru do povětří se pnoucí, ratolestmi pak v zemi strmicí: okolo kterýchž množství krtic rylo a jeden veliký krt chodě vůkol jiné svolával a v práci zavodil.⁹ I povídali mi, že na ratolestech stromu toho pod zemí všelijaké libé ovoce roste, kteréhož pry ti tiší a pracovití

¹ výmysly talmudu ² skutečné události ³ nepřijemní, protivní ⁴ muslimové

⁵ úpravností ⁶ předkládaje ⁷ shrnutí koránu ⁸ vyňata ⁹ přiděloval, přiváděl k práci

životčíškové dobývají. „A to jest,“ dí Všezvěd, „summa náboženství toho.“ I porozuměl sem, že základ jeho na větru domnění jest; cíl a ovoce jeho, pýskati se¹ v zemi a troštovati se² neviditedlnými, kdež nerostou, rozkošemi, a slepě nevěda čeho, hledati. A odejda odtud dím vůdci svému: „Čím pak oni, že to jistý jest a pravý náboženství základ, dovodí?“³ Odpověděl mi: „Pod' a viz.“ I výdeme za kostel na plac; a aj, tu bílí ti a umytí lidé, ohrnujíce lokty, jiskříce očima, hryzouce pysky a řvouce strašlivě, běhají, koho potkají, šavlují a ve krvi lidské se máchají. Čehož já zlekaje se a zpátkem běže, řekl sem: „I což pak to oni dělají?“ Odpovědino mi: „Disputují o náboženství a dovodí toho, že Alkorán pravá jest kniha.“ I vejdemo do kostela zase, a aj, tu mezi těmi, kteří onu tabuli nosili, také hádka o toho, jakž sem srozuměl, nej přednějšího krta. Jedni zajisté pravili, že sám on drobnější ty krtice zpravuje; jiní, že má dva pomocníky. O kterouž věc tak se neukojitedlně táhali, že naposledy tak rovně tu s sebou jako vně⁴ s jinými železem a ohněm disputovali, až hrozno.

XVIII. Prohlídá náboženství křesťanské

I vida mne vůdce můj děsiti se, dí mi: „Nu podme, ukážit křesťanské náboženství, kteréž na jistých Božích zjeveních založeno jsouc, pěkně samo sebou se srovnává i nejprostějším i nejvtipnějším dosti činíc⁵ i pravdu nebeskou jasně na světlo staví, i odporné⁶ zcestné smyšlinky poráží, a jehož ozdoba jest svornost a láska, a kteréž v nesčislných protivenstvích nepřemožené posavád zustalo a stojí. Z čehož rozuměti snadně můžeš, že původ jeho z Boha býti musí a potěšení pravého tu že se doptati budeš moci.“ I zradoval sem se těm řečem, a šli sme. A když přicházíme, vidím, že bránu mají, *Baptismus⁷* skrze níž se k nim jíti musí. Ta brána stála v vodě, kterouž musel každý přebřísti a umyti se a vzíti heslo jejich, bílou

¹ ústy se rýpat ² utěšovat se ³ dokazují ⁴ venku (mimo církev) ⁵ vyhovujíc nejprostším i nejdělanějším ⁶ jemu odporující ⁷ křesťanství (tak i v marginálii tištěných verzí)

a červenou barvu: s přísahou, že k právům a řádům jejich státi¹ chce, tak jako oni věřiti, tak jako oni se modliti, týchž jako oni přikázání ostříhati. I líbilo mi se to jakožto ušlechtilého nějakého řádu začátek. Projdouc tedy skrze bránu, spatřím zástupy lidu veliké: mezi nimiž někteří habitem³ od jiných rozdílní, zde onde na výstupcích⁴ stojíce, ukazovali jim obraz jakýsi tak uměle vymalovaný, že kdo na něj hleděl, tím víc hleděl, tím víc nač se dívati měl: než že nebyl zlatem aneb blýskavými nějakými barvami hrubě⁵ okrášlený, nebyl zdaleka příliš patrný. Protož sem viděl, že kteří zdaleka stáli, méně krásou jeho jímání byli: kteří blíže, nasytiti se hleděním nemohli.

*Christi pictura*⁶ Ti pak, kteříž ten kontrfekt⁷ nosili, velebili jej náramně, nazývají jej Synem Božím a pravíce, že v něm všelijaké ušlechtilosti vyobrazeny jsou: a že z nebe na zem poslán jest, aby lidé, jak při sobě ctnosti pořádati mají, z něho mustr brali. I byla radost a plésání, a padajíce na kolena zpínali k nebi ruce a Boha chválili: a já to vida, připojil sem hlas svůj také a Pána Boha, že mi na ta místa přijíti dal, pochválil.

Synaxis s.⁸ Mezi tím slyším mnohá a rozličná napomínání, každý aby se k obrazu tomu formoval:⁹ a spatřím, že se po místech sstupují, a ti, kterýmž obraz svěřen byl, maličké kontrfekty¹⁰ z něho dělajíce, v zavinutí jakémsi¹¹ všechněm rozdávají, a oni je s nábožností do ust přijímají. Ptám se tedy, co se to tu zpravuje. Odpovědíno mi, že není dosti na často jmenovaný obraz zevnitřně toliko hleděti, než že se do vnitřku přijíti¹² musí, aby se člověk v krásu jeho proměnití mohl. Nebo tak pry nebeskému tomu lékařství hříchové ustupovati musejí. Na kteréž zprávě já přestal a křesťany sem za blahoslavené lidi, kteříž k zahánění zlého takové prostředky a pomoci mají, sám u sebe velebil.

¹ zachovávat a hájit jejich ustanovení ² kázání, či „Kázání slova“, jak je v marginálních tištěných verzí ³ ustrojením, oblečením ⁴ na kazatelkách ⁵ velice, vydatně ⁶ Obraz Kristův (tak v marginálních tištěných verzí) ⁷ vyobrazení, obraz ⁸ shromáždění ⁹ připodobňoval ¹⁰ zmenšené obrazy ¹¹ ve formě chleba a vína ¹² přijmout

Mezi tím však hledě já po některých, kteříž málo předtím Boha k sobě (jakž pravili) přijali, vidím, ani jeden za druhým do bitek, různic,² nečistot,³ krádeží se dávají: ale nevěře já očím svým, hledím pilněji a vidím v pravdě, že pijí a blijí, vadí se a bijí, lstí i mocí jedni druhým berou a derou, bujností řečí a skáčí, výskají a pískají, smilní a cizoloží, hůř než sem které jiné viděl; summou, že všecko na opak proti tomu, jakž napomináni byli a slibovali, činí. Protož zkormoutiv se, lítostivě sem řekl: „Ale pro Pána Boha, což se toto děje, jáť sem tu jiného hledal.“ „Nediv se tak hrubě,⁴“ odpověděl tlumočník. „Co se lidem k následování předstírá,⁵ jest stupeň dokonalosti, na kterýž vystoupiti ne každému dá mdloba lidská: kteří jiné vedou, dokonalejší jsou: ale za nimi obecný člověk, který v příčinách⁶ jest, ne tak stačiti můž.“ „Podměž tedy mezi ty vůdce,“ řekl sem, „ať se na ně podíváme.“

*Christianorum
disollutio¹*

I přivede mne k těm na výstupcích stojícím: kteříž napomínali sic lidu k milování krásy obrazu toho, ale to slabě jaksi, jakž mi se zdálo, dělali. Nebo poslechl-li kdo a následoval, dobře: pakli nic, také. Někteří chřestali jakýmis klíči, pravíc se moc míti, kdo neposlechne, fortuna⁸ jemu, kudy se k Bohu chodí, zavřítí, a mezi tím nezavírali žádnému. Pakli to činili, jako z žertu činili. A sic viděl sem, že nehrubě směli směle⁹ toho dělati. Nebo když některý trošku ostřiti chtěl, láli naň, že na osoby káže. Protož někteří ustně nesmějíc, psaně na hříchy žehrali: ale i na ty křičeli, že paškvile roztrušují: protož se aneb od nich odvraceli, aby neposlouchali, aneb je z stupňů zhazovali, mírnější sobě vystavující.¹⁰ Což vida, řekl sem: „Toť jest bláznovství, že tito z vůdců a rádců následovníků a pochlebníků sobě nadělati chtějí.“ „Tak jest světa běh,“ řekl tlumočník: „a neškodí to, kdyby volavcům¹¹ těm všecko volno bylo, kdo ví, čeho by sobě oni neosvobodili?¹² Musí

*Concionatorum
frigiditas⁷*

¹ rozvrácení, rozklad, úpadek křesťanů (v tištěných verzích „Křesťanů rozpustilost“)

² sporů, střetů ³ smilstva ⁴ příliš, hodně ⁵ předkládá ⁶ v nepříznivých životních podmínkách ⁷ nicotnost, prázdnota kazatelů (v tištěných verzích „Kazatelů jalovost“)

⁸ bránu ⁹ nemohli příliš hlasitě, výrazně ¹⁰ ustanovující, volíce ¹¹ křiklounům

¹² nedovolili, neosobili si

*Spiritualium
carnalis vita*²

se i jim vyměřiti, pokud čára.¹ „Podme tedy,“ řekl sem, „ať já se na ně samy, jak doma krom katedry³ věci své zpořádané mají, podívám: vím, že jim tam aspoň žádný nevyměruje a nepřekáží.“ I vstoupíme tam, kdež sami kněží bydleli, a já mysle, že je modlíci se a zpytující tajemství najdu, našel sem pohřichu, ani teď po peřinách rozválení chrápí; tamto za tabulemi rozsázení hodují, až do němoty do sebe cpajíce a lejíce; jiní provodili rejry a skoky;⁴ jiní měšce, truhly, komory vycpávali; jiní se s freji⁵ a bůjnostmi⁶ obírali; někteří s připínáním ostruh, tulichů, kordů, ručnic zacházeli; někteří s psy a zajíci se honili: takže nejmenší čas s Bibli trávili, někteří sotvá ji kdy do rukou brali, učitelé však Písem se jmenujíce. Což spatřiv já, řekl sem: „Ach nastojte mého hoře, toto-liž ti vůdcové do nebe a příkladové k ctnostem býti mají? Ale najdu-liž pak co v světě, v čemž by šalby a podvodu nebylo?“ To uslyšavše někteří z nich, a že na jejich *irregulární*⁷ život naříkám, porozuměvše, šilhavě na mne hleděti a reptati začali: hledám-li pokrytců a povrchních nějakých svatáčků,⁸ abych jich jinde hledal, oni že vědí, jak i v kostele povinnost svou konati, i doma a mezi lidmi lidsky se chovati. Takž sem mlčeti musel, patrně sic vida, že to potvorství jest, na komži pancíř oblékati, na birýt lebku⁹ stavěti: v jedné ruce Zákon,¹⁰ v druhé meč držeti, po předu Petrovy klíče, po zadu Jidášů měsíc nositi; mysl v Písmě vybroušenou, srdce v praktikách¹¹ vycvičené pronášeti; jazyk plný nábožnosti, oči plné bujnosti ukazovati etc.

*Fides
Christianorum*¹²

To když mi se v hlavě směstknati nemohlo, tlumočník můj řekl mi: „Pravdať jest, že v křesťanském životu něco více nerovnosti jest než u jiných: ale zase toto jest pravé, že křesťané, i zle živi jsouce, dobře umírají, protože spasení lidské ne na skutcích, než na víře záleží: kteráž když pravá jest, nemůže

¹ kde je mez, až kam se smí ² světský, rozkošnický život duchovních (v tištěných verzích „Duchovních lidí mezi křesťany tělesnost“) ³ mimo kazatelnu ⁴ provozují tance, užívají si tanců ⁵ lascivitami, zálety, flirtováním ⁶ nemravnostmi ⁷ neřádný, nenáležitý, nepořádný ⁸ svatoušků ⁹ na biretu (kněžské pokrývky hlavy; kvadrátka) vojenskou přílbu ¹⁰ Bibli ¹¹ ve lstech, v pletichách ¹² víra křesťanů

spasení chybiti. Nehorš se tedy, že život při křesťanech nejistý jest, když jen víra jest jistá, dostít jest.“ „Srovnávají-liž se tedy u víře všickni?“ řekl sem. Odpověděl: „Jestít i tu trošičku rozdílnosti: ale což na tom? Základ mají všickni jeden.“ I uvedou mne za jakési mříže uprostřed kostela toho velikého, kdež já okrouhlý veliký na řetězi visící kamen spatřím: pravili mu prubířský kamen. K tomu přistupovali lidé přední, každý v ruce něco nesa, kupříkladu kus zlata, stříbra, železa, olova, písku, plev etc., pak otíral každý o ten kámen to, co přinesl, a chválil, že průbu drží:³ jiní pak dívající se pravili, že nedrží. Tož na sebe kříkali, žádný sobě svého haněti nedal, žádný také druhému jeho věci potvrzovati nechtěl: pak na sebe láli, klnuli, za kápě, za uši, a kde mohli, se chytajíc a táhajíc.

*Theologorum lites*¹

*Scriptura Lapis
Lydius*²

Jiní hádali se o sám ten kámen, jaké jest barvy: někteří pravili, že modrý, jiní, že zelený, jiní, že bílý, někteří, že černý: až se našli, kteříž pravili, že jest proměnných barev, jaká se věc přistrčí,⁴ takový že i on se zdá. Někteří radili, aby ho rozbili, a na prach zetrouc, jaký bude, pohledli: jiní nedali. Někteří nadto výš pravili, že ten kámen jen různice tropí, aby ho snáli a přeč dali, že se snáze porovnají: k čemuž jich veliký díl, a nejpřednějších, přistupovalo: jiní toho zase bránili, pravíce, že životy raději složí, než tomu dopustí: jakož pak nejedni, když se různice rozmohla, i zbiti sou, kámen pak zůstal předce. Nebo byl okrouhlý a velmi hladký, kdo na něj sahl, ujítí⁵ ho nemohl, vyklouzl se mu hned a uprostřed šraňků⁶ těch předce⁷ se točil.

Z těch šraňků já vyjda, spatřím, že aj kostel ten mnoho má vůkol kaplic, do nichž se ti, kteříž se při prubířském tom kamenu srovnati nemohli, rozcházejí, a za každým jistý lidu díl se táhne; kterýmž oni, jak a čím se od jiných děliti mají, regule dávali.⁹ Tito, aby se vodou i ohněm

*Sectae
Christianorum*⁸

¹ hádky teologů (v amsterdamském tisku „I o víru hádky“) ² Bible jako prubířský kámen ³ obstál při zkoušce ⁴ přiloží ⁵ uchopit ⁶ mezi závoramí, za mříží, ohradou ⁷ přeče ⁸ křesťanské sekty (v amsterdamském tisku „Křesťanů na sekty roztrhání“) ⁹ dávali pravidla, příkazy

znamenali: jiní, aby znamení kříže v hrsti a v kapsy vždycky pohotově měli: jiní, aby vedlé hlavního onoho kontrfektu,¹ v němž se všickní vzhledati mají, pro větší dokonalost jiných drobnějších co nejvíc při sobě nosili: jiní, aby modléc se neklekali, že to farizejská² věc: jiní, aby muziky jakožto věci bujné mezi sebou netrpěli: jiní, aby se žádnému, na vnitřním Ducha zjevování dosti majíce, učiti nedali. Summou, všudy obzvláštní nějaké nařízení, kaply ty prohlédaje, viděl sem. Jedna z nich největší byla a nejozdobnější, třpytící se zlatem a kamením drahým, a v níž hluk veselých nástrojů slyšán. Do té sem obzvlášť uveden a pobízín, abych hleděl, že tu pěknější než kde náboženství. A aj po stěnách tu plno bylo figur jakýchsi,³ jak se do nebe dostávají, ukazujících. Tu někteří namalovaní stáli, dělající sobě žebříky, přistavující k nebi a lezoucí po nich. Jiní snaželi na hromadu vrchy a kopce, aby po nich zhůru mohli: jiní sobě křídla strojili a připínali: jiní křídlatých tvorů nalapajíce a několik spolu sepnouce, k nim se přivazovali, vedlé nich vzhůru vylétati sobě troufajíce etc. Kněží pak rozličných křtaltů⁴ mnoho bylo, kteříž ty figúry lidem ukazovali a schvalovali: rozmanitým je přitom ceremoniím, jak se od jiných děliti⁵ mají, vyučující. Jeden pak zlatem a šarlatem přioděný stál na nejvyšším místě, poslušným a řádům těm dověrným⁶ obcujícím znamenité dary rozděluje. I zdál mi se tu pěkný řád a veseleji než kde. Ale když sem jiné sekty přibíhati, na ně hrozně dotírati a jejich ty všecky věci haněti a stíhati⁷ viděl, vzal sem to v podezření. Zvláště vida při těchto nesmělých odpovídání a sebe zastávání, leč kamením, vodou, ohněm a mečem strany jedné, z strany pak druhé zlatem podvodné lidi k sobě vábení. Nýbrž spatřil sem mezi nimi samými mnohé roztržitosti, závisti, z míst sebe strkání a jiné neřády: protož sem odtud šel na jiné, kteříž se obnovenými jmenovali, podívatí se.

Kdež vidím, že některé ty kaply dvě, tři, bližší sebe jsouce, aby za jedno byly, se smlouvaly: mezi tím však žádnou měrou, jak by se mezi sebou porovnalý, trefiti nemohly, každý, co v hlavu zavzal,

¹ podoby, obrazu (z francouzského *contrefait*) ² pokrytecká ³ nějakých obrazů, soch

⁴ podob, obrazů ⁵ odlišovat ⁶ s důvěrou, spolehlivě ⁷ odsuzovat

na tom stál, jiné na to též naraziti¹ usiluje. Někteří hloupější, co se jim namátlo, toho se drželi: jiní chytřejší, jak kde fortel² viděli, tak přistupovali a odstupovali, až sem nad tím mízerným milých křesťanů matením a motáním velice horlil.

Mezi tím byli tu někteří, kteříž se nic do těch *Practici Christiani*³ rozržitostí nemítí pravili, chodili mlčíc, tiše, jako v přemýšlování, a vzhledajíc tytýž⁴ k nebi a přívětivě se majíc ke všechněm: a byli nepatrní, oškubaní,⁵ postem a žízni vyschlí. Z nichž jiní jen smích měli, povolávali a pohvizdovali za nimi, drbali a trhali,⁶ vidliček podávali, nohy podráželi a zlořečili jim: oni pak všechno trpíc, jako slepí, hlouš, němí mezi jinými chodili. Kteréž když sem z jakéhoš v kůru zastření⁷ vycházeti a vcházeti viděl, chtěl sem vjíti a pohleděti, co tam mají. Ale mnou tlumočník trhl. „Co“ pry „tam N. B.⁸ dělati chceš? Či chceš také z sebe smích udělati?

Máš tam proč dychtiti.⁹ Takž sem nechal. Ale ach tu sem přehlédli,¹⁰ od nešťastného svého Mámila zmámen byv: a tu sem *centrum* nebe i země a cesty k sytosti potěšení vedoucí chybil a do motanin labyrintu světa zase uveden, dokudž mne Bůh můj neretoval¹¹ a na pochybenou cestu na tomto místě¹² zase neuvedl. Což kdy a jak se stalo, níže povím. Ale sem já toho tehdaž nesoudil, nýbrž zevnitřního¹³ jen pokoje a pohodlí hledaje, jinam zevlovati *Peregrinus
suggestum
conscendit,
dejicitur*¹⁴ ospíchal.

Nepominu mlčením, co mne ještě víc v té ulici potkalo. Namlouval mne můj Všudybud, abych se mezi duchovní dal, jistě mi to, že já osudem do toho stavu náležím: jakož přiznám se, že mi to k mysli bylo,¹⁵ jakkoli sem obyčejů jejich ne všech liboval.¹⁶ I dám se navěsti, vezmu kápi a kuklu, vstoupím tu i tam vedlé jiných na výstupek, až mi i vlastní ukázán, ale hledě já

¹ navést ² zisk, prospěch ³ činní (praktikující) křesťané (v amsterdamském tisku „Skuteční křesťané“) ⁴ často ⁵ oškubání, tj. v potrhaných, chudých šatech ⁶ pomlouvali a haněli ⁷ na zakrytém místě kněžiště ⁸ nota bene, všimni si dobře ⁹ k těm by ses tak hodil ¹⁰ pochybil ¹¹ nezachránil ¹² na cestu, kterou jsem na tomto místě minul ¹³ vnějšího ¹⁴ Poutník vystupuje na stupínek a je shozen (v amsterdamském tisku „Příhoda jeho v tom stavu“) ¹⁵ bylo vhod ¹⁶ schvaloval

po nich, vidím, že mi jedni hřbet obracejí, druzí hlavami kroutí, třetí okem na mne hmourají, čtvrtí prstem hrozí, pátí vidličky ukazují. Naposledy někteří se oboříc, seženou mne a vstaví jiného, hrozíc, že na tom dosti nebude. Já lekna se běžel sem pryč a k svým vůdcům řekl: „Ale bídnějšíhož pak toho světa! Však se pak s jedním všecko trhá!“ „Bezpochyby,“ řekl tlumočník, „proč se nemáš na pozoru, aby sobě lidí nedráždil? Kdo v světě býti chce, k světu se formovati musí: ne tak jako ty všudy z hloupa tesati.“¹ „Již já nevím,“ řekl sem: „tedyť ale všeho tak nechati.“ „Ne tak, ne tak,“ Všudybud dí, „nemusíme zoufati. Nebude-li z tebe to, bude něco jiného. Poď jen, hleďme dál.“ A ujma mne za ruku, vedl.

XIX. Poutník stav vrchností spatřuje

Přišli sme tedy do jiné ulice, kdež po všech stranách vidím plno vyšších i nižších stolic: na nichž sedícím „pane fojte, pane rychtáři, pane purkmistře, pane úředníče, pane regente, pane purkrabí, pane kancelíři, pane místodržící, páni soudcové, milostivý králi, kníže, pane“ etc. říkali. I dí mi tlumočník: „Nu tu máš ty lidi, kteříž soudy a výpovědi² v rozepřech konajíce, zlé trescíce, dobrých přichraňující, řád v světě zdržují.“ „To jest ovšem pěkná, a mám za to nevyhnutelná v lidském pokolení věc,“ řekl sem. „Odkud se pak takoví lidé berou?“ Odpoví mi: „Někteří se k tomu rodí: jiní od nich aneb od obcí vybírání bývají, ti, kteříž by za nejmoudřejší ze všech i nejskušnější a spravedlnosti a práv nejpovědomější uznáni byli.“ „I to pěkně,“ díím já.

Vtom mi se pohleděti udá, a spatřím, an se někteří do stolic⁴ vkupují, jiní vprošují, jiní vpochlebují, jiní sami sázejí: a vida to, „Hle, hle, neřád!“ zkřikl sem. „I mlč, všetyčko,“ dí tlumočník, „zlým toho zaživeš,⁵ uslyší-li.“ „A proč nečekají,“ díím já, „až by zvoleni byli?“ Odpověděl: „Herež,⁶

¹ neuvážené, pošetile jednat ² rozsudky ³ honba za hodnotmi (marginálie v amsterdamském tisku není) ⁴ do křesel (do úředních hodností) ⁵ zle to odpykáš ⁶ nuže, hle

oni sebe bezpochyby povědomi jsou, s tu práci se býti znají:¹ když je za ty jiní přijímají, co tobě do toho?“

Já tedy umlкну, a přiopravě sobě brylí, hledím pilně po nich, a uzřím věc nenadálou, že jmenovitě řídko který z nich všecky oudy měl, každému teměř něčeho potřebného se nedostávalo. Někteří neměli uší, jimiž by stížnosti poddaných vyslychati; jiní očí, jimiž by neřády před sebou znamenati mohli; jiní nosu, kterýmž by šibalů proti právu uklady čenichati; jiní jazyku, kterýmž by za němé utištěné promlouvati; jiní rukou, kterýmiž by usudky spravedlnosti vykonávati mohli: mnozí ani srdce neměli, aby co spravedlnost káže, konati směli.³

Kterí pak všecko to měli, viděl sem je utrápené lidi býti: nebo na ně ustavičně nabíháno, ani pojísti, ani pospati pokojně nemohli. Ješto ti druzí víc než odpolu zahálivý život vedli. I řekl sem: „Ale proč pak takovým těmto soudy a práva svěřují, kteří potřebných k tomu oudů nemají?“ Odpověděl tlumočník, že toho není, než že se mně tak zdá. Nebo pry *Qui nescit simulare, nescit regnare*:⁵ kdo jiné zpravuje, musí často neviděti, neslyšeti, nerozuměti, byt i viděl, slyšel a rozuměl. Čemuž ty, jakožto v věcech politických neprošlý, nerozumíš.“ „A vždyt já vidím na mou věru,“ řekl sem, „že toho, což by býti mělo, není.“ „A já tobě radím,“ dí on, „mlč: slibujit sic, nepřestaneš-li mudrování, octneš se, kde by nerád. Či nevíš, že soudce poříkati k hrdlu sahá?“⁶ Takž sem umlkl a tiše se na všecko díval. Než nevidí mi se, co sem na které stoličce obzvlášť spatřil, všecko vyčítati:⁷ dvojího toliko dotknu.

Zastavil sem se nejpilněji při soudu senátorském, kdež sem jména panů soudců tato spatřil: *Atheus*,⁹ Svárurád,

*Ad officia subinde indigni evehuntur*²

*Digne defungentium calamitates*⁴

*Judiciorum frequens iniquitas depingitur*⁸

¹ vědí, že tu práci zastanou ² do úřadu jsou jeden za druhým vyzdvihovali nehodní (marginálie v amsterdamském tisku není) ³ odvážili se ⁴ pohromy řádných úředníků (marginálie v amsterdamském tisku není) ⁵ Kdo se neumí přetvařovat, neumí vládnout ⁶ pomlouvati, hanobiti je hrdelní zločin ⁷ vypočítávat ⁸ popisuje se časté bezpráví soudců (v amsterdamském tisku „Soudů obecních častá nespráva a křivdy“) ⁹ Neznaboh

Sluchosud, Stranobij, Osobolib, Zlatomíl, Darober, Nezkus, Malovéd, Nedbal, Kvapil, Ledabyl: všech pak prezident a nejvyšší sudí aneb přimas byl pan Takchcimít. Z kterýchž jmén hned sem se, jací tu soudové bývají, dovtipovati začal: avšak příklad se v mé přítomnosti trefil. Sprostnost¹ obžalována byla od Soka,² že by některé dobré lidi zhaněla, lichevníkům lakomců, pijanům ožralců spílající, a nevím co víc přemluvivši.³ Svědkové vedeni byli Kleveta, Lež, Podhled:⁴ prokurátorem ku právu⁵ byl Pochleba z jedné strany, z druhé Dar-motlach, kteréhož však Sprostnost pravila se nepotřebovati: a tázána byvši, zná-li se k tomu, co na ní prožalováno, řekla: „Znám, milí páni soudcové,“ a přidala, „teď⁶ stojím, jinak mluvíti nemohu; Pán Bůh mi pomáhaj.“ Tu soudcové shlukše se, zbírali hlasy. *Atheus* řekl: „Takť jest sic, jak to žensko praví: ale co ona to trápiti⁷ má? Necháme-li ji tak, pokusí se i o nás třeba hubou tlouci, přimlouvám se, ať jest strestána.“ Svárurád řekl: „Ovšem. Nebo kdyby to jednomu prošlo, jiní by také chtěli, aby se jim promíjelo.“ Sluchosud řekl: „Já sic nevím vlastně, jak to bylo: než poněvadž sobě Sok tu věc tak vysoce vede,⁸ rozumím, žeť ho opravdu bolí; nechť jest ztrestána.“ Stranobij řekl: „Já sem již prvé věděl, že ta drchta⁹ všecko, co ví, vypleští:¹⁰ potřebí ji hubu zacpati.“ Osobolib dí: „Uražený jest můj dobrý přítel, mělať ho pro mne aspoň ušetřiti a ne tak špincovati:¹¹ hodná jest potrestání.“ Zlatomíl dí: „Však víte, jak se onen štědře ukázal, hoden jest zastání.“ Darober: „Tak jest, nevděční bychom byli, kdyby pře jeho měla zůstati zespod.“¹² Nezkus dí: „Já podobného příkladu nevím: co zasloužila, nechť to trpí.“ Malovéd: „Já tomu nerozumím, jak usoudíte, dávám své povolení.“ Ledabyl: „Jakkoli, já ke všemu přistupuji.“ Nedbal: „Pakli té pře odložiti chceme? Snad se to dále samo potom ukáže?“ Kvapil: „Nic, za chuti¹³ ať jest ortel.“ Pan sudí: „Ovšem: na koho se nám třeba ohlídati? Co právo chce mít, to musí jít.“ A vyvstav, učinil výpověď:¹⁴ „Poněvadž ta štěbetná žena v tak neslušné věci se dává,

¹ upřímnost ² od odpůrce ³ namluvivši ⁴ podezření ⁵ advokátem ⁶ zde

⁷ pomlouvat, žvanit ⁸ pokládá za důležitou ⁹ klepna ¹⁰ vyžvaní, vypleská

¹¹ špičkovat, posmívat se ¹² prohrát ¹³ hbitě, dokud je chuť ¹⁴ vyhlásil rozsudek

že všelijak o lidi dobré se otírá, k skročení nevážného jejího jazyka a na příklad jiným ať se ji 40 poličků bez jednoho dá, ta se ji výpověď činí.“ Tu Sok s prokurátorem a s svědky poklonivše se, z spravedlivého nálezu poděkování učinili:¹ a Sprostnosti to též poručeno. Ale ona v pláč a spínání rukou se vydala. Protož, že práva neuctila,² přiosťřiti³ ji rozkázali, a pochyťic k kázní⁴ vedli. Kterouž ji stalou křivdu já vida a zdržeti se nemoha, skříkl sem hlasem: „Ach jestližeť takoví všecko v světě soudové bývají, pomozíť mi, Bože všemohoucí, ať já ani soudcem nejsem, ani se s žádným nesoudím!“ „I mlč, ztřešťěnce,“ řekl, vlože mi na usta pěst, tlumočník: „přisahámť, že se téhož, ne horšího-li něčeho domluvíš.“ Vtom já uhlédám, že aj teď Sok proti mně svědky zobváděti začne, a já, vida to, pospíšil sem ven.

Když pak sobě tu před tou soudnicí⁶ vydychuji a oči protírám, vidím mnohé s rozepří k soudu přicházeti, an každému ihned prokurátoři (Darmotlach, Pochleba, Křivoved, Právotah a jiní) vstříc běžíc, ku posloužení se ofěrovali,⁷ ne jakou kdo má při nejprv, než jaký váček, nahlédající. Každý pak svůj zákon (čehož sem mezi teology nebyl spatřil) při sobě pilně nosil a do něho tytýž⁸ nahlídal. Na nichž na některých exemplářích nápis sem viděl „Žravá hryzení zemská“; na některých zase „Dravá šizení zemská“. Ale mi se již více na to hleděti nechtělo, šel sem vzdychaje odtud.

Všezvěd mi dí: „Ještě nejlepší zustává. Poď, podí-
váš se na zprávu králů, knížat a jiných dědičně nad
poddanými panujících: snadť se to zalíbí.“ I vejde-
me opět kamsi, a aj tu na tak vysokých a širokých stolicích seděli,
že řídký¹⁰ k ním přistoupiti a dosáhnouti mohl, kromě po nástrojích.¹¹

*Procuratorum
perversitas⁵*

*Principum
absolutus
dominatus⁹*

¹ poděkovali za rozsudek (to bylo nezbytnou náležitostí soudního řízení)

² neprokázala právu čest, tj. nepoděkovala za rozsudek ³ zpřísnit, ostřeji s ní naložit ⁴ k výkonu trestu ⁵ zvrácenosti žalobců (v amsterdamském tisku „Prokurátorů převrácenost“) ⁶ soudní budovou ⁷ nabízeli ⁸ často, opěťovaně

⁹ absolutní panování knížat (v amsterdamském tisku „Knižat plnomocné panování“) ¹⁰ málokdo ¹¹ jedině s pomocí dokumentů

*Officiariorum
fraudes*¹

Měl zajisté každý dlouhé jakési místo uší z obou stran trouby, do nichž když kdo co mluvíti chtěl, šeptati musil. Ale byly oklikovaté² a dřevé, mnoho slov, než se hlavy doneslo, mimo ven vybíhalo: a která došla, na větším díle změněná docházela. Což sem odtud znamenal, že se ne vždycky mluvícím odpověď dávala, někdo i dosti tuze volaje dovolati se do mozku nemohl: někdy se dávala odpověď, ale nic k věci. Podobně místo očí a jazyku trouby byly, skrze něž se často jinak, než věc byla, vidělo, a jinak, než sám třeba pán mnil, odpovídalo. Čemuž srozuměv, řekl sem: „Ale proč pak těch trub neodloží a jako jiní lidé prostě vlastníma očima, ušima, jazykem nehledí, neposlouchají, neodpovídají?“ „Pro vzácnost osoby a důstojnost místa,“ dí mi tlumočník, „takové okolování býti musí: či se tobě to sedláci zdají, aby se jim každý o oči, uši, jazyk otírati měl?“

*Consiliariorum
incommoda*³

Vtom vidím některé vůkol trůnu obcházeti, z nichž jedni pánu do uší vedlé těch trub cos dmýchají; jiní na oči jednak té, jednak oné barvy bryle sázejí; jiní pod nos cosi kouří; někteří pod ním stolicí opravují a hlobí,⁴ ruce skládají a překládají; jiní nohy zpínají a zase popouštějí etc. To vida já, ptám se: „Kdo sou to a co dělají?“ Odpoví mi tlumočník: „Jsou tajné rady, krále a veliké pány informující.“ „Jáť bych jim toho nevytrpěl,“ řekl sem, „kdybych na tom místě byl: nýbrž bych sobě svými oudy a činy volen býti⁵ chtěl.“ „Nemusí jediný člověk,“ dí on, „na sobě zakládati, ani se toho jemu dopouštěti.“ „Tedyť sou,“ dím já zase, „velicí tito páni nad sedláky bídňější, tak svázání souce, aby se ani hnouti, leč po vůli jiných, nemohli.“ „Ale sou sebou tak,“ dí on, „jistší. Pohleď na tyto.“

*Quibus tamen
carere majus
incommodum*⁶

I ohlédnou se, a aj někteří na těch stolicích nedali se mustrovati,⁷ rozhánějíce ty informovatele

¹ úskoky úředníků (marginálie v amsterdamském tisku není) ² klikaté, zakroucené, zakřivené ³ potíže spojené s poradci (v amsterdamském tisku „Rady museti míti, jaké nepohodlí“) ⁴ upevňují (klíny) ⁵ být svobodný ⁶ nemít však žádného ještě větší potíží (v amsterdamském tisku „A bez nich ještě hůřeji“) ⁷ ovládat, poučovat

od sebe pryč: což k mému vinši¹ bylo. Než hned sem tu jiné nepohodlí uhlídal. Místo zajisté těch kolikasi odehnaných mnoho jiných přicházelo, kteříž jemu do uší, do nosu, do ust dmýchati, oči rozličně zakrývati a odkrývati, ruce pak a nohy sem a tam roztahovati se pokoušeli: každý jmenovitě kdo přišel, nač sobě upřel,² na to ho navésti a natáhnouti³ chtěl: až některý ten nebohý pán nevěděl, co má činiti, komu povoliti neb komu se brániti, a jak všechněm odolávati má. I řekl sem: „Již vidím, že lépe jest některým vybraným se svěřiti, než tak všechněm na rvačku býti. A co se to pak vždy⁴ nějak jinak zaopatřiti nemůž?“ řekl sem. „Jakž by se opatřilo?“ dí on. „Povolání to s sebou nese, ode všech stížnosti, žaloby, prosby, volání, důvody a odvody přijímati a všechněm za spravedlivé činiti. Leč by tak, jako tito jsou.“ I ukáže mi jich koliks, kteříž žádnému k sobě nablíž nedali, kromě kteří pohodlí obmýšleli a strojili. U těch sem viděl lidí vůkol obskakující, pohlazující, polštáře podkládající, zrdcadla před oči stavějící, fochrováním⁶ větříček dělající, prach a smeti zbírající, sukni a třevíce líbající, vše po předu; někteří i vyhozenou od pána slinu a vozher⁷ lízali, že sladké, chválíce. Ale to mi se opět nic nelíbilo: zvláště že sem viděl, jak se každému téměř takovému stolice jaksi zviklala a s nim, než se nadál, se zvrátila, když oněch věrnějších podpůrců nebylo. Stalo se v mé přítomnosti, zviklala se také jednomu a rozsmekla; a vypadl na zem. A aj udělal se hluk⁹ lidu, za nímž já se ohlédaje, spatřím, an sobě jiného vedou a sázejí, výskajíce, že tu jinak bude, než bývalo: a obskakující hlobí pod ním a tvrdí,¹⁰ kdo můž. I maje já za to, že obecnému dobrému napomáhati sluší (nebo tak pravili), také přistoupě klín či dva přistrčím: což mi někteří chválili, jiní škaredě hleděli. Vtom onen s svými sebera se a s kyjem mezi nás vpadna, pere do houfu, až se to všecko rozprchá,

*Dissoluti principes*⁵

*Peregrini
insolitus casus*⁸

¹ po mé libosti, podle mého přání ² co si umínil ³ přemluvit ⁴ přeče jen

⁵ lehkomyšlní vládcí (v amsterdamském tisku „Lhostejní páni“) ⁶ ovíváním ⁷ hlen

z nosu ⁸ Poutníkova nezvyklá příhoda (v amsterdamském tisku „Poutníkova nebezpečná příhoda“) ⁹ zástup, srocení ¹⁰ hloubí mu základy a upevňují jej

a některým krky spadají. Já strachem zděšený ani se upamatovati nemohu, až Všežvěd můj, slyše, že se, kdo víc sázeti a tvrditi pomáhal, ptají, drbne mnou, abych prchal také. Mámil, že netřeba: načež já rozmýšleje se, kterého poslechnouti, toť zavádím o šermující okolo mne kyj a lekna a zlupě se teprv běžím v kout.¹ A tak sem porozuměl, že i na těch stolicích seděti, i okolo nich bývati, i jich se dotýkati, tím i jiným způsobem nebezpečno. Protož sem rád odtud se vzdálil, s pomyšlenou toho maje, abych² se tam kdy víc měl vraceti. Jakož sem řekl i vůdcům svým: „Nech se kdo chce těch hor dotýká, ne já.“ Zvláště poněvadž sem vyšetřil, že ač světa zprávcové jmenování býti měli všickní ti, nezprávy však všudy plno bylo.

*Justitiae
administratio
lubrica³*

Nebo buď že poddané sám pán, neb po trubách k sobě pouštěl; sám, neb s nadmyčováním jiných výpovědi činil: tak mnoho sem křivd jako práva viděl, tak mnoho vzdychání a úpění jako veselosti slyšel, a že se spravedlnost s bezprávím a moc s soudem mísí; rathouzové,⁴ soudnice, kanceláře tak nepravosti, jak spravedlnosti verštatové⁵ že jsou, a kteří se obhájcové v světě řádů titulují, že tak mnoho neřádu, jak řádu (a často víc) původem bývají, patrně⁶ sem vyrozuměl. A podivě se, jak ten stav mnoho marnosti a blýštící se bídy v sobě kryje, poželhal sem jich tu a šel odtud.

XX. Stav soldátský⁷

*Humana
crudelitas⁸*

Takž vejdemo do poslední ulice, kdež hned v prvním placi nemálo lidí stojí červeně přioděných: k nimž přistoupě slyším, že se smlouvají, jak by se Smrti křídla dáti mohla, aby tak z daleka jako z blízka v okamžení mohla pronikati. Item,⁹ jak by se co po mnohá léta staveno, za hodinu

¹ vzchopiv se běžím stranou, do útočiště ² pochybuje o tom, že by ³ obmyslné provádění spravedlnosti (v amsterdamském tisku „Lidská všudy nespráva“)

⁴ radnice ⁵ dílny ⁶ jasně ⁷ vojenský ⁸ lidská krutost (v amsterdamském tisku „Ukrutnost lidská“) ⁹ dále, také

rozmetati mohlo. I uleknou se řečí těch: nebo až posavád co sem kde z lidských činů viděl, o vzdělávání a rozšiřování lidí a pohodlí lidského života toliko bývaly řeči a práce: tito pak o zhoubu životů a pohodlí lidských se radili. Odpověděl tlumočník: „I těchto usilování totéž jest, ale jinakší drobet cestou, skrze odklizení jmenovitě toho, což ku překážce jest. Potom tomu vyrozumíš.“

Vtom přistoupíme k bráně: kdež místo vrátných jakési s bubny státi spatřím, každého vjíti chtícího se tážící, má-li tobolu? Když ukázal a otevřel, nasypali mu peněz a řekli: „Kůže ta zaplacená buď“ a pustíc jej do jakéhos sklepu, vyváděli zase odtud železem a ohněm obloženého¹ a kázali dále do placu jíti. Ale já, co v tom sklepe jest, spatřiti jsa žádostiv, také tam nejprv vstoupím; a aj tu po všech stranách, až konce viděti nebylo, tolikéž po zemi, hromady jako největší hranice, že by na množství tisíce vozích neodvozil, všelijakých ukrutných k bodení, sekání, řezání, pichání, roubání, štípání, tínání, trhání, pálení, summou k odjímání života nástrojů od železa, olova, dříví a kamení, až mne hrůza podjímala, a řekl sem: „Na kterýž toto divoký tvor takové přípravy?“ „Na lidi,“ odpověděl tlumočník. „Na lidi?“ díím já: „ach jáť sem myslil, že na nějakou vsteklou zvěř a divoké lité šelmy, ale pro Boha, jakáž to ukrutnost, jestliže lidé na lidi takové tyto hrozné věci vymýšlejí!“ „Cos tak choulostivý?“ dí on a směje se.

Vyjdouce odtud jdeme hlouběji tam, a až na rynek, kdež aj lidí těch železem přioděných, rohy a pazou- *Vita militaris
dissoluta*²
ry³ majících a houfně jedněch k druhým spřipínaných stáda vidím ležících u jakýchs koryt a dčberů, do nichž se jim jísti a pítí sypalo a lílo, a oni jeden přes druhého chlemtali a sloпали.⁴ I řekl sem: „Co se pak tu vepřové na jatku krmí? Vidím sic lidskou tvárnost, než svinské činy.“ „To jest pohodlí toho stavu,“ dí tlumočník. Oni vtom od koryt vstanouc, dají se v rejry⁵ a skoky, křepčení a výskání. A tlumočník: „Hle vidíš-li rozkoše života tohoto? Oč se ti

¹ opatřeného brněním (kyrysem) a vyzbrojeného nějakou palnou a chladnou zbraní

² život vojenský bezuzdný (v amsterdamském tisku „Život soldátský prostopášný“)

³ růžky na prach a křesací pazourky ⁴ chlastali ⁵ v tanec

starají? Není-liž tu býti veselo?“ „Počkám, co dál bude,“ řekl sem. Oni mezi tím dají se v honění a šacování jiného stavu lidí, koho napadnou. Za tím rozválejí se,¹ páchají sodomství a hanebnost beze všeho studu a bázně Boží, až sem se pýřil a řekl: „Ej tohoť by se jim trpěti nemělo.“ „Trpěti se musí,“ dí tlumočník. „Nebo ten stav všeliké svobodě chce.“ Oni pak usadíc se chlemtali zase: a naperouc a naležíc se do němoty, pak se pokáceli a chrápali. Potom je vyvedli na plac, kdež na ně děšť, sníh, kroupy, mráz, sloty, žízeň, hlad a všeliké neřesti přšely, že se ne jeden trásl, drkotal, chřadl, scepental, všem, psům, krkavcům na pokrm: jiní však nedbali nic, hýřili předce.²

*Descriptio pugnae*³ Vtom se cos na buben udeří, a zavzní trouba, a udělá se hřmot a křik! A aj vztyčíc se každý a schápajíc řezáky, tesáky, bodáky, a co kdo měl, strkají to beze vší lítosti do sebe vespolek, až krev stříká, sekají a flekají na sebe huř než nej-litější šelmy. Tu se hřmot na všecky strany rozmáhá, tu slyšeti dusot koní, chřest pancířů, bříňkot mečů, rochání střelby,⁴ fičení okolo uší létajících střel a kulí, zvuk trub, třeskot bubnů, křik ponoukajících k boji, křik vítězících, křik zraněných a umírajících: tu viděti olověné hrozné krupobití; tu ohnivé strašlivé blýskání a hřímání slyšeti; tu jednáku tomu, jednáku onomu ruka, hlava, noha přeč létá; tu jeden přes druhého se kácí, a všecko ve krvi zplývá. „Ach všemohoucí Bože, což se toto děje,“ řekl sem, „zahynouti-liž má ten svět?“ A sotvá se upamatovav, z toho placu, nic nevím jak a kam, sem vypadl, a trošičku sobě vydchna, avšak se všecken třesa, průvodčím svým řekl: „Kamž ste mne to ale uvedli?“ Odpověděl tlumočník: „Rozmazanějšíhož tebe!⁵ To jest býti člověkem, smíti dotříti.“⁶ „I což sobě pak udělali?“ řekl sem. Odpověděl: „Páni se pohodli,⁷ pak se ta věc porovnatí musila.“ „A což se to oni rovnají?“ dí m já. Odpověděl: „Ovšem. Nebo kdo by veliké pány, krále a království, kteříž nad sebou soudce nemají, rovnal? Sami to mezi sebou mečem rozhodnouti musejí. Kdo lépe druhému železem zašermuje a ohněm zakouří, ten svou postaví na

¹ rozdělíce se ² dál ³ popis bitvy (v amsterdamském tisku „Vypsání bitvy“) ⁴ rachot děl ⁵ není nikdo rozmazlenější než ty ⁶ odvážit se zaútočit ⁷ pohádali

vrchu.¹ „Ó barbarství! Ó hovadství!“ dím já: „nebylo-liž by jiných k míření² se cest? Divokým šelmám, ne lidem tak se mířiti sluší.“ Vtom uzřím, an teď z bojoviště nejedny s odštípenýma rukama, nohama, hlavou, nosem; s zvrtaným³ tělem, střápenou⁴ kůží, vše krví zohavené, vedou a nesou; na něž když lítostí sotvá hleděti mohu, tlumočnick dří: „Všecko se to zhojí, soldát musí otrlý býti.“ „A co pak,“ dím já, „kteří tam krků nechali?“ Odpověděl: „Již ta kůže zaplacená byla.“ „Jak to?“ dím já. „A cos neviděl,“ dří on, „jakého se jim pohodlí prvé přálo?“ „A jakého také nepohodlí,“ řekl sem, „pojmití⁵ museli? Mezi tím byť pak pouhé rozkoše předešly, bídňat jest to věc člověku proto se krmiti dáti, aby hned na jatku musil. Ošklivýt jest ten stav, co ho koli,⁶ nechci, nechci ho, poďme odtud.“

XXI. Stav rytířský

„Podívej se aspoň,“ dří tlumočnick, „jaká počestnost,⁷ kdo se tu hrdinsky chová a skrze meče, oštípy, šípy a koule se probije.“ Takž mne vedou na jakýs palác, kdež uzřím sedícího pod majestátem a některých, ješto sobě zmužileji počínali, před sebe povolávajícího.

I přicházeli mnozí, nesouce s sebou hlavy, hnáty, žebra, pěsti nepřátelům zodtínané: což jim chvá-
*Nobilitas ob quid conferatur*⁸
leno bylo, a ten pod majestátem dával jim za to
cosi malovaného⁹ a zvláštní jakési před jinými svobody: což oni na žerd' nastrčíce, tak na odivu všechněm nosili. To vidouce jiní, nejen z bojovníků jako před časy, ale nejedni i z řemesel a od knih také přistupovali; a nemajíc jako onino šrámu, kteréž by ukazovali, vytahovali a předstírali měšce aneb štrychy,¹⁰ kterých v knihách nadělali. I dávala se jim také taková jako oněm, a obyčejně nádhernější znamení,¹¹ a pouštíni byli na vyšší síň.¹²

¹ vyhraje ² k smířování ³ s provrtaným ⁴ roztřepenou, sedřenou ⁵ zakusit

⁶ celý, vcelku ⁷ pocta, čest ⁸ zač se uděluje šlechtický stav (v amsterdamském tisku „šlechťství a erby zač se dávají“) ⁹ erby ¹⁰ čáry ¹¹ erby ¹² tj. do vyšší společnosti

Za nimiž já vejda, spatřím jich hromady se procházeti, s podpeřenými hlavami, zaostřenými patami¹ a přiocelenými boky. I nesměl sem blízko přistoupiti a udělal sem dobře. Nebo sem hned viděl, jak se jiným mezi ně se pletoucím ne všechněm švarně² vedlo. Někteří zajisté příliš se jim blízko k boku plichtíce,³ někteří v stranu dosti nevyhýbajíce, někteří dosti nízce kolen neohybující, někteří titulu dosti pořádně vykřikovati neumějíce, s pěsti se potkávali; čehož i já se boje, prosil sem, abychom odtud šli. Ale Všežvěd řekl: „Podívej se ještě lép, jen opatrně.“

*Nobiliorum vulgo
facinora⁴*

Hledím tedy sobě z daleka, jací by činové jejich byli: a spatřím, že práce jejich (podlé svobod⁵ stavu toho, jakž pravili) jest šlapati dlážku;⁶ převěšovati dvě nohy přes koně; honiti chrty zajíce a vlky; zavoditi sedláky do robot;⁷ sázeti je do věže a pouštětí zase; užívati dlouhých, rozličnými misami vysazovaných⁸ stolů a pod nimi co nejdél nohy držívati; uměti šoustati⁹ nohama a líbati prsty; přebíratí řemeslné¹⁰ vrhcáby a kostky; a těm podobné. Měli pak to svobodami stvrzené, jakž pravili, aby cokoli činí, šlechtictvím sloulo, a žádný k nim, kromě poctivý¹¹ člověk, aby se nemísil. Někteří sobě vespolek štítý měřili, jedny s druhými rovnali; a čím který vetšejší a zašlejší¹² byl, tím byl víc vážen: kdo nový nosil, za tím jiní hlavami mrdali.¹³ Víc sem tu i jiného ledcos uhlídal, což se mi divné a nemotorné zdálo: ale všeho praviti nesmím. Toto jen povím, že nadívaje já se dosti na ty marnosti jejich, znovu sem průvodčí svých, abychom šli, prosil, a obdržel.¹⁴

Když jdeme, dí mi tlumočník: „Nu, jižs prohlédl práce a kvaltování¹⁵ lidská, a nezlíbilot se nic; protože se snad domníváš, že mimo práci lidé ti nic nemají. Ale věz, že všechny ty práce k odpočinutí sou cesta,

¹ s hlavami ozdobenými peřím (na kloboucích či přilbicích) a s ostruhami na botách ² dobře, příjemně ³ přiblížice, dotírajíce ⁴ obvyklé činy šlechticů (v amsterdamském tisku „Rytířské činy“) ⁵ podle privilegií ⁶ prošlapávat dlažbu, vystávat místo (bez smyslu bloumat) ⁷ nutit sedláky pracovat na panském ⁸ posázených ⁹ šoupat ¹⁰ obratně hrát ¹¹ požívající společenské úcty vzhledem k svému stavu ¹² starší, autentičtější ¹³ potřásali, vrtěli hlavami ¹⁴ dosáhl ¹⁵ honění se, těkání, roztěkanost

k němuž naposledy všickní, kdo sebe v prácech nelitovali, přicházejí: že totiž když statku a zboží, aneb slávy a poctivosti,¹ aneb pohodlí a rozkoši dosáhnou, mysl jejich dosti se v čem kochati má. Protož již tě ale k hradu potěšení povedeme, aby se, jaký cíl jest prací lidských, podíval.“ Čemuž sem se zrađoval, tam sobě jisté myslí odpočinutí a potěchu slibuje.

XXII. Poutník mezi novináře² trefil

Když nadcházíme k bráně, spatřím po levé straně na rynku hromadu lidí, a Všudybud dí: „Ej těchto míjet nemusíme.“ „Což tu mají?“ řekl sem. On: „Podř a viz.“ I přijdeme mezi ně, a aj oni po dvou, po třech stojíce, točí jeden proti druhému prstem, krouťí hlavou, pleská rukama, drbe sobě uši: naposledy jedni výskají, druzí pláčí. „I co se tuto pak zpravuje?“³ dím já: „komedii-liž pak tito jakou strojí?“ „Ba, nemějš ty toho za hru,“ dí tlumočník. „Opravdověť oni věci mají, jichž jim divno, směšno, hněvno, jak která.“ „Vždyť bych já rád věděl,“ řekl sem, „co to jest, čemu se diví, smějš, hněvají.“ Vtom pohlédna spatřím, ani se s píšťalkami jakýmis pěstují,⁴ a jeden druhému přichýle se, do ucha píská: kterýž piskot byl-li líbý, plésali; pakli škřípavý nějaký, troudili se.

Kdež toto mi předivně bylo, že jedné a též píšťalky zvuk jedněm se tak hrubě líbil, že se skákání zdržeti nemohli: druhým tak škaredý se zdál, že uši zacpávali a v stranu⁵ běželi: aneb poslouchati musíce, rozkvílili se, až i usedavě plakali. I řekl sem: „Totot jest potvorného cosi, jak to jedna a táž píšťalka jedněm tak sladce vzní, druhým tak trpce.“ Řekl tlumočník: „Rozdílnost ne zvuku, než sluchu to působí. Nebo jakož pacientům ne všechněm jedno a též lékařství⁶ jednostejně operovati⁷ můž, nýbrž tentýž traňk⁸ i lékem, i jedem můž býti, jak čí nemoc: tak i tuto, jaká jest passio⁹ aneb k věci náklonnost vnítr, tak jest zvuk o ní zevnítr,¹⁰ sladký neb hořký.“

¹ vážnosti ² sběratele a šířitele zpráv, novinek ³ koná, odehrává ⁴ zabývají

⁵ stranou, pryč ⁶ lék ⁷ působit ⁸ nápoj ⁹ vášeň, afekt ¹⁰ venku

„A kde se pak ty píšťalky berou?“ „Přinášejí se ze všech stran světa,“ dí on: „co nevidíš prodavačů?“ Takž pohledím, a aj tu chodí a jezdí, kteříž v mošných píšťalky roznášejí. Někteří jezdili na prudkých¹ koních, a od těch kupovali mnozí: jiní chodili pěšky, někteří i kulhaví s berlami; a od těch rozumní raději kupovali, pravíce, že nejjistší bývají.

Nejen pak sem se díval na ně, ale i poslouchal sám, tu i tam se zastavě: a poznal sem, že to opravdu líbost jakási, tak rozdílné odevšad tak přicházející hlasy slyšeti. Ač některé sem v té věci nemírné viděl, kteříž všecky píšťaly, co jich dostati mohli, skupovali a popískajíc sobě drobet, od sebe pryč dávali. Byli tu z rozdílných stavů, kteříž řídko doma při své práci seděli, vždycky tu na rynku novin číhali, kde jen co písklo, všudy ucha nastavující. A to mi se nelíbilo. Ovšem pak nelíbilo mi se, když sem marnost věci té poznal. Nebo často smutný hlas se rozcházel, že se všickní třebaš rmoutili, po chvíli zavzněl jiný, a ukázalo se, že byl darební strach. A naproti tomu vesele některá píštěla vzněla, až všickní výskali a skákali, a hned se tatáž proměnic anebo s svým libým hlasem utichla, aneb se v mrzuté škřípání obrátila; takže kdo se nimi zpravovali, leckdys se daremně lečemus těšili, lečehos děsili, an to po malé chvíli v dým bylo. Takže bylo se čemu zasmáti, že lidé tak lehčí² a každému větru zavanutí šáliti se dajíci sou. Protož sem chválil ty, kteříž těch šibřinků³ nedbají (nebo sem takové neviděl, ješto jen práce své hleděli, nikam se neohlédající). Ale opět sem spatřil, že to není všelijak dobře: nebo když na to, co se okolo nich píská, pozoru nedali, leckdys jim ledcos nenadále na krk připadlo. Zase pak viděl sem nebezpečnoství, jestliže kdo druhému připiskováním buď pro výstrahu, neb pro potěšení sloužiti chtěl. Nebo poněvadž hlasové ti rozdílným uším rozdílní byli, často skrze to nevole i rvačky povstávaly. Potkal sem se i sám s tím, koupil sem jednu tu bystrou píšťalku a podával příteli svému: jiní pak pochyťic ji, dali ní o zem a pošlapali, na mne se s pěstmi chystajíc, že takové věci roztrušují: takže já vida je vztekle rozpalené, prchnouti sem pryč musel.

¹ rychlých ² nevážní ³ žertů, vtipů

XXIII. Poutník prohlédá hrad Fortuny: a nejprv přístup k němu

Když k tomu milému hradu přijdeme, vidím nejprv zástupy lidu, ze všech města ulic se zbíhajících a obcházejících, a kudy by se zhůru dostati mohli, obhlédajících. Byla pak na ten hrad jediná, vysoká a úzká brána; ale kteráž zabořená, zaválená a trním zarostlá byla: sloula poně² Ctnost. A praveno mi o ní, že před časy ona sama toliko k vcházení na hrad vystavená byla, ale že se brzy potom příhodou jakousi zabořila: protož jiných menších že naděláno, a té necháno, poněvadž příliš příkro, nepřístupno a nezvolno bylo choditi ní. Prolámany tedy zdi a naděláno *forten*³ z obojí strany; kteréž já prohlédaje, viděl sem nápisy jejich: Lenost, Pokrytství, Lež, Pochlebenství, Nepravost, Fortel,⁴ Násilí etc., ale když sem to tak jmenoval, a kteří tudy vcházeli, slyšeli, hněvali se na mne, reptali, shoditi mne chtěli: takže sem ztouliti⁵ musel. Dívaje se pak, viděl sem, že někteří předce tou starou branou, skrze rum⁶ a trní, lezli; jedni prolezli, jiní nic; a ti teprv se zase do dolejších *forten* vraceli a jimi procházeli.

Virtus olim ad honores via¹

I vejdu tam také a spatřím, že tu ještě hrad není, než plac, na němž množství lidí stojí, zhůru k vyšším palácům vzhledajících a vzdychajících. Když sem se ptal: „Co ti tu dělají?“ odpovědíno mi, že sou čekanci, laskavého paní Fortuny vzeřízení a na hrad puštění očekávající. „A co se ne všickní ještě tito tam dostanou? Však všickní o to věrně pracovali.“ Odpověděl: „Přičiniti se každý muž, jak ví a umí; naposledy však na paní Fortuně, koho ona k sobě přijíti⁸ chce neb nechce, záleží. Můžeš se podívati, jak to jde.“ I vidím, že tam již výše žádných schodů ani bran není, než kolo jakési ustavičně se točící, k němuž kdo se připjal,⁹ zhůru na podlahu vynešen byl a tam teprv od paní Fortuny přijat a dále puštěn. Dole pak nemohl, kdo chtěl, kola se chytiti, než koho k němu úřednice

Fortuna quos casu arripit, evehit⁷

¹ cestou k počtám byla kdysi ctnost (v amsterdamském tisku „Ctnost, zapadlá brána k slávě“) ² snad, tuším ³ bran ⁴ úskok ⁵ zmlknout ⁶ suť, trosky ⁷ v amsterdamském tisku „Štěstí koho náhodou chytí, toho vynáší“ ⁸ přijmout ⁹ připojil

paní Fortuny, jménem Náhoda, přivedla aneb na ně vsadila: jinému každému ruce zklouzly. Ta pak regentka Náhoda chodila mezi houfem, a koho se jí událo, toho chytila a na kolo vsadila: ješto¹ se jí někteří velmi na oči tiskli, rukou podávali, prosili, své vynaložené práce, poty, mozoly, šrámy a jiné zasloužilosti předstírajíce. Ale já držím, že naprosto hluchá i slepá býti musela, tak se nic ani osobám nezhlédala,² ani proseb nedbala. Mnozí tu z všelijakých stavů byli, kteréž sem prvé viděl, že v povolání svém a skrze bránu Ctnosti aneb také skrze postranní fortny práce a potu nelitovali, avšak se štěstí dočekati nemohli: jiný, na to třeba ani nemyslíci, byl za ruku ujat a zhůru nešen. Z oněch pak čekanců mnozí převelmi tesklili, že na ně pořádku přijíti nechtěla, až nejeden ošedivěl; někteří sobě zoufali, a pustíc o štěstí,³ vracovali se k lopotování svému a roztoužíc se,⁴ zase běželi, vždy na hrad vzhledajíce: takže expectantů⁵ těch způsob tak i jinak bídný a tesklivý sem shledal.

XXIV. Poutník způsob boháčů prohlídá

Řekl sem pak vůdci svému: „Nu již bych také, co tam nahoře jest, jak paní Fortuna své hostě ctí, rád spatřil.“ „Dobře,“ řekl on a vsmekl se, než sem zvěděl,⁶ se mnou zhůru; kdež paní Fortuna, na kouli stojeci, koruny, sceptru, regimenty,⁷ řetězy, měšce, titule a jména, medy a cukry rozdávala, a teprv zhůru pouštěla. I pohledím na stavení hradu, kteréž o trojím ponebí⁸ bylo; a spatřím, že některé do dolních, jiné do prostředních, jiné do vrchních pokojů uvozují. I dí mi tlumočník: „Zde dole přebývají, které paní Fortuna penězi a zbožím počtila: v prostředních pokojích ti, které rozkošemi krmí: v horních pak palácích, které slávou přiodívá, aby od jiných spatřování, chválení a ctění býti museli. Některým dvojího spolu neb i všeho trojího

¹ ačkoli, i když ² k osobám nepřihlížela ³ vzdavše se naděje na štěstí ⁴ sebrali zase odvahu, pocítili zase touhu ⁵ čekatelů ⁶ než jsem se nadál ⁷ vlády, moci ⁸ o třech poschodích

přeje; a ti se, kam chceš, procházeti mohou. Vidíš, jak šťastná věc jest, komu sem se dostati se dostane.“

„Podměž tedy,“ řekl sem, „mezi tyto třeba nejprv.“ *Divitiae compedes et onera*¹
Takž vejdemo do dolních sklepů, a aj tam tma a neveselo, takže sem nic téměř neviděl ponejprv, jen že sem břiňkání jakés slyšel a puch stuchliny zarážel mne ze všech koutů. Vtom když se mi trošku zrak probere, vidím plno ze všelijakých stavů lidí, ani tu chodí, stojí, sedí, leží, a každý má poutami spaté nohy a ruce svázané řetězem, někteří přitom i na krku řetěz a na hřbetě břímě nějaké. I zděsil sem se a řekl: „Což pak toto, pro krále, do žaláře sme nějakého přišli?“ Odpověděl mi, směje se, tlumočnick: „Jakýs ty nerozum? Však toto darové jsou paní Fortuny, kterýmiž ona milé syny své obkládá.“ A já ohleduje jednomu i druhému těch jeho darů, vidím ocelivá pouta, železné řetěze, olověnou neb hliněnou nůši. „A jacíž to darové?“ dí m, „o tyť bych já nestál.“ „Ale bloude, zle ty hledíš,“ dí mi tlumočnick, „však pak zlato všecko jest to.“ I hledím znovu ještě pilněji, a povídám mu, že já předce nevidím než železo a hlinu. „Ej nemudruj tak příliš,“ dí on: „věř jiným více než sobě: pohleď, jak oni sobě toho váží.“ I hledím a spatřím svůj div, jak se oni převelice v tom opoutání svém kochali. Tento sobě počítal kroužky řetězu svého; jiný je rozbíral a zase skládal; jiný řetězu sobě rukou potěžkával; jiný ho na pídi měřil; jiný k ustům bera, líbal; jiný ho před mrázem, horkem a urazem chráně, šátkem obvazoval. Někteří dva neb tři se sstoupíc, měřili je sobě a potěžkávali jeden proti druhému; kdo svůj lehčejší znamenal, kormoutil se a bližnímu záviděl: kdo větší a těžší měl, chodil vůkol, dul se, honosil a chlubil. Ač mezi těmi opět někteří tiše v koutě sedíc, v velikosti řetězů a pout svých se kochali, nestojíc o to, aby jiní viděli: závidí, za to mám, a krádeže se bojíce. Jiní zase plné truhly měli hroudí a kamení, kteréž sem i tam překládali, odmykali a zamykali: nikam odtud, aby o to nepřišli, nespějíce³ ani nespějíce. Někteří ještě ani truhlám nevěřili, navázali a navěšeli toho okolo sebe tak mnoho, že ani choditi a spáti s tím nemohli, než

¹ v amsterdamském tisku „Bohatství pouta a břemena“ ² hlupák ³ neodvažující se

leželi toliko, dychtíce a chroptíce. Což já vida řekl sem: „Ale toto-liž mají, pro všechny svaté, šťastní lidé slouti? An sem dole, práce a kvalitování lidská prohlédaje, nic bídňějšího nespatrił, jako toto štěstí jest.“ Všežvěd řekl: „Pravdať jest, což tajiti, že toliko míti tyto Fortuny dary a jich neužívati větší starost jest než rozkoš.“ „Ale tím paní Fortuna vinna není,“ dí tlumočník, „že někdo darů jejich užívati neumí. Ona se s svým neskoupí;¹ než ti někteří stuchlíci,² ani sobě ani jiným ku pohodlí toho obrátiti neumějící. Ač naposledy, dělej ty z toho co dělej, předce jest to veliké štěstí, míti.“ „Já o takové štěstí, jaké tu vidím, nestojím,“ řekl sem.

XXV. Způsob rozkošných světa

1. *Ignavi et mollitiei dediti*³

Všežvěd dí: „Podměž tedy zhůru, tam jinakší věci uhlédáš, slibujit, samy rozkoše.“ I vyjdem po schodech do první síně; a aj tu loží, měkkými peřinami postlaných, visutých a kolíbavých několik řadů, po nichž se někteří váleli, služebníků s oháňkami, fochary⁴ a jinými nástroji k všelijaké službě hotových, plno vůkol sebe majíce. Vstával-li který, ruce se hned ze všech stran podkládaly; oblékal-li se, ne jiná než hedbávná měkká roucha se podávala; bylo-li kam přejíti potřebí, na stolicích polštáři postlaných přenášeli. „Nu tu hle máš pohodlí, jehožs hledal,“ dí tlumočník. „Co nad to žádati můžeš? Tak mnoho všeho dobrého míti, aby se o nic nestaral, ničeho se nedotýkal, co duše ráčí, všeho hojnost měl, a ani zlému větru na sebe vanouti nedal, není-liž to blahoslavená⁵ věc?“ Odpověděl sem: „Ovšem žet tu hned veseleji než v dolních těch mučírňách: ne všecko mi se však i tu podobá.“⁶ „Co opět?“ řekl on. A já: „Že ty lenochy s vypuklýma očima, odotou hlavou, oteklym břichem, nedotklivými oudy jako bolavým vředem vidím; zavadí-li kde, neb se kdo oň otře, neb na něj odporný vítr zavane: hned mu zle. Stojatá voda hnije a smradí se, slychával sem, tuto

¹ neskrbli ² skrblici, lakomci ³ zahálčiví a oddaní rozmařilosti (v amsterdamském tisku „Rozmazaní rozkošníci“) ⁴ vějíři (z německého *Fächer*) ⁵ oblažující ⁶ líbí

pak toho příklady vidím. Také tito života nic neužívají, poněvadž ho přespějí a přezahálejí: nic to pro mne není.“ „Divnýs ty filozof,“ dí tlumočnick.

A vedou mne na druhou síň, kdež já očím a uším 2. *Ludis et spectaculis intenti*¹
plno vnady spatřím, zahrady rozkošné, rybníky
a obory, zvěř, ptactvo, ryby, muziku všelijakou libou a tovaryšstva
veselého houfy: ani sobě skáčí, honí se, tancují, štvou,² fechtují,³
hry provodí, a nevím co víc netropí. „Toto není stojatá voda,“ dí
tlumočnick. „To pravda,“ dím já: „než nech mne, ať sobě na to po-
hledím.“ Podívaje se pak, řekl sem: „Vidím, že se žádný těch skoků
nenají a nenapije: nýbrž unavě se každý běží v stranu, jiným zase
vyrazení hledaje. Malá mi se to zdá rozkoš.“ „Hledáš-li tedy v jídle
a pití rozkoše,“ dí on, „poďme sem!“

3. *Epulones*⁴

Takž vkročíme na třetí síň; kdež aj spatřím plné
stoly a tabule hodujících, ani před sebou všeho hojnost mají a veseli
jsou. Tu přistoupě spatřím, jak někteří pořad do sebe meci⁵ a lejí, až
jim břicha nestačovalo, popasovati⁶ museli: někteří až se jim vrchem
i spodkem přelívalo. Jiní lahůdky jen vybírali, pomlaskávající sobě
a krku tak dlouhého, jak řeřábi⁷ mají (aby chutnost dlouho cítiti
mohli), sobě vinšující. Někteří se chlubili, že od desíti neb dvacíti
let slunce vycházeti a zapadati neviděli: protože když zapadalo, ni-
kdá střízví,⁸ když vycházelo, nikdy vystřízvělí nebyli. Neseděli pak
tu zasmušile, než muzika všelijaká musila vzníti, k níž každý také
připojoval hlas svůj, takže tu všelikého ptactva a zvířat zpěvové
slyšání byli: jeden vyl, druhý řval, třetí kvákal, čtvrtý štekal, pátý
hvízdal, šestý šveholil, sedmý lkal, s divnými přitom posuňky. A tu
se mne tlumočnick ptal, jak mi se ta harmonia líbí. „Kusa nic,“ řekl
sem: kterýž řekl, „I cožť se pak líbiti bude? Stonek-liž si⁹ pak, že tě
ani tato veselost rozvrzati¹⁰ nemůž?“ Vtom mne někteří z nich před
stolem uhlídají, a jeden mi připíjeti; druhý, abych přisedl, očima

¹ lidé honící se za hrami a podívanou (v amsterdamském tisku „Hry a divadla“)

² loví ³ šermují (z německého *fechten*) ⁴ v amsterdamském tisku „Hodovnici“

⁵ házejí ⁶ upravovat, uvolňovat opasek ⁷ jeřábi ⁸ střízliví ⁹ jsi pařez? ¹⁰ rozveselit